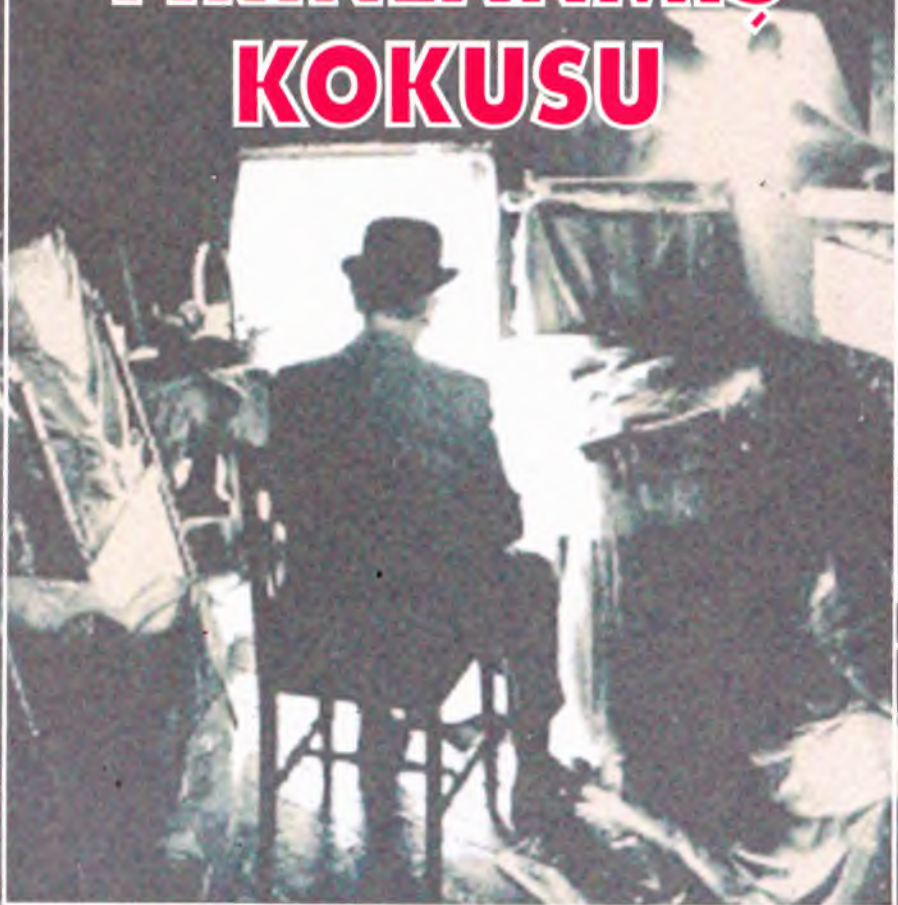

SALÂH BİRSEL

RK

**YALNIZLIĞIN
FIRINLANMIŞ
KOKUSU**

SALÂH BİRSEL

YALNIZLIĞIN
FIRINLANMIŞ
KOKUSU

Günlük

Kapak: *Ömer Erduran*

Birinci Basım: Kasım 1992

ISBN 975-14-0370-7

KTB 92.34.Y.0030.0513

Remzi Kitabevi A.Ş.

Selvili Mescit S. 3 34440 Cağaloğlu-İstanbul

Tlf: 522 7248 - 522 0583, Fax: 522 9055

Evrin Matbaacılık Ltd. Şti.

Selvili Mescit S. 3 34440 Cağaloğlu-İstanbul, 1992

3 Ocak 1991

Yeni yıla Eşrefle, kimi sözcüklerin yerine Türkçelerini kondurmayı unutmadan, bir merhaba çektim:

*Zırhlılarda ne kazan var, ne kömür var, sanki
Tümü de deniz kıyısında cesettir bî-ruh
Koşardı yine dava ile geri almaya
Bizdeki tekneleri görse idi Hazret-i Nuh*

Kimileri güncel konulara yakın durmayı seviyor. Ben de seviyorum. Ama Eşref'in ahı gitmiş, vahı kalmış politikaya uzanan şiirlerini burunluyorlar. Ben Eşref'i de seviyorum.

Doğrusunda, her insan, her ozan şehirli tayfası olayların etkisindedir. Ama onlar amaç değil, araçtır. Mıhlamadır. Soğanlı, kıymalı yumurtadır. Kısa ömürlü bir *modus vivendi*'dir. Zinciri eksik bir yaşam biçimi.

Bu gerçeği görmeyenler Memduh Şevket Esendal'ın bir öyküsünde olduğu gibi, tıraştan sonra bile suratında bıyık, sakal yerleri kalan Murat Ali gibi kendilerini olayların bıyığından ve sakalından kurtaramazlar.

Bunları yazmıştım ki Eşref'in içini hoşaf ettiğim şiirini bir kez daha okudum. İkinci dizenin sonundaki "bî-ruh" sözcüğü yerine – yine Türkçe sorunu – bir başka sözcük aradım. Ne ki, Hazret-i Nuh ile uyaklı olması yüzünden yerinden oynatamadım.

Bir ara "Hazret-i Nuh"la "Baba Nuh"u değiş tokuştan geçirmeyi de düşündüm. Şiir o zaman da çokça Salâh Birselle olacaktı. Üstelik dizeden de bir hece eksilecekti.

PİNPİRİK ATLAR SORUNU

Fransız oyun yazarı Ionesco'nun anlatmasına göre, XX. yüzyılda insan ve sanat aşkını pişiren eğilimler gün gün yayılmaya başladığında Leipzig'te de beş bin altın imdat isteyen pinpirik atların durumunu göz önüne alan ve onlara vafır gözyaşları döken bir dernek kurulmuştur.

Gelin görün ki, dernek büyüklerinin ilk işi, atları öldürüp yemeyi karar altına almak olmuştur.

Edebiyat tarihçisi Faik Reşat'ın *şair-i bezelgû* (şakacı, sarakacı şair) diye andığı Deli Hikmet'in bir ikiliğidir.

*Biz ne alçak köpekleriz
Neyi görsek etekleriz.*

20 Ocak 1991

Yazıya oturmadan, kafam açılsın diye, Gustave Flaubert yöntemini kullanarak, bir kitaptan birkaç sayfa okumak istedim.

Karşıma Puşkin'in *Erzurum Yolculuğu* çıktı.

Çeviriyi yapan Ataol Behramoğlu önsözde şöyle diyor:

— Savaş alanı betimlerinde, dönem koşullarının elverdiği ölçüde insancıl bir bakış var.

Bunu doğrulamak için de Puşkin'in Erzurum yolunda – 1828-1829 Türk-Rus Savaşıdır bu – gördüğü ölü bir Türk erini anlatan tümcelerini aktarıyor:

— Yolda yanlamasına uzanmış yatan genç bir Türkün ölüsü önünde durdum. 18 yaşlarında bir delikanlıydı. Bir kızınıkini andıran solgun yüzü daha tazeliğini yitirmemişti. Sarığı tozlar içinde yatıyordu. Tıraşlı ensesinde bir kurşun yarası.

Puşkin'in Erzurum'da rastladığı bir Türk Paşası da şöyle konuşur:

— Bir ozanla karşılaşmak her zaman hayırlıdır. Şair, dervişin kardeşidir. Onun ne yurdu vardır, ne de dünya nimetlerinde gözü.

Şu bir gerçek ki, Puşkin, *Erzurum Yolculuğu* adını taşıyan anılarında, Türk Paşasının sandığı kadar yüce yürekli biri olmadığını açıklamaktan çekinmez. Bunu belki de kitabını sadece Rusların okuyacağını düşünerek yapmıştır:

— Kars'a 75 verst kalmıştı. Attan sıçrayıp iner inmez karşıma çıkan ilk köy evine dalmak istedim. Ama ev sahibi kapıda göğüsledi beni. Sövüp sayarak dışarı itti. Onun bu hoşgeldin'ine kamçıyla karşılık verdim ben de. Türk bağır-maya başladı. Ahali başıma toplandı. Kılavuzum sanırım bana arka çıkarak bir şeyler söyledi. Kervansarayı gösterdiler. Ahıra benzeyen büyük bir kulübeye girdim. Yamçımı serecek bir yer bile yoktu. Hemen at istedim. Türk muhtar yanıma geldi. Anlaşılmaz bir şeyler mırıldanıyor, ben de durmadan: "Ver bana at" diye yineliyordum. Türkler bir türlü yanaşmıyorlardı bu işe. Neden sonra para önermeyi akıl ettim. Meğer, ilk yapmam gereken şey buymuş. Şipşak bir at getirildi. Yanıma da bir kılavuz kattılar.

Doğrusu, Dostoyevski, Puşkin'den de ileri papazdır. *Karamazof Kardeşler*'in Alyoşa'sı ile ruhunu yeryüzü karanlıklarından ve kinlerinden arındırmaya çalışan bir insan tipi çizen o ünlü romancı azılı bir Türk düşmanıdır.

Batılıların, Türkleri gelmiş oldukları yere, Asya'ya geri göndermenin bir yıkım doğuracağı, bir kargaşa yaratacağı görüşü karşısında hop oturur, hop kalkar. 1876 eylülünde *Bir Yazarın Günlüğü* adını verdiği kitabına şunları döktürür:

— Batılılar, Türklerin memleketlerinden sürülmesiyle Asya'nın herhangi bir yerinden yeni bir Halife peydahlana-cağı, bağnazlığın yeniden kök salacağı ve Müslümanların yeniden Avrupa'ya saldıracakları kehanetinde bile bulunuyorlar. Daha derin bakışlı düşünürler ise, bir ulusun bulun-

duğu yerden Asya'ya postalanmasının olanaksız, dahası, akıl almaz bir şey olduğunu ileri sürüyorlar.

Dostoyevski aynı yılın haziranında ise, buraya daha önce de yazdım, günlüğünü şu sözlerle şenlendirir:

— Evet Haliç ve İstanbul, tümü de bizim olacak. Ama bu fetih için, baskı yaratmak için değil. Kendiliğinden gerçekleşecek bu. Nedeni de şu ki, zamanı gelip çattı. Zamanı gelmiş olmasa bile, eli kulağında.

Bu düşünceler Dostoyevski'nin kafasında 93 *Seferi*'nden önce (24 Nisan 1877) depreşmiştir. Ondan az önce 1877 martında da şöyle bingildiyordur:

— Şimdilerde yalnız Avrupa'da değil Rusya'da bile, özellikle büyük politika adamları arasında, Türkiye devlet olarak ömür dersini bütünlese de, İstanbul'un uluslararası bir kent olarak yaşayabileceği ilan ediliyor. Yani İstanbul'un çekişmeye yer vermeyen, özgür ve herkesin ortaklaşa kaşık sallayacağı bir kent olması isteniyor. Bundan daha aptalca bir düşünce olamaz. Bir kez, dünyanın en görkemli kentlerinden birinin uluslararası olmasına, yani hiç kimse'nin malı bulunmamasına izin verilemez. Sonra, bu kent uluslararası ilan edilir edilmez İngilizler donanmalarını İstanbul önüne kondururlar. Bunu hem kentin uluslararası niteliğini korumak için hem de dostluk adına yaparlar. Yani İstanbul'u kendi çıkarlarına uygun bir duruma getirirler. İngilizler bir kez oraya yerleştikten sonra da bir daha hiç mi hiç çıkarılamaz. Bir yere yapıştılar mı yapışırlar. Öte yandan Yunanlılar, Slavlar ve de İstanbul Müslümanları da İngilizlere, yine Rus korkusundan ötürü, çağrı çıkarabilirler.

Gustave Aucouturier'ye bakılırsa Dostoyevski *Bir Yazarın Günlüğü* adlı kitabıyla yeni bir yazı türü yaratmıştır. Bu günlük, takvime bağlı kalsın, kalmasın çeşitli eylemlerin öyküsü ya da ruh durumlarının ortaya dökülmesi değildir. O, yazarının arka düşüncelerini içeren bir iç konuşması da değildir. Bu, özellikle hemen yayına alınan ve doğru-

dan doğruya çiçeği burnunda olayları kucaklayan bir tanıklık belgesidir. Kimi kanıları onaylar, kimi kabul edilmiş düşüncelere karşı çıkar, kimi tartışmaların da ateşini yakar.

Dostoyevski 1877 martında günlüğünde şöyle vavyilimler de atar:

— Diplomatik çekişmeler, konuşmalar ne yönde gelişirse gelişsin, İstanbul er-geç bizim olacaktır.

22 Ocak 1991

Dostoyevski günlüğünde İstanbul ve Altın Boynuz (Ha-
liç) için uykusuz gözlerle düş eteklerken, aralık aralık İstanbul yerine Çarigrad demeyi de savsaklamaz.

Anlaşılan, o yıllarda, Ruslar, İstanbul'u ele geçirmeden onun adını Çarigrad'a (Çar Şehri, Çarkent) çevirmişlerdir.

Bulgarlar da onlardan geri kalmaz. Onlar da Rusların ağzını konuşur. Çünkü yeryüzünde küpeçiçekleri, mordağ-
gülleri, gazalboynuzları, sarıpatatyalar, civanperçemleri, karçiçekleri eksilir de, gün batımında, gün doğumunda savaş baltalarının başucunda nöbet tutanların sayısı hiçbir türlü eksilmez.

Kısacası, Bulgarların gözünde de İstanbul, Çarigrad'tır. Onu yaşamlarına sokmak için de "bizim olacak" anlamına gelen "naş" peşrevine melodramik adımlarla yaklaşırlar:

"Naş naş, Çarigrad naş / Bizim olacak, bizim olacak, İstanbul bizim olacak"

(Ömer Seyfettin'in *Nakarat* öyküsü)

17 Şubat 1991

İnsanlar çokluk başlarının üstüne oturabilecekleri bir yazar, bir gaygaylı hanende bulamadıklarında akılları karışır. Yaşamları tersine, persine işler. O zaman en romatizmalı hayvanları, en "ay aman, of, öldüm" dümbeleğini çalan kör kazları, en sarı çıyanları bağırlarına basar, önlerin-

de düzayak kesilirler. Yani bu abuzambakların, bu abuk-sabuk kişilerin katında kertenkeleler, külkedisinden başka bir şey değildir.

II. Abdülhamit'in son başkâtibi Ali Cevat o ulu hakan için şöyle demiştir:

— Padişah halka yüzünü gösterince halk da cinnet ve sevinç ile derya gibi dalgalanmıştır.

20 Şubat 1991

Dost bir öğretmen şöyle dedi:

— Denemelerine bayılıyorum. Akli başında her öğretmene onları okuyorum. Onların da öğrencilerine salık vermesini öğütlüyorum.

İnsanın arada bir bu denli sözler işitmesi işini güçlendiriyor. Onu felfellenmekten kurtarıyor.

Yazarlar çok beklerler bu sıcak sözleri. Ama eleştirmenler bunların binde birini bile fıslamaya yanaşmaz. Çünkü onlar da kendilerinin beğenilmesini, kendilerinin koltuklanmasını isterler.

Biz ise onları boyuna yerden yere çalmaya çalışırız.

Orhan Kemal onlar için şunları söyler:

— Her biri başka âlemdir bizim eleştirmenlerimizin. Birleştikleri nokta ısrarla yermektir. Sanki vazifeleriymiş gibi. Onun için çokluk kulak asmam bunlara da, yazdıklarına da... Eleştirileri yapıcı değil, yıkıcıdır. Önyargılarıyla başlarlar işe.

Orhan Kemal Fethi Naci için de göz yaşartıcı laflar dökür:

— Önce Fethi Naci beni övmek zorunda değil. Sonra, bir kere ağız, onun ağzı değil. Belli yerin ağzı o. Sanki sahibinin sesi. O sahibin kim olduğu da bizce malum. Fethi Naci gibiler beni yıllar yılı yererler.

Orhan Kemal sanatçının kendi kendinin eleştirmeni olduğunu, kendisinden başka bir eleştirmene gerek duyma-

yacağını da savunur. Sonra da Steinbeck'in şu sözüne çağrı çıkarır:

— Eleştirmen, evet gerekli sanırım, ama ben romanı yazıp bitirdikten sonra meydana çıkıyor ki, iş işten geçmiş oluyor.

21 Şubat 1991

Birinci cemre havaya düştü.

Geçen yıl bu günlerde, kargalar, kaş kararmaya başladı mı, bizim komşu ağacın (Hollanda kavağı) imiğine sarılırdı.

Bu yıl kimse görünmedi.

Ne yapsınlar ayazdan, gecelerin işe yararlığı kalmadı.

Nedir, birkaç gece önce, havayı yumuşak bulmuş olmaları, 14-15 karga, sabahın altısına değin Cemre Cenaplarına selam ve saygılarını sunmuştu.

Saat 16.

Kargaları enselemek için kıyı asfaltında Çatalçeşme'den Bostancı'ya yürüdüm.

Bu, beynime oksijen pompalama işine çanak tuttum, anlamına da gelir.

Kargalar çokluk *Grand Kupa*'nın arka bahçesindeki çınarlara konuyorlar. Belki de gazinonun yıldızı Tanju Okan'ın dallara sinmiş seslerini arıyorlar.

40-50 kuş. Topu da çokluk kuzeye dönük tünüyor. Ters yönde iniş yapmış olsalar bile, aladışappak arkadaşlarının bağdaşına dönüyorlar.

Yalnız süvariler, tek tabancalar, çöpsüz üzümber ise ya pancurların tepeliğine, ya da elektrik direklerine sığınıyorlar.

Aralık aralık da (buna bütün kış tek bir gün rasladım) deniz kıyısında, kumların, çakılların üstünde topluca alay gösteriyorlar. İçlerinden kimisi de, yine topluca fink atan martılarla cilve zahmetine giriyor.

İki Şen Baloncu

Sanırım yazdığım denemelerin, "1001 Gece Denemeleri"nin, sonuncusudur bu.

Bundan böyle sadece bu defter önünde eğilip kalkacak, sadece günlük tutmayı sürdüreceğim.

İki Şen Baloncu, 29 Ocak 1889'da, Viyana'nın 40 km. uzağında, Mayerling'te, sevgilisi Mari Vetsera'yla el ele tutuşup şanlı ölüm köprüsünden geçen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu konprenz'i (veliaht) Rodolf'un acıklı sonunu işliyor.

Ondan 78 yıl önce Berlin'de Potsdam dolaylarındaki bir vadide aynı hovardalığı yapan Alman şairi Von Kleist ile 21 Şubat 1942'de, Petropolis'te (Rio de Janeiro), karısı Charlotte'un eşliğinde ölüm şerbetini içmeye duran Stefan Zweig'in serüvenleri de denemenin yolunu kesiyor.

Konu, dört yıl önce akıl tasıma düşmüştü. Belki daha da önce. Ama bir kolayını bulup deneme satrancına aktaramamıştım. Geçen yıl artık üstesinden gelemeyeceğimi düşünüyordum ki, son üç ay içinde, kendimde, derinlerimin bir köşesinde kalmış bir çaba, bir çırpınma ile onu düz ayak ettim.

Bu ölüm yolcularının niyetleri neydi ki?

Rodolf, belki o kabına sığmayan, dünyanın revişini titreten annesi Kraliçe Elisabeth'ten (Sissie) kaptığı dersle (yanlış dersle) bu inanılmaz serüvene atılmıştır.

Von Kleist da ondan zırtlı değildir. O da bütün yaşamı boyunca, çocukluktan başlayarak, sevdiği herkese, dudaklarını şapırdatarak, kendisiyle birlikte, göz göze, gönül gönüle ölmeyi önermiştir.

Stefan Zweig 1942 yılında aynı oyuna kilit vurmadan önce von Kleist için şöyle demiştir:

— Yaşamın sevgi yoksulu bu adam bir aşk ölümü özlemiştir.

Doğrusu Zweig, son noktada, Kleist'tan da, Kon-prenz'den de ayrılır.

O, sadece dünyanın çapuluna, zorbalara, diktatörlere, işkence ile kontrato edenlere bir protesto çekmek istemiştir. Onu geciktirmek için de kendini okumakla avutup avutamıyacağını dener.

İlk karısı Fritz'i'ye, ölmeden önce yazdığı bir mektupta şöyle der:

— Çok okuyorum. Goethe'nin *Wilhelm Meister*'ini ve benzeri yapıtları gereği gibi ilk burada okuyorum.

Çok şey. Demek ölüm rüzgârları insanda okuma isteği uyandırmaktadır.

Saat: 17.45.

Gün kavuştu kavuşacak.

Görülüyor ki bu sevdavi ölüm yolcuları pusarık işlerine kalkışmadan önce, Fransız gülmece-güldürmece yazarı Cavanna'ya başvurmamışlardır.

Yoksa, Cavanna onlara, tabanca yerine *H. Bombası* kullanmalarını öğütlerdi.

Ayrıca şu uyarıyı da toka ederdi:

— Bombanın etkili olması için iki gözün tam ortasına nişan alın.

23 Şubat 1991

Ülkü Uluırmak kitabına adını veren öyküsüne (*Baudelaire, Gül, Aşçıyan ve Satranç Maçı*) başlamadan önce, ilkin yazı masasının üstüne yüreğini çıkarıp koyar, sonra da anlatacaklarının yumağını çözmeye başlar.

Git gel. Git gel.

Zaman içinde. Zaman dışında.

Rumelihisarı'nda, Boğaz'ın kuş seslerini, ağaçlarını ve de tüm albenisini içine çektikten, Mezarlıkta o çok sevdiği

şairin başı ucunda durup onunla fiskos çalçeneye daldıktan sonra, hop Paris'e sıçrar. Bu kez Montparnasse Mezarlığına antresini yapıp Baudelaire'e bir gül sunar.

Bu, geçmişte, Paris'te her sabah savsaklamadığı bir ibadettir. Fransız ozanı gıkını çıkarmadan gülü cebine indirir, ertesi gün de, Ülkü oraya yeniden geldiğinde, o gül yerine başka çiçekler uzatır kendisine.

Boğaz'ın tatlı kıyılarına kurulduğunda Prima Öykücü Fikret'in *Aşıyan*'ını da yoklamak gereğini duyar. Çünkü orda *Sis* şairiyle *Makber* şairi (Abdülhak Hamid'in yer katında özel eşyalarını ve de balo giysilerini bir araya getiren özel bir odası vardır) onu bekliyor ve de satranç oynuyorlardır.

Uluırmak'a göre güzellikleri aramaya durmak yaşam dersinin ilk tümcesidir. Bir ev, güzelliğe arka dönmüş olsa bile, pencerelerinden birinde bir saksı taşıyorsa, içinde de dünyanın en güzel çiçeklerinden biri soluklanıyorsa, bir kedi de pervaza zıplayıp saksıdaki çiçeği koklamaya atılmışsa da orda güzellik üretiliyor demektir.

Ülkü'de büyük bir doğa sevgisi de vardır. Özellikle buğenvillere, yılanıyastığıgillerden anthurium'a, ufacık boylu -kadife donlu ardisia crenata'lara ve de çeşitli çöl kaktüslerine vurgundur. Sütlegengillerden Jatrophia'ya da ses çıkarmaz. Mandinilla'ların ise görkemli türünü yeğler.

Uluırmak, kişilerini sokağa çıkardığında da onları şipşak deniz kıyısına, maviye ve yeşile koşturtur. Daha başka bir şey de yapar: Yolda yürürken, kaldırım kenarında küçük bir kırışık görmüşse, içindeki güzellik duygusunun zedelenmemesi için hemen onu, çantasından çıkardığı dev bir ütüyle ütölemeye başlar. Yok, bu işin üstesinden gelemeyecekse, toprağı biraz ıslatmak için, öyküsünün içine bir belediye arozözü de buyur eder.

Hoş, ütüsünün deniz kırışıklıklarını düzeltemeyeceğini bilir. On katlı bir ütü tasarlayan biriyle tanıştığında, bir an

denizlerin de dümdüz edilebileceğini düşünürse de sevinci çok sürmez. Adam, on katlı ütü, her katında beş çarşafı birden ütüleyebilmek için raya koyacaktır.

Baudelaire tiryakisi öykücü, evlerin içindeki en küçük eşyalara bile sevecenlikle yaklaşır. Ona göre insanlardan bir şeyler kalıyordur nesnelerde. Eşyalarla aramızda bir iletişim kuruluyordur. Koltuğun ağır ağır sallanmasında, ya da dışardan gelen süzme ışıkla ağaçların tavana vuran gölgesinde de ayrı bir sevinç vardır.

Gün gelir, insan bu alıştığı şeylerden uzaklara gitmek de ister. Yeni şeyler aramak, kendini yeniden yaratmak hevesine kapılır. Ne ki, Uluırmak Yeni'yi ele geçirmek için Baudelaire gibi Cennetin ya da Cehennemin dipbucağına dalmaya evetlik göstermez. O daha çok var olanı yeniden kurmaya, kendindeki bilinmeyeni açığa çıkarmaya bakar. Yani bilmediklerini bilmek düşüncesine takar kafasını.

"Öteki Ev" bu özlemle son bulursa "Kıpırtı" öyküsü de aynı temayı işleyecektir. Kişiler sıranın dışına çıkacak, alışılmışı tepecektir. Belki, yeryüzünde yaşadıklarını çakmak için işlerini bile yüzüstü bırakacaklardır.

Gerçi, alışılmışın çizgisi aşıldığında sizi çılgınlıkla, görgüsüzlükle suçlayacaklardır ama, Ülkü'ye göre yaşamı yaşam yapan şey de, tam o noktada fokurdamaktadır.

Yalnız, belleklerden çıkarılmaması gereken şey şudur: Her yerde, her bucakta şiir vardır. Yürek bunaltan ağırlıklar elle itilince, onların altında şiirin uygun adımlarla ilerlediği görülür.

Kitabın arka kapağında, bir başka öykücünün (Selçuk Baran) bir değerlendirmesi de yer almış:

— Dünyaya, yaşama başka türlü bakıyor Ülkü Uluırmak. İnsan duygusallığından arınarak, düşünerek yaklaşır.

24 Şubat 1991

“İki Şen Baloncu” denemesini sona erdirmiş olmamın yüzü suyuna Fuzulî'nin ipek gibi iki ikiliği yarım limon ve iki yumurta sarısıyla terbiye edilmiş ve de Salâh Bîrsel'in gözüyle şiirin özü birbiriyle çalgılanmıştır:

*Âşık odur ki bağışlar canını cananına
Canana yaklaşmasın her kim ki kıymaz canına*

*Çekip gidemem, Fuzulî, yârin mahallesinden
Vatanımdır vatanımdır vatanımdır vatanım.*

25 Şubat 1991

Ataç, 20 Eylül 1954'te, eleştiri konusunda günlüğüne şunları yazar:

— Eleştirmenler ellerine bir kitap aldılar mı, yazarın daha önce verdiği eserleri düşünüyor, o yeni kitapta bir ilerleme var mı, yok mu onu araştırıyor. Onun nesine gerek, bununla uğraşmak?

Hani Ataç'ın burada eleştirmenleri suçlaması pek yerinde değildir. Hiç değil. Eleştirmen elbet eleştiri terazisine çıkardığı yazarların cemaziyülevvel'lerini de unutmayacaktır. Kaldı ki, onları aklından uzak tutmak istese de, bunun üstesinden gelemez. Öte yandan, eleştirmenlerin yeni yapıtlarda bir sıçrama, bir ilerleme olup olmadığına bakması da doğaldır.

Ne var Ataç, giderek şu sözlere de yer verir:

— Eleştirmecinin asıl ödevi, okurları aydınlatmaktır, okurlara değerli eserleri bildirmektir. Okuldaki öğretmen gibi çocuk yetiştirmek, yazar yetiştirmek değildir.

Günlükte, 4 Ağustos 1956'da, eleştirmenler üzerine şunlar da okunuyor:

— Eleştirmen: Okuma kıyınına çarpılmış kişi... Bunun içindir ki eleştirmen geçinenlerin yargısına pek aldırış edil-

miyor. Mutsuz sürü dilediğince uygun eleştirmenlerin öğüdüne, gökçe-yazını (edebiyatı) gerçekten sevenler, az çok kendi kendilerine anlayarak sevenler, aldırıyor onların dediklerine. Uğraşı eleştirmenlik olmayan bir yazar, bir ozan ya bir öykücü, yeni bir betiği (kitabı) beğendi de övdü mü, işte ona ilgi gösteriyor gerçek okurlar.

28 Şubat 1991

Gerçekte, Fethi Naci bahtı tıkanık bir yazardır.

Onu Ataç da topuzlamıştır. Gerçi Ömer Faruk Toprak'tan üstün bir eleştirmen olduğunu söylemiştir ama sadece düşünülere, konulara, davranışlara bağlı kaldığına, iyi bir şiir karşısında "Ne güzel söylenmiş" diyemediğine yanmıştır. Hele Batı Edebiyatını, yarattığı değerlere sırt çevirmekle, toplumsal gerçeklerden korkmakla suçlamasını hop oturup, hop kalkarak karşılamıştır:

— Kişinin sırtına bir ürperme geliyor bu yargıları düşünce.

Nedir, sonunda Fethi Naci'ye bir bayramlık sunmaktan da geri kalmaz:

— Neyse ki, Bay Fethi Naci yazı yazmasını biliyor, bunun için de deyişinin düzgünlüğüne kapılıp korkumuzu unutuyoruz.

(*Türk Dili* dergisi, Şubat 1956)

6 Mart 1991

Cenap Şahabettin çocukluğunda, çiçek toplamış, kelebek kovalamış, kimse bana mısın demeyince de edebiyat alanına dümen kırmıştır.

Yıllar boyunca şunu da bellemiştir ki en çatapatlı, en yeni zenginlikler, hazineler ataların bıraktığı şeylerden başkası değildir. Oğluna şöyle öğüt geçer:

— Yeni bir şey bulmak istiyor musun, geçmişin sayfala-

rını çevir, çevir. Güzel bir eskiyi, güzel bir yeni yap. Her şey gibi, yazınsal ilerleme de bir "Dön baba dön" oyunudur. Eskilere olsun, yabancı yazarlara olsun öykünmekten, onları meşketmekten çekinme.

Cenap Gabrielle Tarde'ın: "Tüm kafa işleri, zekâ ürünleri taklit yoluyla meydan bulur" sözüne de değer gösterir. Dâhi edebiyatçıların kendilerini, başkalarının yolunu izlemeye adanmışına da inanır. Ona göre, Victor Hugo, açıkça söylememiş olsa bile, testisini Shakespeare'le doldurmuştur. Lamartine ile Young ise İskoçyalı şair Ossian'ın (III. yüzyıl) bir gölgesidir. XIX. yüzyıl Fransız yazarlarının çoğu da İngiliz şairi Lord Byron'un etkisindedir. Fransa'da romantizmin kök salması bile Lord'un yüzü suyuna dır.

Doğrusu, bizdeki ozanlar da başkalarının etkisinde kalmaya büyüyüz titizlik gösterirler. Hele kimisi bunu bir övünme sorunu bile yapar.

Sanırım 1940 Kuşağı'ndan (*Genç Nesil* ya da *Yeni Nesil*) adını uzun eşek oyunlarına, "ustamın dediği" düşlerine kaptırmayan ozanlar arasından çok çok iki ya da üç kişi çıkar.

Bizden önceki kuşaktan Ahmet Muhip'le Cahit Sıtkı hiçbir şey yapmadılarsa, Baudelaire'in sırtını yere getirmişlerdir.

İkinci Yeni şairlerinin çoğu ise herkesin kendilerine etki sunmak için dünyaya geldiğine iman eder.

7 Mart 1991

Dün de yazdım. Yazarların kimisi, herkesin kendi yapısına omuz vermek için dar-ı dünyada helva pişirdiklerine inanır.

Bunlardan birinin Cemal Süreya olduğuna, Erdoğan Alkan'ın *Varlık*'ta (Şubat 1991) çıkan yazısını okurken vardım.

Alkan, Cemal'in öykünme talimlerini, olta atarak enselediği şiirleri (gözyaşımı tutamıyacağım) dur-durak dinlemeden gün ışığına çıkarmış. Ama bunu efendice yapmış:

— Apollinaire'in sevgililerinden biri de Meryem'dir. Yani Marie. Bir çingene kadın, ikisinin falına bakar. "Çingene" adındaki bu şiiri Cemal de çok severdi. "Çingene" şiirinden bir dize: "Koca aşk özel bir ayı gibi" Cemal Süreya'dan bir dize: "İçlenir dururdu koca ayı" Bir başka dize de Süreya, çingene ve Meryem'i bir araya getirir: "Meryem kadifeden bir çingenedir" "Çingene" şiirindeki, Apollinaire'in ünlü mavi kuşu Cemal'de kırmızı kuşa dönüşür: "Kırmızı bir kuştur soluğum" Apollinaire, "Epigrammes"ında Eiffel Kulesi'ni şiir şeklinde çizer. Cemal "Rokoko" adlı şiirinde: "Ama yine de kışkandırırdu/Çizdiğim bütün Eyfelleri/Korseli A'lar halinde" diyor.

Meğer Cemal'in 1955 yılında *Şiir Sanatı*'nda yayınladığı "Dalga" şiiri de Apollinaire'in "Mutation/Değişme" şiirine doğru koşuyormuş. Apollinaire'in:

*Ağlayan bir kadın
Eh oh ha
Geçen askerler
Eh oh ha*

*Her şey değişti bende
Her şey
Aşkımı saymazsak
Eh oh ha*

dizeleri Cemal'de şu kılığa bürünmüş:

*Bir kadının yüzü ha ha ha
Ben ömrümde aşk nedir bilmedim
Süheyla'yı saymazsak ha ha ha*

Doğrusu, bunu da görünce kendimden utandım. Bilgi-

sizliğimden. Ben bu şiiri 3 Mart 1955'te günlüğümde, iyisinden, övmüştüm. Hem de onu yedi kez okuduğumu, ilk okunuşunda olduğu gibi yedinci okunuşunda da "beni bir çocuk sevincine, bir iç rahatlığına itelediğini" belirterek.

Sanırım Cemal'e sarkıtılan ilk selam buydu. Yıllarca sonra, 1960'larda, Ankara'da onunla tanıştığımda bana benim yazdıklarımı okuduğu günün akşamında, sevinçten sabahlara dek uyumadığını söylemişti. Vay bel!

8 Mart 1991

DÜNYA KADINLAR GÜNÜ.

Çok şükür, bizim Medeni Kanun'un öbür ülkelerin toplum yaşamını düzenleyen yasaları yanında üst katları tuttuğunu söyleyenler, bir kez daha gönüllerini açmak fırsatını buldular.

Kocanın aile başı olduğunu, karı ve çocukların yedirilip içirilmesinin ona düştüğünü saptayan, kadını da sadece yardımcı ve danışman sayan yasa maddeleri de utançtan ne yapacaklarını bilemediler.

Bu kutsal gün yüzü suyuna, kimileri de Türkiye'de kadınların, haklarını elde etmek için 1980 sonrasında konuşmaya başladıklarını açıklamaktan geri kalmadı.

Doğrusu, Türk amazonları, Türk erkekfatmaları İkinci Meşrutiyet'le (1908 sonrası) el ayak vurmaya başlamışlardır. Daha önceki yıllarda da (1185-1186) Arife Hanım *Şükûfezar* adıyla yayınlamaya başladığı dergisinde kadıncı havalara atmaya durmuştur. Derginin ilk sayısında Saygıdeğer Bayan şöyle sesleniyordur:

— Biz ki saçları uzun, aklı kısa diye erkeklerin alaycı gülüşlerine hedef olmuş bir tayfayız, bunun karşısını ortaya koymaya çalışacağız. Erkekliği kadınlığa, kadınlığı da erkekliğe üstün tutmadan iş görme yolunda yılmadan adımlarımızı atacağız.

O kadar mı? Ali Raşit ve Filip Efendi'nin 1868 yılında kurduğu *Terakki* gazetesi de haftada bir, özel bir sayıyla kadınlara göz kırpıyordu.

Halide Edip'e sorarsanız, o size feminizmin Tanzimatla düşünce alanında, İttihat ve Terakki ile de hareket alanında varlığını belli ettiğini fısılayacaktır.

Meşrutiyet'te kadınlardan, taş yastanıp toprak döşenen bacılardan yana olan yiğitler de fırtına rüzgâr gibi esmiştir. Ne ki, bunların çoğu zingiriz, ya da gizli zingiriz yani kadın düşmanıdır. İçlerinde belki en çelebisi, en şanlısı Hüseyin Rahmi Gürpınar'dır. Cumhuriyet döneminde de Reşat Nuri Güntekin homongolos'lara, kadın düşmanlarına meydan okuyan yazarlara katılır.

Ha, daha önceleri İsmail Hakkı Baltacıoğlu vardır. Onun da kadın-erkek eşitliğine mendil açan bir sürü atılımı olmuştur.

Bunları daha önce günlüğüme (17 Ağustos 1988) geçirmiştım.

9 Mart 1991

Kadınlar. Çalışan kadınlar.

Hammer Tarihinde yazılı olduğuna göre Türkiye'de kadınlar için ilk saygı, ilk selam III. Murat çağında (1574-1595) pervaz edilmiştir.

Demek isteriz ki, *sur-i bitan* (sünnet düğünü) alaylarında kadınlar için ayakkabı ve başlık yapan esnaf en önde yürütölmeye başlanmıştır.

18 Mart 1991

İkinci cemre suya, üçüncüsü de toprağı (5-6 mart) düştü.

Gelgelelim havalar gittikçe sertleşiyor.

Kargalar da bizim ağaca yüzvermek istemiyor. Blok

apartıman bacalarının duldasına, karşı sokaktaki selvilerin yaz-kış eksilmeyen yaprakları arasına siniyorlar.

Ama, evvelki gece, bizim çırılçıplak titrek-kavağa yakınlık gösterdiler. 13 karga, sabaha dek konukluklarını sürdürdü. Dalların en uç noktalarında. Rüzgâr da vardı. Tahterevalli oğlum tahterevalli.

Eyvah, bir ara yağmur da bastırmasın mı?

"Eh artık, kaçıp giderler." dedim. Yo, iki saatte bir pencereden baktımsa, yerlerinden kıpırdamadıklarını gördüm. Biri yerinden havalansa da, pırrr, iki kulaç ötedeki dala yine konuyordu.

Dün akşam ise sadece iki karga geldi: İki kaplan vezir. Onlar da sabahın ilk ışıklarını görmeden ayrıldılar.

*Karga karga gak dedi
Çık duvara bak dedi
Al karga bal karga
Ap-tal-kar-ga*

25 Mart 1991

Yıllar yılı şimdiyi, şimdiki zamanı yaşadım.

Giderek şimdi, kendi şimdisinin dışına savurdu beni.

Oh keka!

Artık hem şimdinin dışını yaşıyorum, hem de eskiden yaşadığım her dakikaya içimde yeni bir can veriyorum.

Yazarların çoğunda şimdi şarkısı tortop edilip başın üstüne bağlanır.

Schopenhauer ise: "Kimse geçmişte doğmamıştır, kimse de gelecekte yaşamıyacaktır. Şimdi, tüm yaşamın biçimidir. Varlığını hiçbir kötülüğün elinden alamıyacağı bir birikimdir." der.

Nietzsche de ondan pek uzakta durmaz. O da, gelecek zamanın ancak şimdiki zamanın gücüyle yakalanabileceğine inanır.

Doğrusu, geçmişin tanınmaya, korunmaya değer yanlarına şu şimdideki yetilerimizin gradosuyla varabilirsek varırız.

Nedir, kimi sanatçılar geçmişin kürkünü hiçmihiç yıkmak istemez. Hele kimisi, tas-tıs bir ut bağdaşındaki geçmişle kolkola girip kaldırım sörfü yapar.

Henry Miller de bunlardan biridir. Alıcı kuşlar gibi eski günlerin üstünde pervaz edip durur:

— Kimse bir başına kendiliğinden bir şey yaratamaz. Sanatçı daha önce varolan nesneleri kayda geçiren bir araçtır.

Burada bir gıcık da var.

Geçmiş anlatan yazarların, konularını yüreklerine sokması da gerekir. Onlara herhangi bir sevgi pırtlatmıyorlar, onlara düşmanca bakışlar fırlatmaktan çekinmiyorlarsa bilin ki, o yaya cenkçilerden zühreyi gökten yere indirecek bir yapıt beklenemez.

Ne denirse densin, geçmiş, şimdiki anla kolayca tango rengine boyanan bir ayran gönüllüdür. Kaldı ki, şimdi diye de bir şey yoktur. O da her dakika, geçmiş zamana dönüşmektedir. Az biraz önce bu günlüğe başlarken alnımın serinliğine çeremanyalı fiskeler konduran zamanla şimdi şu son tümceye yol veren zaman arasında büyük bir ayrılık vardır. Son tümcem, şimdi'ye göz süzüyorsa, söze başlarken kullandığım sözcükler artık şimdiki zamanı değil, geçmiş zamanı kucaklamaktadır.

2 Nisan 1991

Yalnızlık ülkesinin penceresinden, felfelleyen, yorulup kendini aşağıdaki su birikintisine atan yağmur damlalarını seyrediyorum.

Sanırım bu işi, başımı yere vermeden, kaş kararıncağa değin sürdüreceğim. Çin sabah vaktinde köpürmeye başlayan gökyüzü bir an bile durmak, soluklanmak istemedi.

Ey Salâh, ömür dersini bütünledim diye gam getirme. Irmaklar, dağlar, denizler 100 tane 1100 selam kavsının ayaklarına yattıkça, doğanın kokuları, kollarını açarak sana doğru koştukça yaşıyorsun demektir.

Doğa azığını kendi artırır, kendi kotarır.

Kible, fırtına, kırıcı, keşileme, esirgin, karayel, saniyede 1-50 metre arası, birden ve hızla bağdaşından fırlayıp demirli-demirsiz matahlar dağıtır.

Sümbüller, ötürşahlar, kral çiçekleri, akdikenler, pitik-pitik güller, yelpazeler, nilüferler de kimi zaman doğa davulunun üstüne, kimi zaman da altına vurur.

Ötelerde, hindilerin gulugulusu, horozların üürü amentüsü, çakalların pavkırmaları, tilkilerin cimkirmesi, güvencinlerin kuğurması, kedilerin hatır hatır kaşınması doğanın 14 gözünü ateşler.

Kısacası, bir yıldız doğar ki, işlerine insan aklı kısa düşer.

Doğa önyıkamasız bir yaşamdır.

Kumruların sevgi yallahlamasında bile, eğerleri altın sırma ve inci işlemeli küheylana binmiş gibi olursun.

3 Nisan 1991

Yağmur.

Yağ yavrum yağ.

Çek ağuşa sen de civelek bir şeker dudak'ı.

Bu kutlu saatlerde ören kumlarındaki altın pullar bile yaşamaya durur.

Şairler, başı yıldız laf ustaları dimağlarının çatırdadığını duyar.

Yaşamak, kafanın maddeye sözünü geçirmesi, dinletmesidir.

Yağ yağmur yağ.

Pekmezciler, ipek satıcıları, video müzikçileri, genç kızlarla hampası delikanlılar manzara löpüyle titresin.

Hadi yavrum, hadi canım, tüm seyiryerleri süse ve püse bulansın.

4 Nisan 1991

Arabistanlı Lawrence.

STAR 1'de atlı koşu. 3 saat 40 dakika.

Baş rolde O'Toole.

İngiliz yönetmeni David Lean 1960 yılında gerçekleştirmiş onu. *Kwai Köprüsü* ile 1957'de Oscar'ı kaldırdıktan sonra, 1962'de de *Lawrence*'le Oscar çorbasına yeniden kaşık çalmış.

Lawrence 1914 yılında, 26 yaşında, Oxford'da doktora-sını verdikten sonra (aralıkta Arapça da öğrenmiştir) *Intelligence Service*'e girmiş ve de Birinci Dünya Savaşının ilk günlerinde Mısır'a, Mezapotamya'ya yumuşak iniş yaparak, Arapları Osmanlı İmparatorluğuna karşı ayaklanmaya çalışmıştır.

Beyaz perdede Lawrence, Araplardan çok, Arapların özgürlüğüne kendini dağıtan bir savaşkan gibi görünüyorsa da, filmin sonlarında Araplar da iyisinden kızgın dam üstünde kızartılmaktadır.

Lawrence Türkiye'de pek yankılanmış bir casustur. Sanırım bir ara İskender Fahrettin Sertelli de günlük gazetelerden birinde *Lawrence İstanbul'da* adıyla bir roman sür-git etmişti.

Ne var, ünlü casusun İngiliz Edebiyatında T.E.Lawrence adıyla şanı yüksek bir yeri de vardır. En önemli yapıtı da *Bilgelik'in Yedi Sütunu*'dur (Seven Pillars of Wisdom).

Kitap, birçok memleketlerin eleştirmenlerince pohpoha tutulmuştur. Çağın en önemli yaratılarından biri sayılmıştır. Arap dünyası üzerine bir inceleme; savaş, serüven ve özyaşamöyküsüyle bir arada tutuluyordur. Yazarın en koskoslu dönemidir bu. 1917-1918 yıllarının büyük çöl destanı da kitaba boca edilmiştir.

Bilgeliğin Yedi Sütunu ilk 1921 yılında basılmıştır. Ama, daha prova halinde iken onu okuyan dostları kendisini bu yayının işinden vazgeçirmişlerdir. Bunların arasında Bernard Shaw ile eşi de vardır. Bunun üzerine Lawrence, kitabı üzerinde, yeniden yeniden çalışır. Yapıtın gerçek baskısı da 1935'te yazarın bir motosiklet kazasında ölümünden sonra gerçekleşir.

5 Nisan 1991

CİNSELLİĞİN YEDİ SÜTUNU.

İngiliz casusu T.E.Lawrence'in mektupları ölümünden üç yıl sonra (1938) yayınlanır ve yine eleştirmenlerin başçeşmesi olur.

Lawrence onlara Alphonse Daudet gibi "Değirmenimden Mektuplar" adını vermiştir sağlığında. Ama Daudet'ninkilerden üstün tutar onları.

Ünlü casus, boyun damarları davul gibi vuran bir düzyazıcıdır. Sözcük denizlerinde ay-yenisine benzeyen gemilerle dolaşır. Tümcelerle cici bici paketler düzmeyi sever. Buna karşılık yazıların önünü çelen girişleri, öndeyişleri hiç tutmaz. Onlara yazarları bağlayan savunular gözüyle bakar ve de "zekâ yoluyla intihar" adını verir.

Denilebilir ki Lawrence'in Birinci Dünya Savaşından sonraki günleri şallamşop ve dünyaya bekâr gelmiş kişiler arasında geçmiştir.

Ona göre bu gibiler kaşmerdikoz, kaba ve terbiye dışı fiskoslara pek düşkündürler. Laklakalarının gerisinden de palamarını ve demirini koparmış bir ruh yükselir.

Bu katışıksız hayvanlık Lawrence'te tüy, tüs bırakmamıştır. Yüreğinin civatalarını da oynatmıştır. 14 Mayıs 1923 günü Tankville'den *Yuvarlak Masa* dergisinin yönetmeni Lionel Curtis'e yazdığı bir mektupta şöyle der:

— Bu hayvansal davranışları kimseler eleştirmiyor. Da-

ha doğrusu, bir kadının bedeni üstüne ileri geri laflar etmeyi, güzelliğini tefe koyup çalmayı, ya da bedeninden herhangi bir biçimde yararlanmayı çok doğal buluyorlar. Ben bu tutuma karşıyım. Bu, biraz kendime acıdığımından geliyor. Çünkü ben de eninde sonunda onlara benzeyeceğimi biliyorum. Bir de başarısızlığa uğrayacağımı seziyorum. Çünkü benim mazohizm'im (üzgülenmecilik) tinseldir, sadece tinsel. Öyle de kalacak. Bedenimin yapısı, onlar gibi bu işe elverişli değil. Onların başıboş koşarak yakaladıkları hazzı ben kendimi birtakım sıkılara sokmakla elde ediyorum. Eskiden dört elle bağlandığım sakınımlara daha çok sarılarak onların yolundan ayrılıyorum. Şimdilerde bedensel olan her şey bana tiksinti veriyor. Benim durumumdaki bir insan için de tiksinti olanaksızlık anlamına gelir.

Cinsellik konusu dünya kurulduğundan beri tüm insanların işkilini kavurmuştur. Yazarlar ister istemez kendilerini o konuların içinde bulur. Leon Tolstoy'un *Kroyçer Sonatı*'ndaki Pozdnişev, kadınla erkeğin iki yılda bir, ya da çocuk üretme istediklerinde, birbirlerine yaklaşmasını önerir. Ne var, ona göre de beden ilişkileri ahlak dışı değildir. Gerçek ahlaksızlık bedensel fiskoslar kurduğumuz kadınlarla tinsel ilişkiler kurmaktan kaçınmamızdır.

Şu bir düşüncedir ki, erkekler, yüzyıllar boyu, kadınları eşeyssel (cinsel) alanın berisindè tutmuşlardır.

Hıristiyanlar da çokluk eşeyssel itkilere evlilik görevi gözüyle bakar. Hoş, bu Hazreti İsa'nın kadınlar ya da erkekler üstüne söylediklerini yanlış yorumlamaktan doğmuştur:

— Ben size derim ki, bir kadına kösnüyle (şehvetle) bakan her erkek zaten içinden onunla yatıp kalkmış demektir. (*Matta İncili*)

Helmut Schelsky de *Cinselliğin Sosyolojisi* adlı kitabında şöyle yazar:

— Eşeyssel ilişkiler insanların ya da toplumun dileklerine, isteklerine uygun olarak yöneltildiğinde hiçbir sorun

yaratmıyordu. Ama Hristiyanlık insanoglunda ruhun kurtuluşu kaygısını uyandırınca insanlar, ister istemez yaptıkları işleri değerlendirmeye, her şeyden önce de eşeyselliği denetim altında tutmaya başladılar.

Ne var, XX. yüzyıl doğa bilimleri cinsellik kavramının gelişmesinde büyük akrobatik atılımlarda bulunmuşlardır. Konuya çok yeni, çok somut, çok fışkırtılı bakış açıları getirmişlerdir. Eşeyselliğe dirimbilimden geçen bir olgu kazan-dırmışlardır.

8 Nisan 1991

Her yanda konular.

Nereye eğilsen, neredede dalkılıç dolaşsan bin bin konu.

Topu da herkesten, her şeyden önce kendisinin eselenmesini, peselenmesini istiyor. Uzat elini, çek götür götürebildiğini.

Ama dikkat, çoğunun tiriti çıkmış, bayrağı yıkılmıştır.

Düttürü Leylalar, Sevi Aşının Dibini Yakmış Mecnunlar, Kıpırdak Haticeler, Cihanbegendi Keremler, Sexy Zeliha-lar, Hep yüz Örgü Yusufklar.

Maşallah efendim! Biri somurtuyorsa, öbürü gülmenin ipini çekiyordur. Biri, serçe alayı kesimi, sapır sapır dökü-lüyorsa, öbürü kurşun alabandasında uçuyordur.

Bunlar yaşanan zamanın ötekisindeki görüntüler.

Akılda tutulması gereken şey şudur:

Gün doğumu, gün doğumudur, gün batımı değildir.

Bir uyku, yüz uyku değildir.

Çenebaz, kâsebaz değildir.

Nar çiçeği, kaktüs değildir.

Yani her sacın üstünde gamgin, üzünçlü domuz kızartı-lamaz.

XVII. yüzyıl bir Çin yazarı (Chang Ch'ao):

— Düzyazı şiirin yerini tutamaz.

21 Nisan 1991

Dört, beş gündür gak-gak laklakası sürüsü ortalarda görünmüyor. Tümü de 5-10 nöbetçi bırakarak, mahalleden basıp gitti.

Bizim titrek-kavakta, dün kuşluk vakti, tokmak etli bir karga dalların birini bırakıp öbürünü öptüyse de, on dakika sonra, o da, heyhat hey, çekilip gitti.

Yalnız ön bahçedeki ağaçta yuva yapan bir dişi karga, günün ve gecenin büyük bir bölümünde orda, kuluçka durumunda, birtakım fıkırdaklıklar üretiyor. Aralık, aralık da kocasının konukluğunu kabul ediyor. Erkek karga da, uzun bir süre, gerideki dalda fel fel bakındıktan sonra, punduna getirip eşinden bir öpücük koparıyor. Ve de kaçıp gidiyor.

Öğleden sonra iki kez de kıyıdaki çınarları yokladım.

14'te ve 18.30'da.

Gün dolunurken, çadır kurdukları ağaçlarda da kimse yoktu. Yalnız biri, GEN-SAT'lı bahçenin ağacında, bağdaşında ayak değiştiriyordu.

26 Nisan 1991

MAYMUNCULAR.

Kendilerini ünlere alaylamak, bulaylamak için her önlerine geleni tor etmeye, zar etmeye çalışan Maymuncu'lar herkese, her yazara uyuz olurlar.

Bunlar helvafüruşluklarını çok kısa bir süre sürdüren kıskançköpeklerdir. Bir iki yazarı, kısa programda fat-fut'a aldıktan sonra, geldikleri gibi basıp giderler.

Maymuncular, lambacılar gibi, beyni elektrik ışığı ile değil, lamba kısığı ile aydınlatılmış, daha doğrusu alacakaranlığa itilmiş kişilerdir. Ayırıcı işaretleri de burunsak oluşlarıdır.

Ataç'a göre bunlar zemzem kuyusunu kirletenler, Del-

phoi tapınağını yakanlardır. Kitaplarda, yazılarda çelişki var mı, yok mu, sadece ona bakarlar. Okuldan daha yeni çıkmış ya da çıkmamışlardır. Ya da çıkamıyacaklardır. Öğretmenlerinden, çelişkinin, sanatçı yüzüne kir düşürdüğünü kaptıklarından, ayak ayak üstüne atışları içlerini açmayan yazarlarda dört çengelli çelişki ararlar. Aradıklarını bulduklarında, ya da bulduklarını sandıklarında da bir utku çılgılığı atarlar.

Ne var, maymuncular, kimi zaman, kara çalma işinin hava ve hevesine iyisinden kapılırlar. Bunlar daha çok, uzaktan "eleştirmen" diye gösterilmek isteyenlerdir. Parmaklarını uzatanları çoğaltmak için de hep muşmula yazarları överler.

Kaşmerdikozların, tek kürekle mehtaba çıkanların sayısı pek kabarık olduğu için de çokluk ayakta alkışlanırlar.

27 Nisan 1991

Ataç "maymuncu" terimini açıkça kullanmaz ama, söylenenler karşısında, akılları evlerinden fırlayanlara "alaturka çalgıcı" gözüyle bakar.

Bu maşallah efendim'ler yavan tarhanadır, sarhoş kaşığdır, çarşı itidir. Yatağa kunduralarıyla girerler.

Utlarından türlü türlü sesler çıksa da, hiçbir vakit uyuma, harmoni'ye, o büyük yapıya ulaşamazlar. İlle, karma-karışık, arakarak, Faransızların deyişiyle makarnasal yazıların ardından koşarlar. Pestenkerânî, kumaşı eprimiş düşünceleri ararlar.

Neye dayanmak gerektiğini de kendi kendilerine bulup çıkaramazlar. Laflamayı ise başkalarından öğrenirler. Öğreten kişi de kendileri gibi, boyuna kâse taşırtan biriye üstlerindeki delikanlı tıglığından, ömür billah, kurtulamazlar.

Ataç onların ince zekâdan hoşlanmadıklarını da ileri sürer. Yani sonunda "tek görüşe bağlanırlar, bağnaz olurlar"

“Maymuncu” sözcüğünü ben, birkaç yıl önce, Evliya Çelebi’nin gezi kitabında, antikası bulunmayan maymunlarla burun buruna geldiğim zaman türetmişim.

Ünlü gezginci H. 1083-1084 yıllarında Mısır’da, Sudan’da lamelif çizerken İskenderiye’de Galyon limanının solunda *Maymuncuk Kalesi* denilen ufacık boylu, kadife donlu bir kayaya rastlamış. İskender Aynası diye bilinen tıslımlı ayna da uzun yıllar, bir İspanyol elçisi (Emeviler Çağında) gelip onu yürütünceye dek orda ömür sürmüştü.

Bizimkisi, Nazdi Kalesinin ötesindeki Vadişe’de de marşivan eşeğine benzer maymunlarla karşılaşır. Bir iş kovalıyormuşçasına hızlı hızlı, ordan oraya koşuşuyorlardır. Amanın, içlerinde bir de zebella gibileri vardır ki geçtikleri yerleri tir tir titretiyorlardır.

Evliya, Arpacı ile Habeş kenti yolunda bir de *Maymunistan*’dan geçmiştir. Dağ taş maymunlar, şebeklerle dudak dudakdadır. Ağaçlardan kervandakileri seyrediyorlardır. Kimi “a a”, kimi “ko ko”, kimi “vah vah” çekip takla atıyor, perende savuruyordur.

Doğrusu, benim “maymuncu” dediklerimin yaptıkları da budur. “Ah ah”ı yuvarlamıyorlarsa, “Vah vah”a yapışıyorlardır. “Vah vah”a yapışmamışlarsa, “Nah nah”ın ayaklarına yatıyorlardır.

29 Nisan 1991

Benim “Kikirikname” adlı şiirimin ilk dizesi şöyledir:

Sizinkist de gülmek mi a teresler

Daha doğrusu, şiir bundan 35 yıl önce yazıldığında “teresler” sözcüğüne meydan vermişim. Şiir, *Kikirikname* adlı kitabımda da aynı biçimi korudu.

Gelin görün, yıllar yılları kovalamaya başlayınca dizedeki “teresler” de yerini “kikirikler”e bıraktı.

1986'da Ferit Edgü, *Ada Yayınları*'nda, beş şiir kitabımı *Bütün Şiirleri* şemsiyesi altında bir araya getirirken ilk dize artık yeni kılığındaydı:

Sizinkisi de gülmek mi a kikirikler

Hani, ondan 5-6 yıl önce, yine tüm şiirlerim, bu kez *Köçekçeler* adıyla *İş Bankası Yayınları* arasında boy boylarken "teresler" yine yerini korumuştur.

Geçen kasımda, Tüyap'ın Kitap Fuarında bu değişikliğin nedenini soran bir okuruma şöyle karşılık verdim:

— Ne yapayım, otuz yıl önceki teresler, artık kikirik oldu.

Nedir, şimdilerde, "kikirikler"e yol verip yeniden "teresler"e dönmek geliyor içimden.

Silahtar Fındıklı'lı Mehmet Ağa:

— Dibelek halk kendüden nefret eyleyip dedikodu çoğaldı.

(*Silahtar Tarihi*, C.II, s.245/Eylül 1686 olayları)

30 Nisan 1991

Matematiğe, hesaba kitaba akıl yetiştiremeyen, çarpı cetvelinde 5 kez 5'ten yukarı çıkamıyan bir tatarı yazar, yani bir yarı pişmiş et, kasketini yelpir yelpir döndürerek birtakım kitaplar üstünde adını dolaştırırsa da iyi şiiri kötüsünden, şeker-şerbet öyküyü ıvır-zıvır çorbasından ayıramaz.

Kaşların dendanlı, gözlerin lensli, burunların contalı, kasların Herkül'lü olmasına bakmayın: Yampiri yürüyüşle dört nal koşu arasında 120 arşın vardır.

Omuz vurma ile omuz yarma bile birbirinden ayrılır.

Kâtip Çelebi:

— Boğulma hali, can çekişme hali gibi değildir.

(*Mizanü'l-Hakk*, IX. konu / Firavunun imanı üzerine)

Çelebi, *Seyahatname*'sinde bir "kepçekuyruk"tan da açar. Kuyruğu salkım saçak bir yaratık. Belki bir atmaca.

Onunla, Abeşe çölünü, kona göçe, üç günde geçip Habeş sınırına vardıklarında tanışır.

Kervanın önünde her vakit, ileri karakolda, 10 adam gidiyordur. İçlerinden biri, bir ara, yıldırım çarpmışçasına yere kapaklanır. Atı da kaçıp gider.

Ay aman, az biraz ötede bir kepçekuyruk pusuda bekliyordur. Gözüne kestirdiği öncünün üzerine sidiğini sepince adamcağız yeri öpmüştür. Kaçan at da, kaçmaya vakit bulmadan top gibi çatlar.

Kepçekuyruk, işini tamam ettikten sonra dağlara yallah eder. Yere yapışan adam ise göz kaş arasında pıhtı haline gelir.

Yanına varacaklardır:

— Sakın hâ! İnsanı kokusunun zehiri de etkiler.

Biri: "Adamın üstünde 700 altın var, yazık olacak." demeye durmuşsa da kimse yaklaşmayı göze alamaz.

Çelebi, gezisi boyunca rasladığı başka bir kartaldan da söz eder: ukap, yani karakuş, yani tavşancıl kuşu.

Kanatları kürek, kuyrukları yelkendir. Her gün bir iki fil ve gergedan avlayıp havaya kaldırır ve de yere bırakıp parçalarlar. Gökte uçarken, kanatlarının gölgesine Al-i Osman askeri konsa, çadır ve gölgelik gerekmez.

Gelin görün kepçekuyrukla iki utap Borega şehri durağında karşı karşıya savaş durumu almıştır. Cenk etmişler, denk etmişlerdir. Sonunda ukaplar kepçekuyrukların zehirinden, kepçekuyruklar da ukapların gagasından yaşam derslerini bütünlemek zorunda kalmışlardır.

Seyahatname'yi okurken bir ara "kepçekuyruk"u, dimağı gıcık kokulu kişiler için kullanabileceğimi düşündüm ama, aladışıppak vazgeçtim.

Ne gerek! Benim sözlüğümde makarnacı, yarı pişmiş et, yelkendest (eğersiz at) deyimleri de vardı.

9 Mayıs 1991

Benim en büyük, en gerçek okurum televizyonlarda ünü son derecelere değin meydan almış Orhan Boran'dır.

Boran, bugünkü *Cumhuriyet*'in *Kitap* ekinde "Ne okuyorsunuz?" sorusunu şöyle karşılamiş:

— Salâh Birsel'in tüm yapıtlarını, hem de üçüncü kez, yudum yudum içerek okuyorum.

Bunu, bana sorsalar, ben de ancak böyle karşılık verirdim.

10 Mayıs 1991

CAMBAZLAR SAVAŞI YİTİRDİ.

Adnan Özyalçiner'in öykü kitabı.

Bir öyküsünde gerçekçi bir yazar olduğunu, yazdıklarında kurmacaya yer ayırmadığını söylüyor. Ne ki, bu gerçeğin içinde belli belirsiz bir üzüncü, bir acı da var.

Toplu ve tek tek öldürümlerin, açlıklar, işsizlikler, tutsaklıklar ve de işkencelerin dünyamızın üstüne abandığını açıkça belirtmekten çekinmiyor. Ama insanların inildemelerine, suçlayanlarla suçlananların çılgınlıklarına, kimi zaman, kuş cıvıltılarının, barış rüzgârlarının karşılık verdiğine de inanıyor.

Bir duruşma salonunu anlatan "Değişim" adlı öyküsünde şu tümceler yer almış:

— Kimi zaman açık bir pencereden bir serçenin içeri girdiği olur, suçlunun bölmesindeki parmaklığa ya da yargıcın kürsüsüne konardı. Kimi de bir güvercin girerdi pencereden. Tavana yükselir, kanat çırparak orada dönenip dururdu.

Özyalçiner usta bir gözlemci.

Gerçekçiliği kırpık saçlı değil. Havafişekleri, çarkıfelekler, püskürmeler, çanakmehtaplarıyla ısıldıyor. Ayrıntılar insanın içini ısıtıyor. 1991 Haldun Taner Ödülü'nü kazanan "Cambazlar Savaşı Yitirdi" öyküsünde Balat'a inen Draman Yokuşunu, Acıçeşme tramvay durağında son bulan Salmatomruk Yokuşunu, kısacası Edirnekapi'yı, Karagümrük'ü, Çarşamba'yı, Ayvansaray, Fener ve Balat'a yani Haliç'e taşıyan tüm sokakları, mızrabı oynak tamburiler gibi, zıp zıp oynatmış. Topunun benbenliğini artırmış.

12 Mayıs 1991

Çarşamba günü Bostancı pazarından dönüyordum ki Taşlıçeşme Sokağının orda demiryolunu boylu boyunca öptüm.

İlkin Bostancı-Haydarpaşa yönündeki rayları büyük bir başarıyla geçtimse de, ardından Haydarpaşa'dan Pendik'e ve daha ötelere koşan demiryoluna tutsak düştüm.

İki kolumdaki filelerin içinde ne var, ne yok, topu etrafa saçıldı. Düşerken neye uğradığımı, boyumu posumu nereye yerleştireceğimi çok iyi biliyordum. Ama yere yapışır yapışmaz ezilmiş muşmulaya döndüm.

— Tren geliyor.

Benden çok, pazara birlikte gittiğim Jale ne yapacağını şaşırdı. Bütün yaşamınca bana kullandığı sevgisiyle üstüme atıldı. Beni kımıldatmaya, ayağa kaldırmaya çalıştı. Ne var, tökezlerken 76 kilo idiysem, artık 176, dahası 276 ki-loydum.

— Tren geliyor.

Çevremizdeki insanlar da telaşlanmıştı.

Onlar da benim, daha doğrusu Jale'nin yardımına koştu. Bir, ki, üç. Tüm ağırlığımı yere dikey duruma getirdiler. Bir bölümü de fileden dışarı fırlayan portakalları, patatesleri topluyordu.

Perperişandım.

Jale perperişandı.

Bağdat'ı dolaşarak eve geldiğimizde trenin hâlâ üstümüze üstümüze geldiğini sanıyorduk.

Son yıllarda bu düşmeler beni sık sık yokluyor.

Hınzırlar, ilk 1988 kasımının haftasında, Taksim'de, Atatürk Kültür Merkezi'nin köşesinde selam verdiler, selam aldılar.

Jale'yle Brecht'in *Üç Kuruşluk Opera*'sından çıkmıştık. Ülker Köksal da yanımızdaydı. Ben yan sokaktaki dolmuşta onlara yer tutmak için koşarken yine yerin ölçüsünü aldım. Ama Merkez'in sağ köşesine, ne işe yarayacağı bilinmeden uzatılan iki metre boyundaki zincir cenaplarıyla tanışmak fırsatını da elde ettim.

Sol ayağımın zaman zaman kösteklenmesi o gecedен başlar. Bir ay sonra da bizim Çatalçeşme'de, bir kestirmeden Ahmet Cevdet Paşa Sokağı'na antremi yaparken dengemi yitirmiş ve arka üstü yuvarlanmışım. O ilk düşüşten fire vermeden kurtulmuş olsaydım, bu ikincisi meydana gelmiyecekti.

Ondan iki ay sonra da üçüncü festival başgösterdi. Bu kez bizim evde, salondaydım. Ahmet Miskioğlu ile Amsterdam Üniversitesi Türkçe Profesörü Dr. Fuat Bozkurt da yanımdaydı. Düşerken biri sol kolumdan, öbürü de sağ kolumdan tutmak istediye de başarılı olamadılar. Çünkü ben düşmelerde artık büyük bir ustalık kazanmışım. Düşmeye niyet eder etmez kendimi bir küheylanın sırtına fırlatıyor, ordan da şipinişi aşağı kapaklanıyordum. Tümü de bir saniyede olup bitiyordu.

16 Mayıs 1991

Adnan Özyalçın'ın "Değişim" adlı öyküsü, bir noktadan sonra, yüzünü Franz Kafka'ya çeviriyor.

Nedir, Kafka'nın aynı addaki öyküsünün tersine, Kafka'nın kişisi (Gregor Samsa) bir sabah, tepeden inme bir çeviklikle hamamböceğine dönüşmüşse, Özyalçiner'de öykünün başkışisi Bekçi hiç oralı olmuyor. Buna karşılık, Bekçi'nin Mahkeme'ye kelepçe vurularak götürdüğü Tutuklu, Mahkemenin önüne gelindiğinde şipinişi bir köpeğe dönüşüyor. Tüyleri kıvrır kıvrır bir fino.

Hilmi Yavuz'un *Fehmi K.'nin Acayip Serüvenleri* adlı anlatısı da Gregor Samsa'ya gözkırparak başlıyor:

— Fehmi K. (Kavkı) erkenden uyandı ve dosdoğru aynaya baktı. Aynada gördüğü kendisiydi ve bir gece önce hamamböceğine dönüşmemiş olduğu için Tanrı'ya şükretti.

Fehmi K. adını, Gregor Samsa'dan almaz ama Kafka'nın *Duruşma*'sındaki Joseph K.'dan kimi esintiler devşirir.

Fehmi K.'nin Acayip Serüvenleri anlatısını kimi zaman Hilmi Yavuz'un kendisi, kimi zaman öykünün başkışisi Fehmi K., kimi zaman okurlar, kimi zaman da eleştirmenler anlatıyor. Aralık aralık da anlatının kendisi, herkesi bir yana itiyor, dümeni eline alıp serüvenleri kendi dile getiriyor. Sayfa 28'de ise anlatıya bir de dinleyiciler katılıyor.

Denilebilir ki, kitap başarısını bunlardan, bu ve buna benzer ironilerden alıyor. Gerçekte ironi, gizli ve örtülü alay, bizim yazarlarımızda pek görülmeyen bir yürüyüştür. Pitik pitik bir gül. Hilmi, kitabın bir yerinde, ironinin nasıl enseleneceğini de tüm yazarlara öğretiyor. Ona göre Anette adlı bir kızın sümüklüböcekliliğini yüreklerde bir koşturma uyandırarak anlatmak ironiyi yaratmış olur. Bunun için şöyle bir fiskos kurmak yeterlidir:

— Oğlunuz Anette'e tutkun galiba...

— Oğlum çocukluğundan beri sümüklüböceklere bayılır zaten.

Yavuz, anlatıda yararlı bilgiler vermekten de geri kalmıyor. Sekizinci sayfada pantuflalar üzerine bir silistre çalınıyor:

— Ayak üşümesine karşı en iyi çözüm yolu (anlatı kahramanları için de geçerlidir), içi muflonlu bir çift terlik edinmektir. Bu terliklerin, Fehmi K.'nın yaşadığı kentte bulunabileceği yerlerse çok sınırlıdır.

Bir rast nimsofyan bestesinin notasıyla karşılaşmak isterseniz yine Hilmi'nin kitabına, 19. sayfaya başvurmanız gerekir. Bestenin sözleri ise okurlara Fehmi K.'nın babasının kim olduğunu açıklayacaktır.

Diyeceğim, bu yararlı bilgiler bir ironi tutanağı olarak kullanılmaktadır. Hilmi onu kimi zaman da yabancı yazarların yazdıklarına el atarak yakalıyor:

— Fehmi K.'nın dudağında tütün kırıntıları bulunması nasıl vaktin öğleye yaklaşmış olduğunun göstergesi ise (...) yazarın Rumelhard'ın anılan yazısını okuduğunun da göstergesidir.

Bir piştovcu, burnu yere düşse eğilip almaz bir eleştir-men olsaydım, buraya: 'Ben Hilmi Yavuz'un kitabını sevdim, siz de sevin" diye yazardım.

22 Mayıs 1991

Notlarım arasında şu tümceye rasladım.

— Bilinçaltının karanlık sokaklarındaki gerçekleri arayıp bulmak! Bu, bana güldestelere yazılan önsözler gibi geliyor.

Bu tümceyi nerden aldığımı bilmiyorum. Belki de benimdir. Ama olmayabilir de...

Her ne halse, bugün için önemli buluyorum bu sözü.

29 Mayıs 1991

Helvaya üşüşen sinekler.

Şiirin olanaklarını zorlayan kimi kişiler karşısında (şair demeye dilim varmıyor) bu yakıştırma düşünüyor akıl tasıma.

Bir vakitler Fahir Onger bir zibidi için: "Büyük şiirin kasasını zorluyor." demişti.

Bu zorlamalara, bu kilit kurcalamalarına, bu ıkınıp sıkınmalara ne zaman paydos çekeceğiz? Ne zaman şiirin kendi olanaklarına dönüp onu, yapı sanatından, çilingirlikten, cambazlıktan ayrı tutacağız.

5 Haziran 1991

*Külüfak olmaktayız.
Durduğumuz yerde
Bu çağrılmasıdır çağrışımının*

*Tapatap tapatap
Çıplanmış düşlerle
Bir şair ne yapar ölünce*

*Verin bana açık bir karşılık
Haşım ne yaptı
Nâzım ne yaptı
Oktay ne yaptı
Ne yaptı kadife Onur
İlerlerken Rüstü Onur*

*Verin bir karşılık
Verin topumuzu
Rüzgârlar çaprazlamadan*

Cumartesi, 8 Haziran 1991

YALNIZLIĞIN FIRINLANMIŞ KOKUSU.

Kızıltoprak'a doğru yol bir "O" çizmeye durmuş muydu, durmamış mıydı, direksiyonun başındaki Sabahattin (Batur) açık pencereden arabaya doluşan iğde kokusuna merhaba çekti. Biraz sonra da:.

— Bak, duyuyor musun, hanımelleri kokusu geliyor.

Ben bir şey duymamıştım.

Az önce iğde kokusu karşısında da kılımı kıpırdatmamıştım.

— Ben hiç koku almam, dedim. Hiç değilse üç yıldır bu gibi hoppalıklarla ilişki kestim.

— Ben çok iyi duyarım.

— Benim artık dilim de kırık, belim de bükük. Geçen gün de Müslim (Çelik) Bostancı'da bir çilkim hanımeli uzatmıştı: "Bu aylarda hanımcıları çok keskindir." Çiçeği aldım, burnuma yapıştırdım. Vay, vay vay... Tozunu alıp bir daha burnumda denedim. Nafile... hiçbir şey duymadım. Ama sesimi de çıkarmadım. Yarım saat elimde avkaldıktan sonra Müslim'den izin aldım:

— Ben bunu atıyorum.

— At.

Biliyorum, kimileri kokulara karşı duyarlıdır. Hele pis, mendebur kokuları hemen ilan ederler. Ferit Edgü de *Bir Geminde* adlı kitabında bunlardan birinin öyküsünü yazmıştır.

Gerçek bir koku uzmanı. Kokuları en ince ayrıntılarına değin saptamaktadır. Üstelik, yalnız insanların değil hayvanların, çiçeklerin, eşyaların, odaların, evlerin, yemeklerin, sokakların kokusunu da keşkekler.

Ona göre, her kadının kokusu da başkadır. Saçlarının, ensesinin, koltuk altlarının, gerdanını, memelerinin kokuları da birbirini tutmaz. Kulak içleri başka sığıntıdadır, burnun delikleri başka yolda.

Kadınları da kokuları için sever. Gelsin ıtırşahiler, gitsin ıtırşahiler.

Durun, koklayacak bir dişi bulamadığında da yatağa uzanıp kendi kendisini koklar.

Haa, yalnızlığın da fınlanmış bir kokusu olduğuna inanır.

12 Haziran 1991

Ben bir dize sürücüsüyüm.

Bıkmaz, usanmaz bir *mısra-ı berceste*'ci, avara kasnak dönen bir turna kuşu, sesli sesli soluyan bir perendebazım.

Düzyazıda bile dizenin, dört nala koşup kendini öykünün, romanın, özellikle de denemenin denizine fırlatmasını isterim.

Dize gaygaylı bir hanendedir.

Maskeli ve çatapatlı bir yol. On dört gözlü bir ay parçası. Bir atlıkarınca. Velveleli bir Âli Paşa. Dört dörtlük bir yapı. Bir gökdelen.

René Char:

— Kendi üzerine, dünya üzerine bir parçacık yanılığa düşmeden, daha ilk sözcüklerde bir bölünük kırıntısına toslamadan insan, şiire başlayamaz.

13 Haziran 1991

Dün, dize üzerine döktürdüklerime şuncağızı da eklemeliyim: Dize, bir de taze süt demektir.

Çıngır çıngır kakhaha ve de hoppala yavrum demektir.

Ne var, kimi şairler yaşlandıklarında, horhut düştüklerinde dizelerindeki sıkı düzeni iyisinden berkitirler ama, yılların onlardaki taze sütü, canlılığı, yaşam sevgisini alıp götürmesine engel olamazlar.

Bu son yadigâr şiirlerde çokluk, insan sevgisi de yitmiş olur. Yitmese de bu, artık saçı başı alaz-taraz bir sevgidir.

Bir başka deyişle larengostenoz'a uğramıştır. Yani gırtlığı daralmıştır.

20 Haziran 1991

Türk Dili Dergisi yönetmeni Ahmet Miskioğlu, Bekir Sıtkı üzerine bir monografi verdi.

Soyadları tutmasa da Kunt özbeöz amcasıymış.

Kitabı, Hatay'lı iki yazar düzenlemiş. İçinde 15 kadar öykü var. Bilinen yapıtlarından derlenmiş. Ayrıca Kunt'un Hatay için yaptıkları, yazdıkları da dillendirilmiş.

Kunt'un öyküleri için 6 Ağustos 1952'de günlüğüme şöyle yazmışım:

— Bekir Sıtkı'nın canlı bir anlatışı var. Türkçesi renkli. Tipleri iyi çizilmiş. İnsan, onun öykülerini okurken, kendini, sokakları, kahveleri, daireleri dolduran kalabalığın ortak yerinde sanıveriyor.

O gün yazdıklarımı Memduh Şevket Esendal'la Sadri Ertem'in adlarını da karıştırmış ve topunun Ömer Seyfettin öykücülüğünü Genç Kuşak (1940 Kuşağı) yazarlarından çok önce dürtüklediklerini, yerinden kımıldattıklarını fısılmıştım.

Sait Faik?

Onun adı yoktu. Ne ki ben, Türk öykücülüğü üzerine bir inceleme döktürmüş değildim. O günlerde Bekir Sıtkı'yı okumuş, usumdan geçenleri de günlüğüme kaydırmıştım. Yazıda Sabahattin Ali'nin, Orhan Kemal'in adlarına da dokunulmamıştı.

Günlük, o yıllarda sürekli olarak yayınlanan, Naim Tiralı'nın *Yenilik* adlı dergisinde yayınlanmıştı ki Sait hop kahveye, Ağacamii'nin üst yakasındaki hanın kahvesine, damladı. Yanında Ferit Edgü de vardı. O da, İstanbul kahvelerine ilk o gün antresini yapıyordu.

Sait beni görünce öfke ateşi kesildi:

— Sen beni öykücü saymıyor musun?

Haa, *Yenilik*teki yazımı okumuştun. İlkın çakmadım ama, konuşmasını sürdürünce, laf değdirmesinin ordan kaynaklandığını anladım.

Aman Sait, yaman Sait.

Yatıştırmak için bin dereden su getirdim. Neyse sonunda, o her zamanki ıslıklı ve vikvikli gülmelerinden birini savurdu.

Ve de konu kapandı.

Meğer kapanmamış. Denilebilir ki o gece, eve gittiğinde (belki ertesi günlerde de aynı işi sürdürmüştür), beni iyisinden ti'ye alan bir yazı döşenmiş.

Gerçekte bu, beni değil kendisini ırgalayan bir yazı ol-

duğu için de anlaşılan ertesi günlerde onu gün ışığına çıkarmak istememiş.

İyi ama, azavaklanarak, hırslanarak, yazdığı yazının müsveddeleri, ölümünden sonra "evrakı metruke"si arasında ortaya çıkınca, dostlar sağ olsun onu tüm yapıtları dizisinde yayınlamayı büyük bir ustalık sandılar. Dahası, eski harflerle yazılmış şaklavaknameyi (kendileri Arap harflerini okumayı beceremediklerinden) bana okutturdular.

Yavrum Salâh, burada biraz dur. Defterine yanlış bir şey geçirme. Sen, Sait'in öykülerinin kırpış kırpış güldüklerini düşünmüşsündür hep. Onu gelmiş, geçmiş bir sürü öykücünün üstünde tutmuşsundur. Ama bu sevgiyi sanırım, hiçbir vakit bir yazıya dökmedin.

Doğru, yani doğru olabilir.

Şimdi çok iyi anımsıyorum, bir gün Sait'le Babiâli Caddesinden aşağı iniyorduk ki ben, bütün musluklarımı açmış Sait'i şang şang övüyordum.

Çığır Kitabevi'nin önüne gelmiştik ki Sait içeri daldı. Kıtapçı Mustafa onun iki yapıtının (*Şahmerdan* ve *Sarnıç*) yayıncısıydı. Ondan *Varlık* yayınları arasında çıkan *Mahalle Kahvesi*'ni aldı. İç sayfaya, imzasını kondurmadan önce şunları karaladı:

— Şair Dostum Salâh Bîrsel sahi mi söylüyorsun? Beni sevinçten öldürürsün. 30.1.1950.

Sait, öbür yıllarda da kimi kitaplarını imzalamıştır bana. 16 Nisan 1952'de de *Bir Takım İnsanlar*'ı vermiştir. Onun üstünde şu alaycı söz yer almıştır:

— Şair ve ilkeci kardeşim Salâh Bîrsel'e.

Bunlar bana saldırdığı ama yayınlamadığı yazıdan önce çıkmış kitaplardır. Sonradan o yersiz köpürmeyi ve püskürmeyi adamakıllı unutmuş olmalı ki o pişmaniyeden bir yıl sonra, 18 Kasım 1953 günü, iki kitabını birden imzaladı:

Kayıp Aranıyor (Şair Kardeşim Salâh Bîrsel'e) seslenişyle. *Son Kuşlar* ise daha dostça bir yaklaşım içindeydi:

— Kardeşim Salâh Birsel'e sevgilerle.

Beş ay sonra da, 1954 nisanında, ben Gaziantep'teyken, Bölge Çalışma Müdürlüğü'ndeki bir göreve atanarak, İstanbul'dan ve de tüm dostlardan, ayrılıyordum.

Bilmem buraya geçirmek doğru olur mu, olmaz mı? Sait, gerçekte çok alındı. En küçük bir yazıdan türlü anlamlar, türlü cin çarpıkları çıkarırdı. Kendinden başka birinin övülmesine de dayanamazdı. Hele, Türk öykücülüğüne çullanan eleştirilerde Sabahattin Ali'nin kendi adından önce anılmasına hiçmihiç katlanamazdı. İşin tuhafı da, o yıllar (1940-1950) hemen hemen her yazıda Sait'in adı Sabahattin'inkinden sonra gelirdi.

Bu gibi vampiri durumlarda o an burkulur, ama, az-biraz sonra burkulduğunu bile anımsamazdı. Yani kırgınlıklarını sahnede tutmazdı. Gönül büyüğü bir insandı.

Bencesi, Sait'in *evrakı metruke'si* arasında bulunan, o bozaya kapılmış yazıyı, tersini öne sürmeye hiçbir biçimde olanak yoksa da Sait yazmamıştır.

Japon yazarı Kavabata'nın *Bin Beyaz Turna* adlı öyküsünün Kikuyi'si der ki:

— Bütün bunlar gerçek olmuş olamaz. Öyle değil mi?

Evet Sait, o vızvız yazıyı sen yazmadın.

Onu, o melodramatik adımlarla tempo tutulmuş yazıyı yayınlayanlar yazdı. O yayınlanmış, sıcak değil soğuk helva üzerine caynal cuynal döktürenler yazdı.

Öyle değil mi Sait?

22 Haziran 1991

İki yıl önce Bahariye sahaflarında Bekir Sıtkı Kunt'un yazılarından oluşan birtakım gazete kesikleri bulmuştum. Monografisini harmanlarken akıl tasıma onlar düştü.

Kesikler, öykücümüzün çok genç yaşta (20-21) kendini gazeteciliğe adanmış olduğunu gösteriyor. Söyleşiler, öyküler. Çoğu

*Son Saat*te. 1925-1927 yıllarında. Nedir kiminin ayı, yılı belli değil.

"Bir Maceranın Sonu" adlı öykü 21 Temmuz 1926'da yayınlanmış.

"Genç Çoban", "Küçük Serseri", "Alagarson Saç Modası", "Zavallı Bebek" öykülerinde ise hiçbir mırıltı yok.

Bunlara karşılık söyleşiler hapır hupur soluk alıyor: "Kıraza Çileğe Dair" (25 Mayıs 1925), "Geliyorsun" (30 Mayıs 1926), "Ağaçlara Çiçeklere Dair" (12 Mayıs 1926).

Kimi yazıların ise hangi gazetede çıktığı bile açıklanmamış. Künyesi bilinmeyen öyküler: "78 Kiloda Hikmet", "Acaba Kimden" (8 aralık), "Sucu Emin" (15 Ocak 1926), "Son Hatırası" (12 Aralıkta Antakya'da yazılmış).

Söyleşiler ise: "Mangala Dair" (16 Ocak), "Adada Bir Gezinti" (2 Mayıs 1926), "İki Kadın", "Bahar Kokuları" (yazılışı: 13 Nisan 1927).

Yalnız "Nesrin Dere" öyküsü için bir not var: 23 Haziran 1926'da *Hilaliabmer* gazete ya da dergisinde çıkmış.

Bekir Sıtkı sanırım körpe yaşta "Gökkaya" takma adını da kullanmış. Kesikler arasında iki yazı da Gökkaya imzasını taşıyor. Bunlardan biri, "Beykoz Parkında Bekleyen Yılan Yolları" 12 Eylül 1925'te *Vakit* gazetesinde yayınlanmış. Öbürü ise (Gurbet Bayramında Eski Günler) 1924 yılında. Ama onun da gazetesi belli değil. Bilinen sadece öykücümüzün onu Antakya Lisesinin beşinci sınıfında iken yazdığıdır.

25 Haziran 1991

Bahariye'den aldığım kesikler arasında *Cumhuriyet* gazetesinin, "Hem Nalına Hem Mihına" köşesinin yazarı Abidin Dâver'in de bir yazısı var. 3 Aralık 1925 günlü.

Yazar, bir gün önce *Son Saat*te, "Edebiyat" sütununda, Bekir Sıtkı'nın "Cici, Sevimli Kız" adıyla yayınlanan yazısını

eleştiriyor. Daha doğrusu, babayiğitliğine çam kömürü sü-
rüyor. Gerçi Kunt, bu yazıyı 20 yaşın helhopluğuyla yazdı-
ğı için pek bir şeye benzemiyor ama Abidin Daver işin o
yanında değil. O, edebiyatın ahlaka ne dereceye değin
bağlı kalması gerektiğini araştırıyor. Görüşüne, okurlar ka-
tında, yandaş bulabilmek için de Kunt'un yazısından bir-
kaç alıntı devşiriyor. Biri şu:

— Seni böyle kor gibi sıcak, cıva gibi oynak ve gün gibi
parlak gördükçe çıldırıyorum. Hemen dördüncü kattan
aşağıya, sana atılıp kollarımı gürbüz beline dolamak ve o
kızıl dudaklarını birer dilim reçel lezzetiyle emmek, sonra
göğsünün o kabarık, sert meyvelerini sıkı sıkı ezmek ve
kollarının eşsiz kokulu çiçeğini koklaya koklaya öpmek ih-
tiyacını, hırsını, hevesini duyuyorum.

Daver, köşesinin “ay ve ey”ine de şöyle son çekiyor:

— Edebiyat ama edeb'i (utanması) eksik. Acaba ne va-
kitten beri asıl ismini söylemekten teeddüp ettiğimiz bu
yazılara “edebiyat” adı verilmeye başlandı.

4 Aralık 1925.

Saldırı sırası *Son Saat* gazetesinde.

Yazının adı: “İstenilen Cevap” İmza yok ama Bekir Sıt-
kı'nın elinden çıktığı düşünülebilir:

— Geçen günkü *Son Saat*'te, “edebiyat” sütununda çok
güzel, baştan başa bir sanat bediası (cicibicisi) sayılabile-
cek değerli bir yazı yayınlanmıştı. Bir zamanlar aynı masa
etrafında çalışmakla zevk duymuş olduğumuz bir arkadaş,
sabah yoldaşlarımızın birinde, “Hem Nalina Hem Mihına”
başlığıyla bu yazının “edep'ten uzak bir edebiyat örneği ol-
duğunu yazıyor ve galiba yazının akıcı edasına kendi de
kapılmış olacak ki bu “edep dışı” parçadan kimi bölümler
aktarıyor (...). Uzun zamanlardan beri tartışıla tartışıla artık
bayatlamış bir düşünce vardır: Bu köhne düşünceye göre
sanat ahlaka bağlı olmalıdır. On dokuzuncu edebiyat yüz-
yılı sonlarının bağnazlık yadigârı olan bu düşünceyi tartış-

mak, hakkında kesin hüküm verilmiş bir davayı yeniden canlandırmak demektir. Hukuk bilginlerince olanaksız sayılan böyle bir "geriye dönüş" edebiyat için de iyisinden söz konusudur.

Gazete, bu işin geçersizliğini anlatmak için bilinen bir fıkraya da uzanıyor:

— Zamanımızdan pek çok uzak olmayan bir çağın sadrazamlarından biri "Güzel Sanatlar Okulu"nu geziyormuş. Heykel atelyesine gelince birtakım genç bayanların çıplak konuları, önlerinde duran çamurlarla canlandırmaya çalıştıklarını görmüş. Sadrazam, heykelcilik üzerine en ilkel kuralların bu yollarla öğrenildiğinden haberli olmadığı için de derhal emir vermiş: "Bayanlar bu gibi konulara yaklaştırılmasın."

Son Saat, "Hem Nalına Hem Mihnına" yazarının düşüncelerinin, o eski çağı kavrayan düşünceler kadar eski olduğuna da parmak bastıktan sonra zorunlu karşılığı şöyle bağlıyor:

— Gönül isterdi ki arkadaşımız, tek bir naziresini (benzeğini) bile yaratmaya gücü yetmediğine inandığımız böyle değerli bir yazıya dil uzatmamış olsun. Bu gibi haller, insanı, iyisinden düş kırıklığına uğrattıyor.

Edebiyat.

Evsiz, barksız edebiyat.

Onu, hep edebiyat dışı ölçüler, edebiyat dışı tatavalarla değerlendirmişlerdir.

Onu, beyinleri soğukluk üzerine olan koskoslara kovalatmışlardır.

30 Haziran 1991

*Çekinirim tutamam elini
Doğsam da ölsem de
Yüzüne bakamam*

Ören, 4 Temmuz 1991

Ülker Köksal (Oyun yazarı) herkese armağan vermeyi bir yaşam biçimi seçmiştir. Çocuklar, akrabalar, dostlar, tiyatrocular... topu paylarını alır bunlardan. Ama evi Ankara'dan uzakta olduğu için şehre sık sık inememektedir. Bu yüzden bir yöntem geliştirmiştir: Bir armağan torbası dikmiştir. Çeşitli ödülleri, vakti gelince dağıtmak üzere burada tutar, burada biriktirir.

Bunların en punk saçlısı ise çiçekseverlere sunulan armağanlardır. Bence, yaşamın mantığına uygun adım yaklaşmak budur.

Çiçekseverler gizli doğa kuşlarıdır. Cicikleridir. Vikvikleridir. Çiçekleri selamlamaya, çevrelerinde halka olup oturmaya kup kup, acele acele koşarlar.

Hani doğa da çiçekleri, bitkileri kendi kılıcıyla büyüt-müştür. Melekotundan, inci çiçeğinden tutun da tavşankulağına (siklamen), civanperçemine değin tüm çiçekleri sofrasına yaklaşanlara açar.

Geçen hafta buraya (Ören'e) iner inmez Jale ile Burhaniye-Edremit kavşağındaki Gonca Çiçekliğe koştuk. Jale her yıl, yazlığa gelirken, çantasını petunya fidanlarıyla doldururdu. Geçen yıl Gonca'da da petunyalara raslayınca: "Artık İstanbul'dan taşımaya gerek yok." diye düşünmüştü.

Çiçekçi Mustafa Tohumeker bizi girişte yakaladı. Burası sarı, eflatun, siklamen tırnaklar, pembe, sarı-kırmızı ve beyaz ağaç mineleri, eflatun ve de pembe oya ağaçları, sadece yazın açan sarı çiçekli sülün akasyaları, kırmızı, sarı, pembe güllerle dudakdudağı idi.

Bahçede ilerledikçe çan biçimindeki boru çiçeklerine, pembe ya da eflatun gülhatmilere, acemborularına, efla-

tun, dahası pembe begonvillere, kahve-bej gallardiyalara, pembe-pembe Japongüllerine, yeşil, sarı lükstrümlere, pal-miyelere, karabiber ağacına, saraypatlarına (çayırçiçeği), kırmızı erik yapraklı berberislere, kırmızı ve beyaz zak-kumlara, kışın masmavi kesilen mavi servilere de raslıyorduk. Hele, mor, beyaz, pembe petunyalar bize çağşaklı gül-lücükler dağıtıyordu. Çünkü Jale'nin kendilerine özel bir sevgi beslediğini ve beş yıldan beri Sunar Sitesindeki evimizin balkonunu onlarla donattığını biliyorlardı.

Mustafa Tohumeker çiçekler için küçük bir şarmaşaşkın yazısı yazacağını sezmışti. Ayrılırken: "Yazın, dedi, çok çok yazın, çiçek sevgisini yayın."

Pir Sultan Abdal:

*Dağlar yeşillendi döndü yazlara
Çiğdemler takınsın söylen kızlara*

7 Temmuz 1991

Çoğu şair, gençliğinde işe, süngüsü düşmüş şiirlerle başlar.

Onu yıllarca da arlanmadan, utanmadan yaşlılıklarına değin taşırlar.

Kendileri yorulur, tik tikloz değişleri yorulmaz.

16 Temmuz 1991

*Ağır adlı kentlerden geçtim
Sen yukarı kulpa yapışmıştın
Ben aşağılarda sızıldım*

*Yaş oldum kuruyamadım
Gel kurtar aman dedim
Bir hançer bir hançerede*

*Mezarlara girdim durdum
İki badem bir çilek
Yetişemedin dar ağızlım*

18 Temmuz 1991

Louis-Ferdinand Céline, sanırım 30 yıl önce bu aylarda ölmüştü.

O pek dillenmiş olan *Voyage Au Bout de la Nuit*'yi (Gecenin Dibine Yolculuk) daha kimseler çeviremedi Türkçeye.

Céline, ölümünden önce kendisiyle yapılan son bir konuşmada yazılarını can sıkıntısıyla yazdığını söyler.

Gerçekte, bütün büyük romanlar, büyük yapıtlar can sıkıntısıyla yazılır. Bunların okunmasına gelince, o da, insanı hafakanlara sokup çıkarmadan yürütülebilecek bir iş değildir.

20 Temmuz 1991

Nâzım Hikmet gerçek bir dizecidir.

Dört dörtlük bir dizeci.

Şiir hangi ölçüyle yazılırsa yazılsın, dize halinde yazılacağına ve öyle okunacağına inanır.

1948 temmuzunda, Adalet Cimcoz'a döşendiği bir mektupta ölçünün, uyağın (tüm çeşitleriyle) ve de biçime çekmenin (tüm çeşitleriyle) kullanılması gerektiğini söyler. Hiçbiri aforoz edilmeyecektir.

Aynı mektupta Bedri Rahmin'nin *Karadut* adlı kitabından (sayfa 5, satır 5) aldığı:

Çatlar mıydı bu yürek kahrından kıyamadık

dizesi üzerinde de durur ve bunu, vezinsizliğe, ölçüsüzlüğü örnek olarak gösterir. Ona göre dize, "kıyamadık" sözcüğüne değin ayışıklıdır da, ardına "kıyamadık" eklenince vezinsizlik ortaya çıkmıştır.

Bu da şu demektir ki, Bedri Rahmi "kahrından" sözcüğü ile "kıyamadık" sözcüğü arasına bir soluk kondurmayı düşünmemiştir. Düşünmüş olsa, "kıyamadık"ı birinci dizenin sonundan alıp onu ikinci dize durumuna getirecektir.

Gelgelelim Nâzım, bu ikinci satır dümeninden de memnun kalmayacaktır. Çünkü o "kıyamadık" sözünün kuyruk tekniğine uyularak sadece dizenin altında ve de kuyruğunda verilmesine evetlik gösterebilir.

*Çatlar mıydı bu yürek kahrından
kıyamadık.*

Mektuba şu sözler de kaydırılmıştır:

— Bu kuyruk tekniğini bizim şairler neden kullanmaz, aklım almıyor.

Yalnız Nâzım, şiir yazma işine içerikle başlamak gereğini de söyleyecektir.

İçerik ana temeldir, belirleyici öğedir. Gerçi bunun üstüne biçimin etkisi de eklenir ama çıkış noktası yine içerikten başkası değildir.

Yani söyleyecek bir şeyin varsa şiire başlayabilirsin. Ne ki, bu da yetmez. Söylenecek söz bir de söylenmeye değer olacaktır. Sonra bunu en uygun, en yetkin kalıba dökeceksin. Aralıkta o kalıbın en karşı etkisinden de yararlanacaksın.

Nâzım, Adalet Cimcoz'a şunu da fısılar:

— Ben kendi payıma bir iki iyice şiir yazdımsa, bunların topunun içeriğini önceden iyice pişirdim. Sonra en uygun biçimlerini, ne çeşit uyakla, ne çeşit vezinle yazılacağını, uzunluğunun aşağı yukarı ne olabileceğini, dilinin edasını, çeşnisini peşinen kestirmeye çalıştım. Yani çok zor bir çalışmadan sonra işe koyuldum.

Nâzım, bütün haline gelmemiş, birbiriyle kaynaşmamış dizelere de önem vermez. Çünkü belli bir içeriğe göre dizenin ritmini, uyumunu, veznini, sesini ve deyişini saptamak da işi kotarmaz. Bir de o dizeyle, ondan önceki ve sonraki satırlar arasındaki ilişkisi de ayarlamalıdır.

Aynı mektupta Yahya Kemal'in kimi dizelerinin de bu durumda olduğunu açıklar. Bedri Rahmi'nin *Karadut* adlı kitabını dolduran şiirlerini ise hiçmihiç umurlamaz. Bedri'nin kitaptaki şiirlerinden kimisini daha önce sevmiştir

ama şimdi onları aynı kapak altında bulunca düş kırıklığına uğramıştır:

— Bir araya gelince, kitabı monoton yapmışlar, monoton da değil, daha başka bir şey. İçerik fakirliği sanki. Bu içerik fakirliği, damgasını şiirlerin tekniğine bile vurmuş. O kadar ki imgeler, renkler, dize kuruluşları boyuna yineleniyor. Halk şiiri stilizasyonu bütün kitaba egemen. Ama bu da işleme bakımından yeknesak. (Şükran Kurdakul / *Nâzım'ın Bilinmeyen Mektupları.*)

Doğrusu usta bir şairin şiir eleştirisi de değişik oluyor. Daha açık-seçik, daha anlayışlı, daha soluk kesen bir düzeye el atılıyor. Hiç antre kaçırılmıyor. Eleştiri de tınlığını yitirmiyor.

Bencesi, burunları kendilerinden 30 santim önde yürüyenlerin Nâzım'ın yalnız şiirinden değil, şiir üzerine düşüncelerinden de öğreneceği çok şey vardır.

26 Temmuz 1991

Koşut Yaşamlar.

Latin yazarı Plutarkhos'un yaşamöyküleri.

Plutarkhos yapıtlarını, çokluk iki ayrı dünyanın (Roma ve Atina) ünlü kişilerini birbirine vurarak yürütür.

Sözün kendisi budur: O, yaşamöykülerine bir ayna gözüyle bakar. İnsanların davranışlarını araştırma ve yazıya dökme kendisine onlarla içli dışlı olmak, onlarla birlikte soluk almak gibi gelir.

Antikası olmayan kişilerin başından geçenleri eşeledikçe, özellikleri üzerine eğildikçe de onları kendi evinde barındırdığına varır.

Kitaplarında, zaman zaman, okurlarına seslenmeyi de savsaklamaz. Ama bunu, daha çok, bir tarihçi olmadığını belirtmek için yapar.

Büyük İskender'in önsözünde diyor ki:

— Her şeyi anlatmıyorsak, o Büyük Kişi'ye yorulan tüm

olayları titizlikle incelemiyorsak, okurlarımız bunu bilgimizin yetersizliğine vererek bizi suçlamasınlar. Çünkü biz burada tarih kitabı yazmıyoruz, yaşamları dile getiriyoruz.

Evet, Plutarkhos tüm ömrünü tarihçiliği öğrenmeye değil, sadece insanların yaşamöykülerini yazmayı öğrenmeye adanmıştır. Kaldı ki o, kişilerin iyi yanları gibi, kötü yanlarının da çokluk en parlak olaylardan damıtılacağına inanmaz. Önemsiz bir şey, bir söz, ya da bir davranış kişioğlunun yapısını daha açık ve seçik biçimde ortaya koyabilir.

Öte yandan, tarih kitaplarının bütün gerçeği salçaladığı da söylenemez.

Atina'lı general Nicias'la (İ.Ö. V. yüzyıl) Roma'lı konsül Crassus'ü (Ölümü: İ.Ö. 53) anlatırken okurlarından Thucydides'in tarihindeki görkemli anlatışa kapılmamalarını da rica edecektir. Çünkü Yunanlı Tarihçi, Nicias'ın Sicilya bozgununu kendinden geçerek ve de ahlanarak vahlanarak betimlemiştir.

Plutarkhos okurlarının, Yunanlı Philiste (Ölümü: İ.Ö. 356) karşısında da uyanık durmalarını ister. Hani, o da Thucydides gibi kendini konusuna kaptırmıştır.

Cicero'nun bile *Hatiplik Üstüne* adlı kitabında onun Thucydides'e öykündüğünü açıkça bildirmek zorunda kalmıştır.

Plutarkhos, Sicilya'lı Timée'yi de (Ölümü: İ.Ö. 256?) aynı ayak izinde görür. Ne ki o, Ünlü Tarihçi'den daha vay-vay çanağıdır. İkide bir çat diye düşer kırılır. Yalnız Timée çalışkandır. Sicilya üzerine kırkı aşkın kitap yazmıştır. Bunu yaparken de, yeteneğine dayanarak Thucydides'in sırtını yere getireceğini düşünmüştür. Aralıkta, Philiste'in yavan-tarhana ve mayışık bir yazar olduğunu ortaya çıkarcasını da hesaba almıştır.

Plutarkhos, Timée'yi, Sinop'lu şair Diphile'in (İ.Ö. IV yüzyıl) bir dizesiyle yere vurur:

Şişmanıraktı. Sicilya içyağıyla lebalep

Okumadığım vakitler yüreğime bir ağırlık gelir. Okumasam bile çevremdeki dört duvarın kitapla dolu durmasını, kitapların aralığından bana bakmasını isterim.

Ne var, yazın kovaladığım yazarlar, zemheride, hamsinde, ya da ilkyazda hamaköçek yaşadıklarım değildir.

Yazın Ören’de, daha önce taşıyıp tüm evi dembeste ettiğim kitaplarımla, yazarlarımla yetinirim.

Kimi zaman, yazlık kitaplarımdan birini, Emile Faguet’nin *Okuma Sanatı*’na yaptığım gibi, hızımı alamazsam, Bostancı’ya kış aylarına taşırım.

Emile Faguet de okumanın sürekli olmasında direnir. Ama bunu, yalnızca kitabın dört dörtlük bir yapıt olduğuna varmak için değil, bir de onu yedi-dokuz anlamak için gerekli sayar.

Ona göre, kimi okurlar, bir tür utangaçlıktan, her vakit “gecikmiş okur” olmaktan kurtulamazlar. Çokları da bir sanatçının bir ya da birçok yapıtına uzanmak için onun yığınlarca “büyük yazar” diye damgalanmasını beklerler. Haa, bir de o yazarın Fransız Akademisine üye seçilmesini kollarlar.

Karl Shapiro ise kimi yazarların okunmamasını onların alışlagelmiş düşüncelere uymamasına bağlar. 1949 yılında Amerikalı romancı Anais Nin’e yazdığı bir mektupta şöyle diyecektir:

— Sizin ayarınızda bir sanatçının yapıtlarını kendi parasıyla bastırdığını düşündükçe edebiyattan utanıyorum. Yazarlar size saygı besliyor, ama bu hiçbir işe yaramıyor. Henry Miller için de durum aynı. Sizin ve Miller’in kitaplarından korkuyorlar.

Shapiro daha sonra sözü kendine getirerek şunu da ekleyecektir:

— Sizin ve Miller’in kitapları benim ayılıp bayıldığım

türden. Sizi okurken, kimi yazarları tekbaşına sevmenin ne olduğunu bulguluyorum.

Şu bir gerçek ki, Shapiro bu mektubu durduğu yerde yazmamıştır. Ondan önce Anais Nin ona bir mektup yollayarak (yazarlık racunu da budur) onu bu işe kıskırtmıştır:

— Bir süre önce şiirlerinizi ve eleştirilerinizi okumuştum ama, bugünlerde onları yeniden ve zekâmı daha da çok kullanarak, okudum. Derin insanlık duygunuzla, capcanlı açıkgörüllüğünüzü ve de uyanıklığınızı tuhaf bir biçimde bağdaştırmış olmanız beni büyüledi.

Gelgelelim, 1961 baharında, Anais Nin, günlüğünde, Shapiro'ya yazıklar çekecektir:

— Shapiro, kitaplarımın satılmasına destek olacak bir yazı bile yazmadan Avrupa'ya gitti. Oysa bana coşkulu mektuplar döşenmişti. Bunlardan birinde kitaplarımı herkesten gizli, anahtarla kilitlenmiş bir odada okumak gerektiğini yazıyordu. Kitaplarımı okurken ağladığını da saklamıyordu.

Bereket, 1966 gençyazında, Anais Nin'in günlüklerinin ilk cildi yayınlandığı vakit Shapiro *New York Times*'ta Anais üstüne görkemli bir eleştiri kaydırır.

Oysa bir başkası, Maxwell Geismar telefonda sık sık bizimkine: "Siz aşk evinde bir casus kadınsınız." gibi sıcak ve gülgani sözler fısladığı halde sonunda Anais için adamakıllı gülünç bir eleştiri üfürmüştür.

Ama ne olmuştur? Anais'in günlüğüne de şu seçme söz düşmüştür:

— Özel fartfurtlarla, ortalık yerde yapılan fartfurtlar birbirinden çok ayırdır.

2 Ağustos 1991

Kimi kadınlar: "Kazaklık yalnız erkeklere özgü değil, ben de kazak bir dişiyim" diyor.

Bunlar 1300 kadınla gönül bostanına giren ünlü kaza-nova Warren Beatty gibi uçarlı-koşarlı bir çağda yaşamak-tadırlar. Jean Genêt'nin *Zenciler* oyunundaki zenci Archi-bald Absalon Wellington örneği çok pervasızlık, çok yiğitlik gösterirler.

Aşk listeleri ve yöntemleri de pek zengindir. Avusturya kuşlarının çiftleşme biçimlerini ezbere bilirler. İçlerinde "çıpa üzerine aşk yapanlar" da vardır.

Dahası: bir ayakları İstanbul'da ise, öbürü Londra'da, Paris'te, ya da New York'tadır. Evden kaçıp denizden çık-anlar bile dipdiri, capcanlıdır.

Bir azlık ise mafya tıraşına kesilirler. "Yağmayın yolları-ma, durun mangır milyonları" sözünü kendilerine genel kural bellemişlerdir. Hokkabaz, kâsebaz, madrabaz kuşa-ğını kuşanmışlardır. Makaslama vuruşlarla insanları lahmacun pidesine çevirirler.

Kısacası bilgisayar üzre çalışırlar. Vurdukları vurulmuş, vuramadıkları yine vurulmuştur.

Evvah, bu önüne ön olmayan ışıklar, bu klas kadınlar bütün tarih boyunca dağdan dağa, yoldan ize taşmışlardır.

Latin yazarı Sallustius (İ.Ö. birinci yüzyıl) *Katilina Kar-gaşası* adlı kitabında bu dört dörtlük kadınlardan birini anar.

Sempronya adındaki bu kadın, nazik söz söyleyen bir familyadan olduğu gibi güzellikte de birçoklarını yaya bırakır. O çağda dans edip ırlamak, yüzü yere dönük dişiler-den çok aşiftelerin, kibar yosmaların işi olduğu halde, o ustaca yürütür işi.

Başka özellikleri de vardır. Aşk yolunun gerçek bir se-lam ağasıdır. İçini, zaman zaman öyle bir ateş sararmış ki erkeklerin kendi ardından koşmasını beklemez, o, erkek-lerin ardını kovalarmış.

Onda, en çok paranın mı, yoksa şan ve ünün mü değeri-li olduğu hiçbir vakit öğrenilememiş. Yani insanlığın özüy-

le değil, kepeğiyle uğraşmış. Kendisine güvenilerek verilen paraları istediği yolda kullanmış. Erkeklerle özgü kan dökücülükle bir sürü cinayete de el vermiş. Ama zekâsıyla elma şekeri denilen türdenmiş. Şairliğin üstesinden geldiği gibi herkesi saraka etmekte de birinciymiş. Ne ki, konuşması kimi zaman alçakgönüllü tüllere sarmalanırsa da, kimi zaman da karşısındakileri çileden çıkartmış.

6 Ağustos 1991

Şimdi de yeni bir şey çıktı:

Herkes kendi bellek çürüklüğünü başkasının üstüne yığıyor. Ya da geçmişte söylediklerinden, yaptıklarından utanıyorlarsa: "Sen benim sözlerimi, benim işlerimi hiçbir yere aktaramazsın. Aktarsam, aktarsam ben aktarırım." diyorlar.

Bir de tarihe kimi bilgilerin yanlış geçmemesini ileri sürerek bir sürü yanlış bilgiyi ortaya dökenler de var.

12 Ağustos 1991

Dostların kitapları, yaz ayları, gelir beni Ören'de yakalar. Adresimi açık ve seçik yazmasalar da Burhaniye postacıları beni tanır, mektuplarımı, kitaplarımı aksatmadan getirirler.

Bu kez o sevgili tiyatro oyuncu ve yazar Ferhan Şensoy'un *Düşbükü* adlı yapıtı geldi. İç kapağa şunları karalamış:

— *Nezleli Karga* keyfindeyim. Yalıkavak'ın geniş dağında. Bir şaşırtmaca da benden Ören'li postacıya.

Kitapta 17 öykü var. 17 ironi oturtması. Dördü 1968-1970 yıllarında yazılmış ve de *Yeni Ufuklar* ile *Soyut* dergilerinde yayınlanmış.

Şensoy bu bölüme "Kitabın parasız eki" adını vermiş. Arka kapakta 1968 sonbaharında yazdığı "Kusura Kalma-

yın Dalgındır Hüsam" öyküsü için (o sıralar Galatasaray Lisesinin onuncu sınıfındadır) *Yeni Ufuklar* dergisinden aldığı 20 liralık alıntısının bir fotokopisi de var.

Şensoy, yıllar önce yazdığı yazıları yayınlamakla kendisine yazarlık kapısını aralayan Vedat Günyol ile Halil İbrahim Bahar'a teşekkürlerini de sunuyor. Aralıkta Türkçe öğretmenini bizim Tahir Alangu'yu da unutmamış.

Sanat sevgidir. Sevginin özel mektubudur. Bir başka deyişle altmış kıyye ağırlığında iki mumdur. Biri yaşantıya bağlılık ise öbürü alçakgönüllülüktür, yaya cenkçiligidir.

19 Ağustos 1991

TV 2. Saat 22.35.

"Değişen Sanat" konusu çevresinde Fusun Akatlı, Selim İleri, Tomris Uyar, Enis Batur, Pınar Kür ve Özdemir İnce, tam bir saat, roman ve öykü üzerinde tartışılar ve artık Türkiye'de, bundan 15-20 yıl öncesine bakılırsa, kitabın satılmadığını, yayıncıların yeni bir kitaptan bile ancak üç bin bastıklarını yanayakıla belirttiler.

Bu, bir kültür sorunudur.

Bir genç, liseyi ya da yüksek okulu bitirdiğinde yeterli bir kültür ediniyor mu, edinmiyor mu? Edebiyata, güzel sanatlara bir sevgi, bir eğilim duymaya başlıyor mu, başlamıyor mu?

Hiç sanmam.

XIX. yüzyıl Avrupası da sanırım bizim bugünkü durumumuzdan hallice değildi. Gerçi şair Albert Samain'in *Kralzâdenin Bahçesi* (Jardin de l'Infante) kitabı çok satmıştır ama Géraudy'nin *Sen ve Ben*'i, Jacques Prévert'in *Sözler*'i aynı ilgiyi toplayamamıştır. Kaldı ki kimileri *Kralzâde*'nin çok satmasını Samain'in vızvız türünden bir şair olmasına bağlamıştır.

Bunlara karşılık, André Gide'nin *Dünya Nimetleri* kita-

bı, Fransızlar ayıp be, yayınından 20 yıl sonra az biraz kıpırdamaya başlamıştır. Günlükçü Paul Léautaud onu açar açmaz kapadığını bile söyleyecektir.

Ne var, Léautaud'nun *Küçük Dost*'u da 1000 tane basılmış ve ilk yıl sadece 100 tane satmıştır. Gerisi de 20 yılda tükenmiştir. Hele hele bir bölümü de yokedilmiştir.

Doğrusu, XX. yüzyılda da durum pek gönül açıcı değildir. Baskıları milyonlara ulaşan kitapların yanında Henri Michaux gibi insanın sevdavi eğilimini kışkırtan şairlerin kitapları iki ya da üç bini aşmamıştır.

Hoş, bu, biraz da Fransızların yeni sanatçılara kollarını açmakta pek acele etmemelerinden gelmektedir.

Tuhaftır, Léautaud gibi insana ağzının pehrizini veren bir yazarın düzenlediği şiir güldestesi (*Bugünün Şairleri*) bile zamanında Max Jacob'u kapı dışında bırakmıştır. Antolojide aynı haksızlık Charles Péguy'ye, Paul Claudel'e, Alfred Jarry'ye de uygulanmıştır.

Gerçekte, bu değerlendirme işlerine hiç akıl ermez. Yazarların, piyasası fırlamış olanı da olmıyanı da insanı saçmalar saçarak ayıplar.

Bizim bir romancımızın üç romanı birden İsveççe'ye çevrilmiştir ama aralıkta, yarası yallah edilmiştir.

21 Ağustos 1991

Gazeteler Nadir Nadi'nin ölümünü haber veriyor.

Dün akşam büyüklerimizin suratlarıyla TVde duyurmuştu.

Bugünkü *Cumhuriyet*'te İhsan Selçuk'un yazısı: "Akşam Olmayacak ki..."

Nadir Nadi gerçek bir Atatürkçü'ydü.

Eşine, aralık aralık raslanan aydınlarımızdan, düşünürlerimizdendi. Sahtecilere kızdığı için onları "Ben Atatürkçü Değilim" diyerek ti'ye almıştı.

O da Atatürk gibi herkesin her şey olabileceğine, ama şair olamayacağına inanırdı.

Bana göre şairin ta kendisiydi.

22 Ağustos 1991

Upanişad adı verilen kutsal Hindu metinlerinin topunda düşünle gerçek, yaşamla şiir içiçedir. Sırtlarına da mistik bir sako geçirmişlerdir.

Sayıları bini aşkındır. En önde yürüyeni de İsha Upanişad'dır:

*Bu, kıpırkıpırdır
Kıpırtısızdır Bu
Bu, çok uzaklardadır
Çok yakınlardadır Bu hem de
Bu, her şeyin içinde
Üstüne üstlük
Her şeyin dışındadır*

Avrupalı yazarlar Hint düşüncesine bizden daha yakın durur. Hele Fransız romancısı Romain Rolland'ın onlara özel bir ilgisi vardır.

İngiliz öykücülerinden Katherine Mansfield de, ilikten düştüğüne, bayrağının yıkıldığına kapıldığı saatlerde, günlüğüne İsha'yı buyur eder:

*Ey aklım yaptıklarını anımsa
Kendini anımsa ey akıl
Yaptıklarını anımsa, kendini anımsa*

24 Ağustos 1991

Paul Klee günlüğünde izlenimci ressam Manet'nin *Absent İçen Adam* tablosunun göz kamaştırıcı, felek-oturaklı olduğunu söyler. Tablo, tonlama çalışmalarında kendisini pek yüreklendirmiştir.

Buna karşılık, Herr Schramm'ın yağlıboyaalarını korkunç derecede kötü bulur.

Doğrusu dobişik, mıcırik sanatçıların vanvunlarını yüzlerine vurmak herkesin görevi olmalıdır. Çünkü, oyun kurma becerisini gösteremiyenlerin, şeker rengi sanatçılarla aynı potada tutulması sanatı da, sanatseverleri de geriletir.

Nedir, bu kolay bir iş değil. Sizin, yerin dibine geçirdiğiniz kişi: "Evet haklısın ben cavala cuvala biriyim" demez.

Tam tersi, hemen hırsını yukarı çeker, eski bulanıklığına yeni soğukluğunu ekleyerek şöyle bağırır:

— Hadi ordan, av tutmamış aslan sen de. Patlak istepne bana değil, sana derler. Hadi, hadi, fırt fırt söner cigaran, bana sökmez numaran.

Evet, evet çokları mayışık aklı uykuya yatıran yapıtlar karşısında susta durmayı olgunluk, bilgelik sayıyor. Böylece de iyileri, yaşamlarını bir güvercin kuğurdaması yolunda harcayanları gölgeliklere itelemiş oluyorlar.

26 Ağustos 1991

Faik Reşat *Eslaf* adlı kitabında Mahmut Paşanın (IV. yy.) Mevlana Musannif için özel saygı ve sevgi beslemesinin kimi kişilerin kıskançlık damarlarını kıpırdattığını söyler.

Bir gün Fenari Hasan Çelebi bile kendini tutamıyarak Paşaya şöyle der:

— Mevlana Musannif'in yazmış olduğu yapıtlar üzerine benim birçok eleştirilerim bulunmaktadır. Durum böyle iken bu adama o kadar saygı göstermenize şaşırmaktayım.

Kıskançköpekleri hiçmihiç ortadan kaldıramazsınız.

İş dünyasında olsun, politika alanında olsun, sanat çevrelerinde olsun çekemezlik başköşeyi tutar.

Yunan sofisti Zoile de (İ.Ö. IV yy.) kıskanç ve dar görüşlü eleştirmenlerden biriymiş. İşini gücünü Homeros'un kürkünü yıkmaya verirmiş. Bu uğurda dokuz ciltlik bir in-

celeme de yazmış. Ama temelsiz görüş ve yergileri herkesi kaskas güldürürmüş. Sonunda da Zoile adının sözlüklere kıskanç ve haksız eleştirmen anlamıyla geçmesine engel olamamış.

Mehmet Pertev Paşanın başına da ne gelmişse yine garazcılardan, gönlü tıkanıklardan gelmiş.

27 Ağustos 1991

Ahmet Haşim de kıskançköpeklerden çok çekmiştir.

Cenap Şahabettin onun düzyazısını tutar ama adını şairler arasında anmaktan fersah fersah kaçır.

Yahya Kemal ise bütün yaşamı boyunca: "Haşim düzyazı yazsa, daha iyi bir şey yapmış olur" demekten bir an uzaklaşmamıştır.

Yüz bin eyvah ki çağın gülmece-güldürmece gazeteleri de Haşim'i sık sık saraka eder. Biri:

Yorumlarken şair Ahmet Haşim'in şiirini

Yitirdim iyisinden aklı da anlayışı da

derse, öbürü de:

Zavallı Şinasi⁽¹⁾ görme bozukluğuna düşmüş

Dâhi görünür gözlerine Haşim budalası

diye höngürder.

Hececiler de Haşim'e karşıdır. Orhan Seyfi onun güçlü bir düzyazıcı ve de acemi bir şair olduğunu ilan eder. Yusuf Ziya da her gittiği yere Haşim'in düzyazısının şiirinden, dilinin de düzyazısından üstün olduğu yavesini taşır.

Halit Fahri ise onun şairliğini sadece düzyazılarında görür. Nurettin Artam da güçlü bir düzyazısı olduğuna eyvallahı çeker, ama şiirinden hiçbir şey anlamadığını fışlamak-tan geri kalmaz.

(1) Abdülhak Şinasi

Gazeteci Selami İzzet de onu kişiliğine dayanarak vur-maya çalışır:

— Haşim mi? Aman onu bırak. İyidir desem “Bana han-gi yetkiyle iyi diyor” diyecek. Fenadır desem “Bana fena demek onun haddine mi?” diye çatacak.

Yenikapı Mevlavihane Şeyhi Baki Efendi de Haşim’in şi-irine kapalıdır. Bir gün bir toplulukta:

— Geçenlerde züppenin biri de çıkmış şiir diye “Göller-de bu dem bir kamış olsam” herzesini yumurtlamamış mı? der.

Şu işe bakın ki şiir dostları o gün Haşim’in evinde ko-nak tutmuştur. Baki Efendi ise oraya ilk olarak geliyor, üs-tüne üstlük Haşim’in evine geldiğini bilmiyordur.

O gün orda Baltacıoğlu ile Abdülhak Şinasi Hisar da vardır. Hisar durumu kurtarmak için: “Efendim, işte sözü-nü ettiğiniz şiirin yaratıcısı karşınızda bulunan, bizim pek aziz dostumuz ve pek çok beğendiğimiz şairdir” demişse de durumun buzluğundan hiçbir şey eksiltememiştir. Bal-tacıoğlu iyisinden sıkılmıştır. Haşim de gülümseme taklitle-ri yapmak zorunda kalmıştır.

Yüz bin aferin Şükufe Nihal’e ki o, gerçek bir Ha-şim’cidir. Birçok türedilerin tersine şiirlerini, düzyazısından üstün tutar. Onun anlaşılmamış bir şair oluşuna, o eşsiz “Göllerde bu dem bir kamış olsam” dizesinin bile tartışma konusu yapılmasına çok, çok üzülür. Yalnız, evet yalnız o da Haşim’de vezin ve uyak kusurları görür.

Fazıl Ahmet ise onu beğenir ama, bir yandan da zakku-ma ve cehennem taşına benzetir. Şiirlerinin albenisinin de bunlardan geldiğini fısıldar.

İzzet Melih de şairimizin yeni bir ahenk, yeni bir esin getirdiğine inanmaktadır. Gelgelelim bunu Yahya Kemal’le birlikte yaptığını söyler.

Edebiyatı Cedidecilerden Mehmet Rauf da şiirlerini yü-celtecektir. Ama düzyazılarına daha sıcak bakışlarla yakla-

şır. Kaldı ki Haşım, daha önce onun *Siyah İnciler* adındaki düzşiiirlerini kucağına almıştır.

Servetifünunculardan Halit Ziya da Haşım'i gerçek bir sevgiyle över. Onun adamakıllı özel ve seçkin bir kişiliğı bulunduğıuna inanır. Onu şair saymamanın bir günah olacağını savunur.

Daha ilerki yıllarda en babayiğıit yargı da Ataç'tan gelir:

— İki yüzyıl sonra bugünkü edebiyatımızdan açarlar-ken ona “Ahmet Haşım Çağı” deyeceklerdir.

Haşım'in tüm şiirlerini ve yazılarını seven, onlara değer gösteren bir çağdaşı da Yakup Kadri Karaosmanoğlu'dur. Şairimizin onunla tanışması, dostluk kurmak istemesi de Karaosmanoğlu'nun *Servetifünun*'da Haşım'i göklere çıkaran bir yazı döktürmesinden sonradır.

Haşım'le dostluk kuran yazarlardan biri de Abdülhak Şinasi Hisar'dır. Ona göre Haşım, özellikle *Mercure de France* dergisini okur, *Vers Libre* (Özgür Koşuk) biçimindeki şiirleri beğenir. Henri de Régnier'ye de tutkundur.

Haşım'in, öleceğini kestirdiğı günlerde: “Ben ki tüm bedenimi kucaklayan bir neşe içinde yaşırdım” diye hayıflandığını da bize Hisar duyurmuştur.

Dostlukları o kertededir ki, bir arada bulundukları zaman, çağın gazete ve dergilerinde yer alan tiriti çıkmış yazıları, şiirleri birlikte okur, birlikte “vay beni” çekerler.

30 Ağustos 1991

Turgay Gönenç günlüklerine (*Zamanın Sularında*) “alışılmış anlamdaki günlüğün dışında yazılar” gözüyle bakıyor.

Bencesi Gönenç, durduğu yerde, elini, kolunu uçuruyor. Kendi kendine kılçık atıp künde oturtuyor.

Zamanın Sularında dört dörtlük bir günlüktür. Dostumuz ne yapmışsa, ne okumuşsa, ne düşünmüşse tümünü

büyük bir içtenlikle defterine geçirmiş. Frenkler bu tür yazılara özel günlük (*journal intime*) adını verir. Ama Gönenç ona bir edebiyat günlüğü de katmış.

Yalnız, belleği hep baş rolde. Yıllar yılı sürdürülmüş dostluklar, ezbere çekilmiş şiirler, aralık, aralık gündeme geliyor.

Gerçekte şiirlerini kurarken de belleği öndedir. "Eski Sokaklar"ın öyküsü şöyle:

1977'de pankreasa bağlı şeker düşmesi yüzünden hastanededir. Orda Ehrenburg'un *Fırına* romanını ikinci kez okur. (İkinci kez okumaya aferin.) Ehrenburg'un Fransız kentsoylularını anlatırken: "Hiçbirinde yaşama sevinci gözlenemiyordu. Ama tümü ölümden korkuyordu" demesi aklına takılır.

Hastane çıkışı İzmir'in eski sokaklarındadır. Bir süre sonra Ayvalık'a, ressam Orhan Peker'e gider. Onun kireç badanalı ve de süt mavisi aydınlıklı duvarlara asılmış resimlerini görür. Duvarların üzerindeki kedileri, sokağa sarkan çiçekleri izler. Bir yıl sonra da bütün bunları şiirine boca eder:

*Bir de günün son ışıklarıyla
Süt mavisi aydınlanan kireç badanalı bir duvar
Bir yasemin usulca sarkar sokağa*

*Bilsen ne denli özlüyorum o eski sokakları
Şimdi çevrem büyük küçük kentsoylular
Ne bir coşku ne yaşama sevinci yüzlerinde
Ama hep ölüm korkusundalar*

Turgay aydınların ödünsüz yaşadıklarına inanır. "Yanlış da olsa inançla yaşıyorlar" der. Ne ki onların romantiklerini tehlikeli bulur. Yalnız aşırı duygusal olanlara pek ses çıkarmaz.

5 Eylül 1991

Şahap Sıtkı ölmüş.

Oysa yaşama dört elle sarılanlardan biriydi.

Ahmet Muhip-Cahit Sıtkı kuşağından sayılırdı.

1940 yıllarında, *Genç Nesil* çağında, kombine yumruklu eleştirmenliğe durmuşsa da sonradan işi öykücülüğe dökmüştür.

Sabahları ince ince esen rüzgâr gibi kimseyi tedirgin etmeden yaşardı. Konuşması da onu göreydi.

Giyimine, kuşamına gelince pek Âşık Ömercesinedir. Her gün aynı kostümü giyerdi ama siz onun yeni bir giysi giydiğini sanırdınız.

Bir özelliği de saçlarını enseye doğru sevindirmesiydi.

Cigarasını ise sol elinde, parmakları arasında tutardı. Ama daha önce dirseğini içki masasının kenarına dayardı.

Bütün yaşamı boyunca bedeninde gereksiz et taşımamıştı. Yani boy-pos'un nişanı ipinceydi. Feyyaz Kayacan onu Paganini'ye benzetir, yalnız "Kemanını yitirmiş bir Paganini" derdi.

İki gün önce dünyaya yetmiş altısında elveda çektiğinde sanırım bu işi kendisi de pek anlamsız, pek saçma bulmuştur.

6 Eylül 1991

André Gide yetmiş yaşında bile gönlünün çok tutamaklı, çok zengin olduğunu söyler.

Ona göre yetmiş yaş, dünya sahnesinde gülbank çektiği rolden başkası değildir. Dermansızlıklar, baygınlıklar da kendisine yetmişinde olduğunu anımsatan suflörlerdir.

Doğrusu, insanlar dünyanın nereden gelip nereye gittiği üzerinde düşünmeye başladıklarında artık yaşlanmaya yüz tutmuşlardır. Oysa asıl yapılacak şey dünya ve yaşam bilgisini eksiltmek değil, artırmaktır.

Sokrates yaşlılığında lir çalmayı öğrenmeye kalkışmıştır.

Ne var, onun için tek iyilik: bilgi, tek kötülük de: bilgisizliktir. O, zenginlikle soyluluğa da işe yaramaz meyve gözüyle bakar.

Eugène Ionesco:

— İnsan ölüme bilinçli ya da bilinçsiz olarak buyur dediği vakit ölür.

7 Eylül 1991

Bugünkü *Cumhuriyet*'te Mehmet Kemal 1940 Kuşağı'nın yitirilmiş ozanlarından, yazarlarından açarken şöyle diyor:

— Dünyada savaş vardı. Ankara'da karartmalı geceler. Yaşları 20-25 arası bir avuç gençtik. Şiir ve sanattan başka kaygımız yoktu. Kentin küçük içkievleri barınağımızdı. Yıllar geçecek, kimimize *Garipçiler*, kimimize 1940 Kuşağı, kimimize *İkinci Yeni* denilecekti. Ama o yıllarda bu ad koymaların hiçbiri yoktu.

Bencesi, o yılların sanatçılarına *Yeni Nesil* adı verilirdi. *Genç Nesil* diyenler de vardı. Giderek 1940 Kuşağı doğdu. 50'li yılların ortalarında da *İkinci Yeni* adı türedi.

Gelgelelim o yılları yaşamamış, o yılların şairlerini okumamış olanlar 1940 Kuşağı'na toptan *Garipçiler* adını yapıştırıyorlar. Bu yanlış aklı başında eleştirmenler bile düşünüyor. Oysa Orhan Veli, Oktay Rifat ve Melih Cevdet'ten başka kimse bizim zamanımızda *Garipçiler* adıyla anılmazdı. Orhan Veli ve arkadaşlarının etkisinde kalmış Orhon M. Arıburnu da, Özdemir Asaf da *Garipçiler* den sayılmazdı.

Dahası, Orhan Veli bile 1941 nisanında yayınladığı *Garip* adlı kitabında "Bizim arzumuz en çok yaklaşan sanat cereyanı *surréalisme* (gerçeküstücülük) cereyanıdır." demeyi yeğ tutardı.

Diyeceğim, 1940 Kuşağı garipçiliğe değil gerçekçiliğe

abanmıştır. Cahit Sıtkı Tarancı da 1940'tan sonra yazdığı şiirlerle gerçekçi kervanına katılır. *Garipçiler* de bundan başkasını yapmamıştır.

Pazar, 8 Eylül 1991

Bir eleştirmen de (Mehmet H. Doğan) benim için şöyle yazmış:

— Orhan Veli'nin “Bugünkü dünyayı dolduran insanlar yaşama hakkını mütemadi bir didişmenin sonunda buluyorlar. Her şey gibi şiir de onların hakkıdır, onların zevkine hitap edecektir.” sözleriyle dile getirdiği yeni şiirin bu yönsemesi, 1941 yılında Salâh Birsâl'e şunları yazdıracaktır: Çağdaş sanatçı büyük insan yığınlarına doğru açılır. Toplum ve insanların acısını, mutluluğunu, bunalımını, sevincini ve de eğlencesini yakından tanır... Yeni şiir sadece bir kalıptan sıyrılma davranışı değildir, Hümanizma için söylenildiği gibi, bir gemi değiştirme olayıdır. Ya da Hümanizmanın ta kendisidir.”

Doğrusunu ararsanız, benim bu yazım “Seyirci Sahneye Çıkıyor” adıyla 1941 martında, Cavit Yamaç'ın yönettiği *Yenilik* dergisinin (gazetesinin) ikinci sayısında, ikinci sayfada ve de sağ köşede yayınlanmıştır. Orhan Veli'nin sözleri ise 1941 nisanında çıkan *Garip* adlı kitabının önsözünde yer almaktadır.

Yani biri, bir başkasının yazısına bakmışsa, bu, benim için değil, Orhan Veli için söylenilmelidir.

Yıllardan beri ben şunu gördüm, şunu anladım ki, inceleme yazarlarımız, çokluk, hiçbir şey okumadan, hiçbir kitap karıştırmadan yargı kesiyorlar.

Tiyatro alanında, “Türk Tiyatrosu” denildiği zaman sadece Afife Jale'yi düşünenler ve yanına hiçbir sanatçıyı yaklaştırmayanlar varsa, şiir üzerine laf üreten yazarlarımız da sofraya “Türk Şiiri”, özellikle de “1940 Şiiri” getirildiğin-

de sadece Orhan Veli'ye şapka çıkarılmasını istiyorlar. Onun 1941 yılında "Yeni Neslin Gerçekçiliği"ne karşı gerçeküstücülüğü savunmasını bile görmezlikten geliyorlar.

Ama buna yine teşekkür etmeli.

Bu dört yüz dirhem eleştirmenler, çekinmeseler, Nedim'i de, Fuzuli'yi de Orhan Veli'nin bir tilmizi gösterecekler.

Ören, 13 Eylül 1991

Yarın İstanbul'a dönüyorum.

Son bir kez İda Dağına (Kazdağ) bakmak için balkona çıktım. Onu 20 yıl önce tanımıştım. Fakir Baykurt, Mehmet Özgüçlü ve birkaç arkadaşla tepeye, Sarı Kız'a değin tırmanmıştık. Daha doğrusu tepeye 400 metre kalıncaya kadar bir minibüse sığınmış, o pes deyince, biz de yayan yarıpıldak yukarıyı tutmuştuk.

İda Dağı kekiğiyle ünlüdür.

İki gün önce Müşerref Hekimoğlu'na gittiğimizde o da değişik otlar gösterdi. Dağlılar getirmiş onları kendisine. Körfez Anasına. Müşerref'e burda böyle diyorlar.

O gün, akşamın ilk basamaklarında, ağzının içine baktırmaya çalışan güneşin çırpınışlarını, Züleyha bakışlı ay-yenisinin ortaya çıkışını seyrettik. Lütfü Özkök ve eşi Anne-Marie, Hüsamettin Bozok, bir haftalığına Paris'ten gelmiş Turhan Doyran da vardı.

Ayrılırken Hekimoğlu, İda Dağının otlarından da verdi. Dün gece Jale de onlardan bir tutam demledi. Ben de, sabaha değin, bütün kış boyunca semtime uğramayan o deliksiz uykulardan biriyle yanyana yattım.

İda Dağına İngiliz şairi Byron da, 1810 yılında Truva'ya ayak bastığında vurulmuştur. Ne ki onu Çanakkale Boğazı (Hellespontos) da büyülemiştir. Bir iki gün Bozcaada'da (Tenedos Adası) oyalanır. Daha sonra, yüzyıllar öncesinde sevgilisi Artemis Rahibesi Hero'yla buluşmak üzere her ak-

şam Boğaz'ın Anadolu yakasındaki Abidos'tan tam karşıdaki Sestos'a yüzerek giden Leandros gibi Boğaz'ı o en dar yerinden kulaçlamak hevesine kapılır.

İlk gün başarısızlıkla geçer.

Aferin, 3 Mayıs 1810'da yaptığı ikinci denemede Sestos kendini Byron'un kollarına bırakır. Ne ki, arkadaşı Ekenhead de bu yüzmede kendisini yalnız komamıştır. Üstüne üstlük hedefe Byron'dan beş dakika önce ulaşmıştır.

Bu iki kentin tarihte de yeri vardır. Pers Kralı Keyhüsrev I.Ö. 480 yılında Anadolu'dan Avrupa'ya sıçrayabilmek için Abidos'tan Sestos'a değin, deniz üstünde, gemilerden oluşan bir köprü kurmuştur.

18 Eylül 1991

André Maurois *Byron* adlı yaşamöyküsünde ünlü İngilizin Bozcaada'da konak tuttuktan harap ve kebab halindeki Truva'da Aşil'in mezarı başında ahlal-vahlar çektiikten sonra 13 Mayıs 1810'da İstanbul'a ayak bastığını yazar. Bindığı gemi (*Pylade*) Topkapı Sarayı ve Yedikule arasında demir bırakmıştır.

Şehrin görünümünü kendisini büyüler. Konaklarla dolu Asya ve Avrupa kıyılarını, Ayasofya Camiinin kubbesini, Adaları pek sevmiştir. Yalnız Ayasofya'yı Londra'daki Saint-Paul Kilisesinden daha sünepe bulur.

Sultanların mezarlıklarını dolaşmak da onu iyisinden açar. Aralıkta, İngiliz Elçisi Robert Adair ile sekreteri Stratford Canning (1824'te büyükelçi olarak İstanbul'a yeniden gelecektir) onu Kaptan Paşaya tanıtmak ister. Ne var, Paşanın konağına giderken Lord Byron Cenapları sekreterin arkasından yürümek istemiyerek alaydan ayrılır. Ama üç gün sonra Elçi'ye bir mektup yazarak davranışının yersizliğini kabul eder.

Byron, Boğaziçi'nin son noktasına değin uzanmış ve es-

kilerin *Symplegades* adını verdikleri küçük adacıkların ma-
vi kayalıklarına kurulmuştur. Eskiler burdan yabancı gemi-
ler geçtiği vakit onları ezmek için adacıkların birbirlerine
sokulduğuna inanırlarmış.

Lord her gün fosur fosur cigara içiyor ve de ata biniyor-
dur. Ya da Haliç'te kürek çekiyordur. Yani halinden pek
memnundur. İstanbul'dan ancak iki ay, on gün sonra, 24
Temmuzda ayrılacaktır.

Byron Türk düşmanı bilinir. Orhan Burian 18 Mayıs
1938 günü Ankara Halkevinde (evet o zamanlar Türki-
ye'nin dört bir bucağında halkevleri vardır.) verdiği "Byron
ve Türkler" adlı bir konferansta bu yaygın kanının doğru
olmadığını göstermeye çalışır. İngiliz şair, Türk-Yunan Sa-
vaşı'nda Yunanlıların yanında yer aldığı halde bir gün bir
arkadaşına şunu itiraf etmekten kendini alamamıştır: "Bu-
rada vaktimi, paramı, sabrımı ve sağlığımı yitirmekten baş-
ka bir şey yapmış olmamaktan korkuyorum."

Ama daha sonra, şu açıklamanın da ayaklarına yatar:

— Buna hazırlıklıydım. Yolumun güllük, gülistanlık
olamayacağını; yalanla, iftirayla, nankörlükle karşılaşmayı
göze almam gerekeceğini biliyordum.

Byron 1810 Mayısında İstanbul'a gelmeden önce Yuna-
nistan'ı da gezmiş, Yunanlıları yakından görüntülemiştir.

Homeros'un torunları Türkleri iyisinden küçük düşür-
mek yolunda İngiliz adamakıllı pompalamışlardır. Ne ki
Byron Türkleri tanıdıktan sonra şöyle konuşmuştur:

— Türkler ve Türkiye üzerine çokça bir şey söylemek
tehlikeli olur. Onlar arasında 20 yıl yaşayıp onlar üzerine
bilgi edinememiş olabilirsiniz. Kendileri de bu işte size
yardımcı olmaz. Benim kendi küçük deneyime göre onlar-
dan hiçbir şikâyetim yoktur. Tersine, Ali Paşaya, oğlu Mo-
ra'lı Veli Paşaya ve eyaletlerdeki birçok yüksek aşamalı ki-
şilere, gösterdikleri incelik (buna dostluk da diyebilirim)
ve büyük konukseverlik için teşekkür borçluyum.

Türkiye’de insanların genellikle namuslu oluşu da Byron’u allak bullak etmiştir. Türklerin faizcilikten kaçınan dürüst davranışlarını ise hiç unutamamıştır:

— Müslümanlarla tüm para işlerinde, onları, namus konusunda, çok titiz buldum. Çıkarıcılıktan da hep uzak duruyorlardı. Onlarla alış-veriş ederken insan, Yunan konsoloslarının ya da Beyoğlu’nun en önde gelen sarraflarının, çekleri bozarken faiz, komisyon vb. adı altında başvurdıkları üçkâğıtçılıklarla karşılaşmıyor.

İngiliz Şair, Avrupalıların Türkleri bilgisizlikle suçlamaları karşısında da onların, ne disiplin ne de uygarlık açısından öbür memleket insanlarından aşağı olmadığını söyler. Sadece Türk erkeklerinin değil, Türk kadınlarının da iyi yetiştirildiğine inanır. Koriçalar (Rum kızları) tam bir bilgisizlik içinde büyütülürken Türk kızlarına, yaşamlarında işlerine yarayacak, birçok el uzluğu öğretilmektedir.

Orhan Burian’a göre Byron’un karakteri iki güçlü özellik taşır. Bunlardan biri büyük işler başarmak dileği ise, öbürü de özgürlük aşkıdır.

Ünlü İngiliz, 1824 yılında ömür defterini kapatmazdan birkaç ay önce şöyle de diyecektir:

— Eğer daha 10 yıl yaşarsam, gücümün tükenmemiş olduğunu göreceksiniz. Edebiyatta demek istemiyorum. Çünkü o, bir şey değil. Hem söylemesi ne denli garip görünürse de, edebiyat benim işim değildi. Ama göreceksiniz, zaman ve kısmet el verirse, bir şey yapacağım ki geleceğin tüm filozofları şaşkın şapalak kalacak.

23 Eylül 1991

Byron’un yapıtları Türkçeye pek az aktarılmıştır.

Yanılmıyorsa ilk çevrilen yapıtı *Don Juan*’dır. 1914 (H. 1330) yılında Muhtar Halit ve İkbâl Kütüphanelerinin ortak yayını olarak piyasaya sürülmüştür.

Mütercimi (çevirmen) Arif Cemil'dir. Kapakta, çerçeve içinde şu sözler yer alıyordur:

— Gayet meraklı, heyecanamız, maceralarla mali (dolu) ve İspanya'lı Don Juan'ın hayat-ı âşıkaneini musavver (anlatan) harikulade bir eserdir.

İngiliz, yapıtının ilk beş bölümünü 1818-1819 yıllarında yazmıştır. Daha sonraki yıllarda 11 bölüm daha döktürmüşse de öykünün sonunu alamamıştır.

Don Juan'da, her yanından günah fışkıran bir insan dile getirilmektedir. Dış görünüşü göz kamaştırıcı olan bu adam toplumun çeşitli katlarında dolaştırılıyordur. Bir başka deyişle, kadınlar yanında başarılı saatler yaşayan bu adamın İspanya, Yunanistan, İstanbul, Rusya ve İngiltere'de başından geçenler canlı ve alaylı bir dille sergilenmektedir.

Ne var, çokları ona ahlak dışı bir kitap gözüyle bakmıştır. Şair, bir arkadaşına yazdığı mektupta kendini şöyle savunur:

— Yazdığım kitaba kötü denmiş olsaydı ses çıkarmazdım. Ama öyle yapmıyorlar, ahlaktan söz açıyorlar. Ahlak sözcüğü namuslu bir kimsenin ağzına yakışmaz. O sözcüğü kullananlar uyduruk çapkınlardır ki onunla güttükleri kötü iş ve düşüncüyü örtmek isterler. *Don Juan*'ın şimdiye değin yazılan kitaplar içinde ahlaka en büyük yeri veren bir yapıt olduğunu açıkça bildiririm. Okuyanlar onun ahlakla ilgili yanlarını anlayamazlarsa bu suç, benim değil onlarındır.

Don Juan manzum bir yapıttır. Ama onun Türkçeye şiir yoluyla çevrilmesinin güç olduğunu, hele bunun kendisi için olanaksız bulunduğunu bildiren Arif Cemil onu manzum olarak aktarmaya yanaşmamış ve de düzyazı ile Türkçeleştirmiştir. Ama böylelikle, okurların gözüne çok meraklı bir roman sunduğuna inanmıştır. Önsözde şöyle der:

— Yapıtı bu tarzda okumaktan, okurların daha çok tad alacaklarını kuvvetle ümit ediyorum.

O pek ünlü *Chillon Mahpusu*'nu da 1958 yılında Gani Yener Türkçeleştirmiştir.

Byron onu 1816 yılında İsviçre'ye gittiğinde, Shelley ile dostluk kurduktan sonra, yazmıştır. Şiir, Seyssel'de (Yukarı Savoie) 1493 yılında doğan François de Bonivard için kaleme alınmıştır.

Bonivard daha genç yaşta Savoie Düküne ve Piskoposa karşı Cenevre'nin savunucusu olarak gururla kendini ileri sürer. Ne ki, 1519 yılında Savoie Dükü III. Charles 500 erle Cenevre'yi ele geçirince, bizimkisi Dükün hışmından korkarak Fribourg'a çekilir. Gelgelelim bu, 1530'da Chillon Şatosuna (hapis damına) atılmasına engel olamamıştır.

Chillon Şatosu Lemman gölünün kıyısında bir kayalık üzerine kuruludur. Vevey'den 6-7 kilometre uzaklıktadır. Çok güzel bir görünümü vardır. İsviçre'nin Bastille'i diye bilinir.

Byron'a göre Bonivard ruhunun gücü, kalbinin doğruluğu, düşüncelerinin soyluluğu, görüşlerinin yerindeliği ve de bilgisi ve erdemi ile ün kazanmış bir adamdır. Chillon'da 7 yıl kalır. 1536'da Vaud memleketine egemen olan Bernois'lar tarafından özgürlüğe kavuşturulur.

Byron, *Chillon* üzerine yazdığı *sonnet*'de şöyle der:

— Özgür düşüncenin sonsuz ve başlangıçsız ruhu. Zindanlarda bile parıldayan özgürlüksün sen. Senin kalbini, senin sevginden başka hiçbir şey elde edemez. Chillon, senin damın kutsal bir yer ve kederli bir mihraptır. Çünkü senin soğuk taştan kaldırımların yumuşak bir çimenmiş gibi Bonivard'ın ayak izlerini korumaktadır. Bu izlerin hiçbirisi, asla silinmesin, çünkü onlar haksızlıkları, eziyetleri Tanrıya bildireceklerdir.

Bonivard, Chillon'da başına gelenleri hiçmihiç bilememiştir. İlkın ışık ve havayı, sonra da karanlığı yitirmiştir.

Hiçbir düşüncesi, hiçbir duygusu kalmamıştır. Taşlar arasında bir taş gibi duruyordur. Sisler içindeki fidansız yalçın kayalar gibidir. Çünkü her yer boş, bunaltıcı ve donuktur. Gece değildir. Gündüz de değildir. Zamanı yutan boşluk ve karşılıksız bir durgunluktur. Orda ne yıldız, ne evren, ne zaman, ne borç senetleri, ne para, ne iyilik ne de kötülük vardır. Şadece sessizlik vardır. Şadece karanlık, sonsuz, sessiz ve kıpırtısız bir tembellik denizi.

3 Ekim 1991

*Ne söz uyumak uykulardan
Türlü şaşkınlık ve yalellerle
Tan atma zamanları
Sağ ve canlı*

*Sevişiriz biz de şayet
Zamanı aralayıp şöyle bir
Kuşlar öpüşürlerse
Uzun ve zağlı*

*İsteyince değiştirmek içintzi
Yaşamın vitesine yapışın
Karbon kâğıtlarıyla çoğaltılmış
O seviler bizim sevimizdir*

14 Ekim 1991

İkilikler, beyitler önünde öteden beri eğilirim.

Bunlar belki dörtbaşı bayındır şiirlerin verdiği estetik hazdan, estetik sevinçten âz-biraz geride durur ama onların da kendilerine özgü tahrirli mavi gözleri vardır:

*Anlatamam ettiğin çeşitli hataları
Çünkü onların anılması da bir tür hatadır*

Bu ikilik Aptullah Cevdet'in çevirdiği *İslamlık Tarihi*'nin (Tarih-i İslamiyet) piyasaya sürülmesinden sonra söylenmiştir. Gerçi onu yumurtlayanlar hemen silaha sarılmış ama Aptullah Cevdet bir süre sonra: "Bu kitabın çevirisi çok büyük yanlış anlamalara ve özellikle yanlış anlatımlara uğramış ve çevirmenin başı etrafında bir düşmanlık halesi meydana getirmiştir." deyince, pusuda bekleyenler de "Elbet getirir" sözüne yol vererek bu ikiliği döktürmüşlerdir.

Ne var, İbnülemin, ikiliğin daha eski zamanlarda düzülen bir başka ikilikten sızdırılarak yazıldığını duyuracaktır:

*Anlatamam çektiğim acıları felekten
Çünkü onların anılması da bir tür acıdır*

Aksaraylı Münzevi Salih, Kadızade Mehmet, Biraderzade torunu Sâkib, ünlü Hoca Neşet, Müneccimbaşı Rakım, Laz Mehmet Efendi gibi erdemli bilginlerden çeşitli bilgiler derleyen ve de ünlü Palabıyık'tan gökbilim, Gelenbevi İsmail Efendi'den matematik, Bulgarî İsmail Efendi'den tasavvuf öğrenen Arif Efendi'nin şu ikiliği de ünlüdür:

*Göz ucuyla hasta gönüllü âşığa bakmaz
Âşığım bir vefasız elinden imdat imdat*

İbnülemin'e göre Palabıyık merhum, bahçesinde bir bostan kuyusu kazdığında Arif Molla'ya (Efendi): "Şu kuyuya bir ikilik söyle ama cemiyetli (çok anlamlı) olsun" demiştir. Molla da kollarını ve aklını sıvayarak şu ikiliğin önünü açmıştır:

*Ümit ipini boşlama bu yolda kova gibi
Döner uygun dolap elbet bir gün güzellik üzre*

Şair Müslim Çelik de bu yaz Erzincan'a, memleketine, gittiği vakit yüze yakın ikiliğin ağzını açmış. Dün kahvede Alp Kuran'la üçlü bir söyleşi kaynatırken bize bir yirmi ka-

darını okudu. Onların üzerinde daha da çalışacakmış ama benim iki tanesini yürütmeme ses çıkarmadı:

*Alnıma dokunmakta asma dalleri
Ceren firarda mı ki dağlar kaçgunda*

*Denizdeyim bir ben ringa
Sonsuzluğu göğün doluyor içime*

17 Ekim 1991

Demir Özlü'den, Stockholm'den, mektup.

Nezleli Karga ile *Hâfiyeler Önde Gideri* büyük tadlar çıkararak okuduğunu haber veriyor.

"İki Şen Baloncu" adlı denememde Alman şairi Kleist üzerine döktürdüklerimi de dikkatle okumuş. Kasım ayında onun mezarına yeniden çiçek koyacakmış:

— Kleist – Kierkegaard – Kafka, diyor, bu üç K (3 K), BB.'den, ya da MM.'den daha ölümsüz. Ama ben BB.'nin gençlik yıllarını da, MM.'yi de seviyorum.

1 Kasım 1991

Yıl 1901.

Sadrazamlık koltuğunda Küçük Sait Paşa.

Sakallı, kısa boylu bir kişi. Bütün yüzünü kaplayan sa-kalları arasında parlak ve son derece içe işleyen iki göz.

Hazret, Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Servetifünun* dergisinde Ali Kemal'e karşı yazdıklarını okumuş, büyük tadlar almıştır.

Günlerden bir gün, Kitapçı Arakel gelir, Hüseyin Cahit'i bulur. Paşa'nın kendisini merak ettiğini, konağını onurlandırırsa pek memnun olacağını söyler.

Sadrazam'ın böyle *Servetifünun* yayınlarını izlemesi bizimkini son derece şaşırtmıştır. O cuma, Sait Paşa'nın Nışantaşı'ndaki konağına gitmeye hemen okey'ini verir.

Paşa onu alt katta, küçük bir odada, ayağa kalkarak karşılar. Pohpohlari da gözünü kırpmadan sıralar.

Yalçın, daha sonraları Edebiyat Anılarında (*Edebî Hatıralar*) o gün için şunları yazacaktır:

— Sait Paşa'nın bu tatlı davranışı, ilgilenişi pek hoşuma gitmişti. Basın dünyasında, kendi çevremiz bir yana bırakılırsa, yermeden ve küçümsemeden başka bir şey görmezken, pek yüksek saydığımız bir sadrazamın yazılarını okumuş ve değerli bulmuş olması, beni içimden destekleyen bir güç hizmetini gördü.

Buna benzer bir yakınlığı, 1908 ile 1911 arasında sadrazamlıkta bulunan İbrahim Hakkı Paşa da Ahmet Şuayib'e göstermiştir. Hukku Mektebinde Karih ve Siyasi Hukuk okuturken (1886 sonrasidir bu) Ahmet Şuayib'in *Servetifünun*'da çıkan ceza hukuku ile ilgili bir yazısı dikkatini çekince, onu, dersine yardımcı olarak almıştır.

Yalçın, anılarında bu konuya da değinerek der ki:

— Yalnızca çalışmaya, zekâyâ, yeteneğe karşı kimi büyüklerdeki bu ilgi ve destekleme duygu ve geleneği ne kadar saygıya değer.

Hüseyin Cahit anılarını 1935'te yazmıştır. O günden bu yana, yani 56 yılda, bu davranışlar gittikçe artmış mıdır, yoksa, bütünlük, ortadan kalkmış mıdır?

El karşılık: Bilisiz insan, bilisiz insanı koltuklar.

4 Kasım 1991

Ahmet Oktay *Gizli Çekmece* adıyla, yenilerde yayınladığı (bunlar sanırım 8-10 yıl önce *Milliyet*'te de yayınlanmıştı) anılarında, bir gün, Ankara'da, Çankaya yokuşunu tırmanırken İlhan Berk, Necati Cumalı, Oktay Akbal ve Kenan Harun'a bir şiirini okuduğunu yazıyor:

*Daha belalı değil
sokak muharebeleri
seni sevmekten*

Şiir çok beğenilmiştir. Gelin görün ki, ertesi ay bir dergide bu dizeler İlhan Berk adıyla yayınlanır.

Ahmet kızsın mı, kızmasın mı? Yine de büyüklük göstererek acıyı gizli çekmecesine kilitler.

İlhan'ın dans-şovları biter mi? Yıllar sonra aynı figürü Ülkü Tamer'e de uzatır. Ama Ülkü susmaz. Gazetelere bir ilan verir:

— Bundan böyle şiirlerimi İlhan Berk'e okumayacağım.

Doğrusu, kimi şairler benim şiirlerimi de dünyada bırakmamaya canla başla çalışmışlardır.

Edip Cansever "Masa da masaymış ha" şiirini yazmak için benim:

Halbuki odayı dolaşılmaz hale koyan masadır
dizeme ("Salâh Birsell'in Son Maceraları" adlı şiir) balıkla-
ma atlamıştır.

Orhan Veli de bana incelik gösterenler arasındadır. "Karşı" şiiri, benim 1946'da *Yenilikler* dergisinde yayınlanan "Dünya Senfonisi" adlı şiirime selam sarkıtır:

Şimdi dağ rüzgârı, ovaya karşı durmuştur
Ağaç, toprağa karşı durmuştur
Su damlası, göle
Göl, havaya karşı durmuştur.

Bu şiir ertesi yıl da *Dünya İşleri* adı kitabımda yer aldı. Orhan Veli'nin "Galata Köprüsü" şiiri ise yine *Dünya İşleri*'nde "Dünya İşleri" adıyla boy satan şiirime uzak-yakın gülücükler dağıtır.

Orhan Veli'nin şiiri:

Dikilir köprü üzerine,
Keyifle seyredirim hepimizi •
Kiminiz kürek çeker, sıya sıya;
Kiminiz midye çıkarır dubalardan;
Kiminiz dümen tutar mavnalarda;

*Kiminiz çımacıdır balat başında;
Kiminiz kuştur, uçar, şairane;
Kiminiz balıktır, pırıl pırıl;
Kiminiz vapur, kiminiz şamandıra;
Kiminiz bulut, havalarda;
Kiminiz çatanadır, kırdığı gibi bacayı
Şıp diye geçer Köprü'nün altından*

(KARŞI, 1949)

Benim boynu bükük şiirim ise şöyle:

*Canım kullar anlaşılacak gibi değiliz.
Kimi zaman dağ başlarında
Kimi zaman da su kıyılarında yaşıyoruz
Kimimiz istif istif olup sinemada oturmaya bayılıyor
Kimimiz evde karısıyla yatıyor*

*Sabahları altıda kalkıyoruz
Kimimiz başbakan
Kimimiz tersane işçisi
Bütün gün işbaşındayız*

*Akşamları kimimiz evini düşünür
Kimimiz yavuklusunu*

Nedir, Orhan Veli beni işkillendirmemek için şiirdeki tüm "kimimiz" sözcüklerini "kiminiz"lere çevirmiştir.

Doğrusu, bu gibi olaylar bizim edebiyatımızda aralık aralık saklandığı yerden başını uzatır. Hüseyin Cahit Yalçın da *Edebî Hatıralar*'da Ahmet Hikmet Müftüoğlu için şöyle bir laf doğrar:

— Ahmet Hikmet'in *Haristan ve Gülistan* adlı öyküsü Rosny Kardeşlerin bir öyküsünden esinlenmiştir. Esinlenmiş sözü biraz hafif gelir. Açıkçası, o öyküden aynen alınmıştır.

KARŞI dergisinin Kasım sayısı.

Mustafa Durak, Boileau'nun *Şiir Sanatı* (L'Art Poétique) adlı poetikasının 233 dizelik ilk bölümünü büyük bir başarıyla Türkçeye aktarmış.

Boileau'nun söyledikleri, bugün de geçerliliğinden hiçbir şey yitirmeden, dimdik ayakta.

Şiir, cavala-cuvala ama gözüpek yazarlarla başlıyor.

Bu gibiler dünyaya şair olarak gelmemişlerse, dar anlayışları içinde tutsak olmaktan hiçbir vakit kurtulamıyacaklardır.

Kendilerine edebiyatın dikenli yolunu seçmiş olanlar da bilmelidir ki uyak düşürme tutkusu sanatçıyı ökelik (deha) katına yükseltemez. Kimse, meyvesiz dizelerle kendini tüketmeye kürek çekmemelidir. Boş bir hoşlanmanın aldatıcı tuzakları insanın, ancak, can hırsızdır.

Boileau: "Uzun süre kafanıza, gücünüze başvurun" dedikten sonra da poetikasını şöyle sürdürüyor:

Uyum içinde olmalı her zaman sağduyu, uyakla:

Bunlar birbirinden nefret eder görünür boş yere.

Köledir uyak ve boyun eğmelidir yalnızca.

Bölümün sonlarına doğru da şairlere, pohpohçuların değil, gerçek dostların arasından koşmak öğüdü veriliyor.

Kâselisler hiçbir şeyi boş salmazlar. Hiçbir sözcük karşısında kaşlarını, burunlarını oynatmazlar. Her yerde sanatçıları "artistik buz pateni" övgülere boğarlar.

Buna karşılık, acımasız, tok sözlü ve bilge dostlar yanlışlar karşısında, şairleri kılıç ağzından geçirmekte bir saniye bile beklemezler. Aksaklıkları, la vallah, bağışlamadıkları gibi, kötü düzülmüş dizeleri, şipşak, gerisin geriye postalarlar. Kısacası, kendilerini düğümsüz bırakan yerler karşısında suspus olmayı göze almazlar. "Bu sözcük bana soğuk geliyor" ya da "Bu dize hoşuma gitmedi" sözlerini sık sık, cenk davulları gibi güm güm öttürürler.

Birinci bölüm, Boileau'nun o pek ünlü dizesiyle son buluyor:

Bir budala, her zaman bulur, kendine hayran, bir daha keskin budalayı

Bu dizeyi ben çok severim. Bir yazımda da ona değinmiştim sanırım. Doğrusu, dünyanın en geçerli kuralı budur:

— Hebennekalar, hebennekaların ayak izlerinde koşar.

8 Kasım 1991

Geçen gün, Orhan Veli'nin benim şiirlerime özel bir sevgi beslediğini yazdım.

Bu konuya, burada, bundan önce de değinmiştim (22 Kasım 1987/Aynalar Günlüğü). Ama Orhan Veli'nin benden aile boyu aktarmalar yaptığını değil de, tam tersini söylemiş olmalıyım ki, Büyük Eleştirmen Muzaffer Uyguner, benim üzerime düzenlediği *Salâh Birsell* adlı monografide (Altın Kitaplar Yayınevi) bakın neler döktürmüş:

— (Birsell'in) İlk şiirleri arasında Orhan Veli'nin şiirine benzeyen şiirler görülür. *DÜNYA İŞLERİ*'ndeki "Dünyada Geçen Zaman", "Cigara İçmek ve Ölmek", "Bir Şairin Ölümü", "Akşamüstü Ölmek" adlı şiirler anılabilir.

Muzaffer'e bu şiirlerin (Zaman içinde bunların adları değiştirilmiştir) Orhan Veli'nin hangi şiirinden, ya da şiirlerinden yürütülmüş olduğunu sordum.

Hiç karşılık veremedi.

Belki, Büyük Eleştirmen Asım Bezirci'nin (monografi-nin yayınlanmasını Muzaffer'e sağlayan ve son bir kez elden geçiren Bezirci'nin ta kendisiymiş) etkisinde kaldığını açıklamak istememişti.

Kimbilir, belki de bilgisiyle beni utandırmaktan çekindi. Her neyse, anlaşılan 1940 *Kuşağı* şairleri üzerine kulaktan kulağa borularla üflenmiş uyduruk fiskoslardan o da kendini uzak tutamamıştı.

Demek, benim aralık, aralık: "1940 yıllarında şiiri biz yazdık, parsayı Orhan Veli topladı" diye bangırdamam da boşunaymış.

Ne dersiniz, yoksa ben yanılıyor muydum?

Evet, evet, gerçekte parsayı Orhan Veli toplamamış. Onu, dost ya da düşman, bu ince eleştirilenler toplamış, sonra da o parsayı getirip Orhan Veli'nin eline tutuşturmuşlar.

17 Kasım 1991

Osmanlı Sarayı'nın son günlerini ırgalayan Başmabeyinci Lütfi Simavi (Sedat Simavi'nin amcası) 1913 yılında yayınladığı *Teşrifat ve Adabımuaşeret* adlı kitabında şöyle yazar:

— Çocukların iyi yetiştirilmesi için annelerin iyi terbiye görmeleri gerekir. Büyük bir adam: "İyi annelerden iyi yurtseverler yetişir." demiştir. Bu gerçeğe, yakın zamandan beri, memleketimizde de değer verildiğini memnunlukla gözlemlemekteyiz.

Gerçekten, bir zamanlar, ülkemizde kadınlar üzerine, anneler üzerine bir marş bile bestelenmiştir. Birkaç yıl önce, okurlarımdan F. Soysal'ın, "Çocukluğumda, annem bize bir marş öğretmişti. Piyanoya geçer, hep birlikte söyledik. Girişi canlı, söylemesi kolay, allegro bir parça idi." notuyla gönderdiği bu marşın ikinci dördlüğü şöyle:

*Kadın çalışırsa çalışır vatan
Çalışmaya geldik dünyaya sen ben
Kültür ocağını yakan kadındır
O ocağı yıkan yine kadındır*

Marşın nakaratı da kadınların "evlad-ı vatanın annesi ve de ninesi" olduğunu bağırıyor ve "Uyan ey kadın, elverir uykun" dizesine yer veriyordur.

Anlaşılan, dört dördlük aile sorunu İkinci Meşrutiyet'le

iyisinden gündeme gelmiştir. Lütü Simavi, "hanım kızlarımızın", her şeyden önce, ulusal duygularını pekiştirecek bir eğitimden geçmesi üzerinde de durur. Gelecekteki annelerin, kendilerini her anlamda ev kadını katına yükseltecek bilgilerle donatılmasını ister. Genç kızlar, ahlak bozucu kitapların, romanların yanına yaklaşmıyacaklardır. Bu gibi kitapların okunması kesinkes *caiz* değildir.

Lütü Simavi sözlerini şöyle bağlar:

— Bu önemli noktaya özen göstermek annelerin, babalarının en büyük görevidir. Avrupa'da genç kızların okuyabilecekleri kitapları büyükler seçer. Orada genç kızlar mücevher takmaz, yalnız zarif ve sade altın bir broş ya da bilezik ya da ona benzer hafif şeyler kullanır.

Salon Köşelerinde romanını yazarı Saffeti Ziya da, 1927'de, ölümünden iki yıl önce yazdığı *Adabımuaşeret* adlı kitabında (Hazret o vakitler Dışişleri Bakanlığı Teşrifat Genel müdürüdür) aynı konuya değiniyordur:

— Aklımda kaldığına göre, resimli Fransız dergilerinden birinde, sanırım *Lecture Pour Tous* ya da *Je Sais Tout*, okurlarına "Bir genç kızın kitaplığında hangi yapıtlar bulunmalı?" sorusunu yöneltmiş, en yüksek düşünürler de buna karşılık vererek, bilgece düzenlenmiş bir "Genç kız Kitaplığı" oluşturmuşlardı. Bence, Türk gençleri için uluslararası bir değeri ve önemi olan başyapıtlar yanı sıra, ulusal duyguları, bağımsızlık ve egemenliğimizle ilgili toplumsal ihtilalimizin, devrimimizin, ulusal savaşımızın, ve de askeri ve insancıl zaferimizin tarihini saptayan (...) yapıtlar da yaratılmalıdır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın yeni kurulan "Talim ve Terbiye" dairesiyle "Güzel Sanatlar" bölümü genç kızlarımızın okuma gereksinimini karşılamak için çalışmaktadır.

Doğrusunda, o yıllar Atatürk yıllarıdır. Tüm aydınlar, tüm Atatürkçüler, tüm yurtseverler Türkiye'nin ayağa kalkması, kalkınması, Batı uygarlığı içinde yerini alması için kafa yoruyor, çabalıyordur.

Sanırım, zamanla, ilk çıkış noktasından çok uzağa düştük. Şimdiler, sade küçüklerin değil, büyüklerin, pinponların, kafalarındaki kan dolaşımı bozulmuş tik-tiklozların bile kitaplara yaklaşmasını istemeyenler çoğunlukta. Aydınları, sözde aydınları sorarsanız, onlar da okumayı sevenlerin değil, sevmeyenlerin canberaberi görünmeye çalışıyorlar. Ve de, ihihihihii, gözlerinin akını devirerek, Nışancı Mustafa Çelebi'nin (XVI. Yüzyıl) şu ikiliğini tele vurup çıgınıyorlar:

Nedir ey gönül bu ablı vahlı aşkı açığa vurmak

Sana mı kaldı ey gözüüm, dünyaya böyle yaş savurmak

19 Kasım 1991

Davranış töresini, yaşama bilgisini yığınlara yaymak için yazılan *adabımuaşeret* kitapları çokluk, parababalarının, oğulları asfaltlarda otomobil koşturanların, yoğun gösterişe gizli sevda çekenlerin, adam satınalmanın gürbüz bilim olduğuna inananların, kafalarının içinde ağırlık verecek hiçbir düşünce barındırmayanların kurumlarını, cakalarını, gölgede büyümüş top fesleğenin süzülüşüne benzetmek için kaleme alınırlar.

Hani Saffeti Ziya'nın *Adabımuaşeret*'i de yel alıp rüzgâr satmaktan başka bir şey yapmaz. Genç kızların ne okuyacağı, ne giyeceği, sokağa ne biçim çıkacağı konularının yanı sıra toplum içinde kadınların nasıl davranacağı, kabul günlerinin ne zaman ve hangi saatlerde sivriltilip külaha döndürüleceği, okurların ağzı sulandırılarak anlatılır. Aralıkta briç çayları, *müsamere-i rakkasiye* ler, balolar da unutulmaz.

Akşam yemeği şölenleri (suareler) ise yemekte içilecek çorbalara, yenilecek balıklara, sebzelere, dondurmalara, yemişlere değin dile getiriliyordur.

Evet, akşam yemeği deyip geçmemeliyiz. Onun da kendi töresi, kendi polimi vardır. Bir kez, sofrada hizmet edecek olan kadın ise düz siyah bir kumaştan, yakası kapalı,

kolları bileklerine değin uzun, yakası ve kolları düz beyaz organtinden kapaklarla süslü bir urba giyecektir. Dahası, önünde dantelalı bir önlük, başında yine kısa ve beyaz dantelalı bir hotoz bulunduracaktır. Hizmetçi erkek ise frak'a ya da smokine bürünür. Elleri ise, lamı cimi yok, beyaz bir eldiven geçirir. Kadın hizmetçinin eldiven giymesine gerek yoktur. Ama o da düz beyaz tire bir eldivene yakınlık gösterebilir.

Dikkat, dikkat. Çağrılı kişiler, akşam yemeği verilecek eve birer, ikişer antrelerini yaparken, salona girmeden önce, girişte, bir masa üzerinde, yemek sofrasının küçük çapta bir planı ile karşılaşacaklardır. Herkes oturacağı yeri oradan öğrenebilir. Erkek konuklara ayrıca, sofraya hangi hanımefendiyi götüreceklarını bildiren, üzerinde kendi adları yazılı ufak bir kart hazırlanmıştır. Bu kartlar gümüş bir tepsi üzerine konup, gelen konuklara hizmetçi tarafından takdim edilir. Böylece, sofraya kimi götüreceğini öğrenen kişi ev sahiplerini selamladıktan sonra, yemeğe giderken kol vereceği hanımefendinin yanına yaklaşır. Elini öper ve kol verme şerefının kendisine ayrıldığını bildirir.

Bütün konuklar toplandığında da bir hizmetçi, yemek salonunun kapısını ardına değin açar ve Fransızca: "Madame est servie" diye bağırır. Bu, "Yemeğe buyurunuz" demektir. Muştulu haberin ardından ev sahibi en yüksek gradolu hanımefendiye kolunu sunup, herkesin önünde ve herkesten önce yemek salonuna süzülür. Onun ardından da öbür konuklar kendileri için kestirilen hanımefendilere yapışırlar. Ev sahibesi ise, en sonda, yine en yüksek gradolu erkek konuğun kolunda yemek salonuna dalar.

Burada Saffeti Ziya okurlarının yüzünü güldürecek bir açıklamada da bulunur:

— Sofrada, yemek dağıtıldığında, eskiden herkese yemek verilmesini beklemek ve yalnızca yemeğe başlamak usuldendi. Şimdiler bu yöntem bırakılmıştır. Yemek

dağıtıldığında başkalarını beklemeden başlamak alışkanlık haline gelmiştir.

Lütfi Simavi'nin *Adabımuâşeret*'i ise belki, biraz daha değişik konulara değinir. Kimi kadınlarımız, konuşmaların önünü açmak için, "Sizden iyi olmasın", "Şeytan kulağına kurşun", "Taşa ölçeyim", "Söylemesi ayıptır", "Evlere şenlik" gibi tümce başı sözler kullanıyorlarsa bunu adamakıllı eleştirir. Bu deyimlerin, genç kızlarımızın öğrenimlerini genişletmesiyle artık işitilemeyeceğini söyler. Hele "Cenabı Haktan bağışlama isterim" anlamına gelen "Estağfurullah" duasının olup olmadık yerde kullanılamıyacağını ilan eder:

— Birkaç gün önce bir toplantıya çağrılı olan Evladı Arap'tan bir hanımefendi, söyleşi sırasında Arap olduğunu açıklayınca, orada bulunan hanımlar "Estağfurullah" dediklerinde kadıncağız neye uğradığını anlayamamış. Bizde "Arap" deyince gözümüzün önüne zenciler geliyor. Dahası, Evladı Arab'ı siyahilerden ayırmak için kendi kendimize "Ak Arap" deyimini uydurmuşuz. "Çiftçi" anlamına gelen "fella" sözcüğünü de, ne kadar garibse, zenci ahçı kadınlar için kullanıyoruz. Kimi hanımlarımız da onlara öfkelendiklerinde "Seni gidi kör fella" diyorlar.

Lütfi Simavi de kitabında, Saffeti Ziya örneği, davetleri, şölenleri, ziyafetleri şapırdatıyor ama, boş kuyuya taş atmadığını belli etmek için topluluklarda dinden, mezhepten açılmıyacağını da söylüyor. Kadınlar da yaş sözcüğünü ağızlarına alamıyacaklardır. Hele daha önce anlatılmış öyküler yeniden yeniden gündeme getirilemeyecektir.

Tavsiye mektuplarının nasıl yazılacağını merak edenler için de başvurulacak yer yine Lütfi Simavi'nin kitabıdır.

22 Kasım 1991

İroni.

Düşündüğünün tersini söylemek. Anlatılmak istenileni baş aşağı getirmeyi amaçlayan alay-bulay biçimi.

Yani alaysama. Yani tersinleme.

Fransız sözlükçüsü Littré *ironie* için şu tanımı verir:

— Tartıştığınız kişinin gerçek bilgisizliğini ortaya çıkarmak için yalancıktan bilmez görünmek.

Alaysama, Sokrates'in çağına değin uzanır. "Sokrates ironisi" sözü, Yunanlı Filozofun deyişlerinde kullandığı yöntemden kalmadır.

Bizim edebiyatımız hepten asık suratlıdır.

Belki Can Yücel, belki Enis Batur onu, bıçak üşürüp parçalamıştır.

Gelgelelim yazarlarımız çokluk alaya, alaysamaya da, gülmeceye, güldürmeceye de kapalıdır.

Sanırım bu yolda sürekli bip-bip sesi veren sanatçılar İngiltere'de, İrlanda'da yetişmiştir.

Oscar Wilde, H.G. Wells, Bernard Shaw. Aldous Huxley, George Orwell, Ray Bradbury ve niceleri gibi (Bu sonuncunun ironisi biraz da kurgubilimden gelir).

Elbet New York'lu Henry Miller'i, Gargantua'nın borçsuz ve gönülsüz Efendisi Rabelais'yi karanlığın sığıntısında bırakmamak gerekir.

Vay beni, bizde gülmece-güldürmece'nin ikinci gradodan bir yaratı olduğuna inananlar da vardır. Yergileri, taşlamaları elgün maskarası sayanlar olduğu gibi.

Yalnız "Bir kişinin, ömrünün 10 yılını bir başkasına satabileceğine" fetva veren Galata Kadısı Şeytan Emin Efendi kendini bu kapüşonlu paltonun berisinde tutmuştur.

La Fontaine, şiirlerinin (*Les Fables*) pisliklerle, ahlak dışı graka-grukalarla dolup taşıdığını söyleyenleri şöyle karşılamıştır:

— Onlar ahlak dışı olamaz. Topu da neşe denizinde bü-yütölmüştür.

Bir Fransız yazarı da (Debidour) Aristophanes'in herke-se yönelttiği saldırılarının haksız olamayacağı düşüncesini

savunur. Çünkü o da, bunların gülücükler, tuhaflıklarla dudak dudağa şenlik ettiği inancındadır.

23 Kasım 1991

1901 yılında Osmanlı Sansür Kurulunca, tepeden tırnağa dokuncalı bulunan 30 kitabın basılmasına izin verilmiştir.

Yayınlanması yasaklanan yapıtlar arasında üç de gülmece-güldürmece kitabı (fıkralar kitabı) vardır.

Bunlardan biri *Eğlenceli Letâif* (Güldürücü Öyküler) adını taşır ki İkinci Meşrutiyet'te *Karagöz* gazetesi 81. sayısında (6 Mayıs 1909 perşembe) bu yasağın, halkın gülmeğe eğilimi, ahlak bakımından dokuncalı görüldüğünden kondurulduğunu yazacaktır. O ho, hoo, Osmanlı Hükümeti, halka kan ağlatmaya çalışırken, elbet onu güldürtmeye evet diyemiyecektir.

Aynı gazete, 10 Mayıs 1909 pazartesi günü de, 1901'de yasak yemiş *Nevadir-i Mudhike* (Az Bulunur Güldürüler) için de şu yorumu yola çıkarır:

— Gülünecek şeylere izin verilmez. Hele onların az raslanılır olanlarına elbet hiç izin verilmezdi.

İnsanları hop oturtup, hop kaldıran üçüncü kitap da *Gülünçlü Efsaneler*'dir. Gelgelelim *Karagöz* onun üzerine hiçbir düşünce ileri sürmez. Buna karşılık yasaklanan 30 kitap arasındaki *Nihal-i Musiki* (Musiki Fidanı) üzerine şu nu fıs lar:

— İçinde birtakım şarkılar bulunduğundan, bunlar da aşk ve sevgiden söz ettiğinden yasaklandı.

Karagöz'e göre *Hikmet-i Ahlak*'ın (Ahlak Felsefesi) 1901'de kasalara kilitlenmesinin nedeni de, ahlak kitaplarının, insanı kötü huylardan kurtarmak amacıyla yazılmış olmasıdır.

Yine yasaklı *Sada'yı Garam* (Aşkın Sesi) için şu yargı verilir:

— Sada, yasak sözcüklerdendir. Aşk da "Vatan Sevgisi-ni" akla getirebileceğinden yayınlatılmamıştır.

Karagöz 3 Mayıs 1909 günlü sayısında ise, geçmişte kaptanlığı elinden alınmış kitaplardan *Mecburi Hekimlik* karşısında ise fırınlanmış kahkahalar savurur:

— Zorba hükümet, halkın ortadan kaldırılmasına çalışırken, halkın bir de kendi kendine hekimliği öğrenmesi elbet uygun olamazdı. O çağda, hekimliğin yasaklanması bile düşünülüyordu.

27 Kasım 1991

Romanlarında XIX. yüzyıl İstanbul'unu, İstanbul'un insanlarını anlatan romancılar, onların konuşmalarını yapıtlarına getirdiklerinden çokluk yazışma dilini anımsatan, ölüleri dirisine bindirip gönderen fiskoslara el atarlar.

Bencesi XIX. yüzyılda olsun, daha gerilerde olsun, Türkler aşağı yukarı bugünkü günde kullandığımız Türkçe ile birbirlerine seslenmişler, Türkçe sancağını çekip şenlik, şadımanlık etmişlerdir.

Bunun en güçlü örneği halk şiirleridir.

Türkçe'yi bozan, bozamamışlardır ya, sadece sadece divan şairleri ve de devlet yönetimini ellerinde tutan Farisi ve Arabi çenebazlardır. Gösterişli salonlarının avizeleri altında ayaklarını ısıtanlardır.

1909'dan 1918'e değin Sultan Abdülhamit'in yanında (Selanik'teki Alatini Köşkünde ve de Boğaz'da, Beylerbeyi Sarayında) özel doktor olarak bulunan Atıf Beyin tuttuğu günlük, hiç değilse o yıllardaki Türkçe'nin bugünkü dilimizden pek ayrılmadığını gösterir.

Atıf Bey 9 Mart 1910'da günlüğüne Padişahın konuşmasını da taşır:

— Çerkesler hümma (sıtma) olunca söğüt yaprağı ile yoğurdu karıştırırlar. Macun gibi oluncaya kadar havanda döverler. Sonra bu macunu, boğaza kadar tek mil vücutları-

na sürerler. Temiz bir gömlek giyerler, yatağa yatarlar. Yorganla sıkı sıkı örtünürler. Derhal bir ter gelir. Hasta o anda açılır. Kulağınızda bulunsun, çok iyi bir ilaçtır. Dünyada her hastalığın çaresi var. Yalnız veremle kansere bir çare bulamadılar. Ikisinden de çok korkarım. İnsan, vücuduna çok iyi bakmalı. Ben sıhhatime çok itina ederim. Eğer etmeseydim bu yaşta (68 yaş) böyle mi olurdu? Daima, muntazaman her sabah banyo yaparım. Banyo yapmayanlar, sabahları soğuk su ile ıslatılmış bir süngerle, vücuduna friksiyon yapmalı ve sonra sert bir havluyla vücutlarını oğarak aksülamel getirinceye kadar uğraşmalıdır. Çok faydalı şeydir.

“Ulu Hakan”ın eliyle tutulduğu söylenen günlükte de onun şu sözlerine raslarız:

— Ali Kabuli Beyin (31 Mart 1909 olayında öldürülmüş bir deniz subayı) katlinde methalim olduğunu, gazetelerde sonradan okudum. Bu iftirayı da nefretle red ederim. Eğer *abzisar* etmek (öç almak) lazım gelseydi ve ben de buna tenezzül etmiş olsaydım, Ali Kabuli Bey gibi, İnkılap'ta dördüncü, beşinci dereceyi bile tutamamış bir suçsuz adamı mı katlettirirdim?

Sultan Abdülaziz tahttan indirildiği gün annesiyle yaptığı bir konuşmada (hoşunduk) sözcüğünü kullanır ki bu, padişahların bile halk ağzına yabancı olmadıklarını gösterir:

— Validem bunu kim etti bana? Beni Sultan Selim'e döndürdüler. Ben kimseye ne ettim?

— Efendimiz Avni Paşa etti.

— Yalnız Avni Paşa etmedi ya. Hoşunduk Koca Rüştü Paşa, hoşunduk Ahmet Paşadır.

Gelin görün ki, Sultan Aziz'in al aşağı edildiğini kendisine bildirmekle görevlendirilmiş olan Başmabeyinci Hafız Mehmet Bey, sonradan anılarını anlatırken ağdalı ve karakuşu bir dil kullanacaktır:

— Sultan Aziz'in simalarında pek bariz alâimi teessüf ve keder belirdi. "Kim cülus etti? "buyurdularsa da âcizleri, galebe-i yeis ve nevmidi ile arzı cevaba kadir olamıyarak sustum, önüme baktım. Zatı Şahane, endişenak nazırlarıyla gözlerimin içini arayarak titrek ve hafif bir seda ile sordu: "Murat Efendi mi Padişah oldu?" Bu iradelerine cevaben: "Cenabıhak ömrü afiyeti şahanelerini müzdat buyursun (artırsın), öyle imiş Efendimiz." dedim.

30 Kasım 1991

İsmail Safa'nın *Mağdure-i Sevda* adlı şiir kitabı beni çok düşündürmüştür.

İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri* adlı güldestesine aldığı iki gazel ve "Kitabullah" adlı şiirle onun Arabî ve Fari-sî'ye perakende dalmış bir şair sayılmasına yol açar.

"Kitabullah" şöyledir:

*Bir şahika balâsına inseydi kitabın
Ey kahiri mübdi
Eylendi serapa cebeli, haufi itabın
Haşi, mütesaddi
Yarab ne müessir, ne selâsetli beyandır
Keuserleri mi cennetinin pür galeyandır
Emvat kıyam eylemede mahaşerallah
Gayyayı gadup âteşi duzehde ıyandır*

Bu şiir 1900 ramazanında yazılmıştır. Öbür iki gazelden biri 1891, ötekisi de 1897 tarihini taşır.

Gelgelelim, İsmail Safa'nın, 1892'de, *Mağdure-i Sevda* adı ile yayınladığı kitabı (tümü 37 sayfa) Arapça, Farsça ile değil Türkçe ile aksuata eder.

24. sayfada şu dizeler yer almaktadır:

*Sanma oldu bana mâni korku
Kalbimi, gözlerime bak da oku*

*Sözde, ben kendime oldum mâlik
İntihar etmeyi buldum delilik
İstedim, ben ki seninle yaşayım
Sen de şaş, ben de bu fikre şaşayım.*

32. sayfadan:

*Giderek doğruca Sadabad'e
Vakıa içmedik ama bade
Hayli eğlenmiş idik mestane
Bademiz su, mezemiz kestane
Adeta biz o günü sarhoştuk
El ele dağlara doğru koştuk.*

Şiir, hep bu minval üzere uzayıp gidiyor. Aralık aralık öbür dizelerle bağdaşmayan sözler de var ama 37 sayfa, bütünüyle, Türkçeyi şiire yerleştirmek isteyen birinin elinden çıkmıştır. Dahası, dizelerinin kiminde:

İçimde keder yoktu asla benim

ya da:

Bu âfet hele pek dokundu bana

gibi halk ağzından çekilmiş deyimlere yer verilmiştir.

Anlaşılan bu şiirler divan edebiyatı, İsmail Safa'yı iyisinden darma duman etmediği bir çağda (20-25 yaşlarında) piştovlanmıştır. Kısacası, zamanın, belki de Servetifünun Edebiyatının etkisi onun gerçekçi, heyamolalı ve kılçıksız bir yolda ilerlemesine set çekmiştir.

3 Aralık 1991

İki gündür Ataç'ın kitaplarını tarıyorum.

Geçen hafta Sultan Aziz'den açarken gündeme gelen "hoşundu" sözcüğünü (O, *hoşunduk* diyordu) bulmak için.

Ataç bir yazısında onun lafını etmişti. Ama nerede?

Dergilerde, Söyleşilerde, Günlerin Getirdiği... topunu didikledim. Yok, yok. Oh, sonunda günlüğünün ikinci cildinde, 595. sayfada (26 Temmuz 1956 Perşembe) “hoşundu” için yazdıklarını enseledim:

— Benim çocukluğumda bir “hoşundu” sözü vardı, az bir kırgınlık, bir gücenme gösterirdi: “Dün sizde toplanmış, eğlenmişsiniz, bizi çağırmadınız. Hoşundu, Ahmet Bey” gibi. Bir de, şimdi sözlerini de ezgisini de unuttuğum bir türküde geçerdi: “Hoşunduya hoşundu” Artık o türkü de söylenilmiyor, “hoşundu” sözü de kullanılmıyor. Tanıdıklarından yaşlı, genç birkaç kişiye sordum, bilmiyorlar. Dilden kalkmış büsbütün. Nedense üzülüyorum onun kalkmış olmasına. Türkçe olduğunu sanmıyorum, “hoş” Türkçe değil ki, “hoşundu” Türkçe olsun. Gene de bir sıcaklığı var onun. Büsbütün yabancı da değil: Farsça “hoş” ile Türkçe “imdi”den kurulmuş, “bakındı” ya benzetilerek.

Dün Halim Uğurlu da Konya’nın 150 km güneyindeki taşkent’te, bugünkü günde (bir gücenikliği anlatmak için) kullanıldığını söyledi. İki de örnek verdi:

— Hoşundu, Zehra Abla senden ummazdık.

— Hoşundu sen. Bu da gelir geçer.

Türk Dil Kurumu yayınlarından *Derleme Sözlüğü*’ne “hoşundu” biraz daha incelerek geçmiş: hoşuntu.

Denizli, Çankırı, Zonguldak ve Isparta dolaylarında “öç alma, hınç çıkarma” istenildiğinde söz konusu olurmuş. Çankırı çevresinde bir de gücenikliği belirtmede raya konuluyor. Kayseri’de ise daha çok, birinin arkasından atıp tutmada dile getiriliyor.

“Hoşundu”, Ataç gibi, benim de keyfimi ısıtan sözcüklerdendir. Onunla ilk, Şehsuvaroğlu’nun Sultan Aziz üzerine yazdığı kitapta, Sultan Aziz’in çağını, tahtında uslu uslu otururken, pamuk gibi havaya dağıtılışını anlatan yaşam-öyküsünde, burun buruna gelmiştim.

Ataç'ın onu "hoş imdi" sözcüğünün bir yılışığı sayması üzerinde durarak, bundan 10 yıl önce, Ömer Asım Aksoy'a bir mektup yazmış, ondan, bu sözcük üzerinde beni aydınlatmasını istemiştin.

Aksoy, 4 Şubat 1981 günlü yanıtında *Derleme Sözlüğü*'nün verdiği anlamlara değindikten sonra "hoşuntu"nun "hoş imdi"nin değişmiş biçimi olamayacağını belirtiyor ve *Tarama Sözlüğü*'nde "hoş imdi" için verilen karşılıkların (Eh artık, o halde, pekâlâ) başka nitelikte olduğuna dikkatimi çekiyordu

Ömer Asım'ın uyarısı üzerine Tarama Sözlüğü'nü açtım. Orda, üç de örnek vardı. Biri XV. yüzyılda yazıldığı sanılan, yazarı bellisiz, *Ebamüslimname*'de geçiyor:

– Hoşimdi seni de *berdar iderim* (asarım), beni de bunda yokiderler diyüp.

İkincisi Keçecizâde İzzet Molla'nın *Mihnetkeşan*'ında:

*Hoşimdi Hidirv-i cihan sağ ola
Dağıldıksa da böyle sağ u sola*

Üçüncüsü, 1791 yılında İstanbul'da ölen Tokat'lı Ebubekir Kâni'nin düzyazılarıyla kimi dostlarına yazdığı mektupları bir araya getiren *Münşeât ve Mektubat-ı Kâni* adlı yapıtta.

Gelin görün ki, acı ve kederden birbirine yapışmış, çiftetelli düşkünü, Arapça ve Farsça sözcükler, hamam tokmağı gibi, bizim zavallı "hoşimdi"nin ense köküne inmişti. İşte o zaman, Ataç'ın dediği gibi hoşundu'nun, ya da hoşuntu'nun, ya da hoşimdi'nin Türkçeyle bir alışverişi olmadığına vardım.

5 Aralık 1991

"Yürüttü mü, yürütmedi mi?" öykülerinden biri, eyvah ki eyvah, bir kez Necatigil'in başından da geçmiştir.

Diyeceğim, Dostoyevski'nin *Bir Yusufka Yürekli* adlı öy-

küsünde bir Vasya vardır. Yüreğinin tüm kıpırkıpırıyla Liza'ya vurgundur.

Nişanlanmışlardır. Bugün, yarın evleneceklerdir.

Gelgelelim, tam son dakikada, Vasya'nın akıl tasında bir bozukluk belirir. Yani? Yani iki sevgili ayrı düşer. Bir daha da bir araya gelemezler.

Aradan iki yıl geçer. Bir gün Vasya'nın canciğer arkadaşı Arkadi, sokakta kızla (Liza) karşılaşır. Selam verir, selam alır.

Liza bir başkasıyla evlenmiştir. Mutludur. Hallerinin, vakitlerinin yerinde olduğunu ve de, bu yapılır mı?, kocasını sevdiğini söyler.

Ne ki, bunu fıslar fıslamaz genç kadının gözleri yaşlarla dolar. Sesi boğuklaşır. Yürek acısını Arkadi'den saklamak için arkasını döner. Kilisenin önündeki döşeme taşlarına eğilir.

Sonunda da, bu öykünün gerilerinden bizim Behçet'in "Gizli Sevda" şiiri belirir.

Dostoyevski'ye uzanışı ilk, Necatigil'in öğrencisi Nurer Ugurlu çakmıştır. Hilmi Yavuz'a (o sıralar da o da Behçet'in öğrencisidir) açar. Hilmi inanmaz. *Bir Yufka Yürekli*'yi okuyunca tebdilini değiştirir.

İş, Behçet'in kulağına erişince de Usta Şair, Nurer'e takaza eder:

— Ne yapalım biz işte böyle şeyler, şeyler de yapıyoruz.

O günden sonra da Behçet'in Nurer'e olan selamlarına bir burukluk gelip konar.

6 Aralık 1991

Polonya'lı çağdaş oyun yazarı Witkiewicz, her işte sadece kendisinin haklı olduğu inancındadır. Bunu bas bas bağtırmaktan da çekinmez. Ne var, hebennekaların, bilisizlerin ve de kaşmerdikozların, adım başında, boğazına sarıldıklarını da söyler.

Alman düşünürü ve günlükçüsü Hermann Keyserling de kendini beğenmişlere, acı bir reçete çıkarır.

Ona göre de kafalaklar, kendini övenler, buruk satanlar, iki lam elif ve dört vav ile düzülmüş terazide tartılanlar köşebaşlarını tutuyordur. Bunların, zaman zaman beliren alçakgönüllülükleri ise miskince oynanmış bir güldürüden, fırsat gözleyen bir püskürme ben'den başka bir şey değildir.

Ne ki her yazarın, her insanın gözü burnuna bakmaz. Çünkü, kimi samur kaş, kimi çatık kaş, kim keman kaş, kimi uçları kaçık kaş, kimi kimi düz kaş, kimi de elifi kaştır.

Çoğunun yüreğinde, azlık da olsa, sanat sevgisi, sanat özverisi yani insan sevgisi dalgalanır.

Süleyman Nazif *İki Dost* adlı kitabında Şipka Kahramanı Süleyman Paşa'nın *Hissi İnkılap'ta* kendisinden üçüncü kişi olarak söz ettiğini yazar.

28 Temmuz 1881'de Tayfa sürülen ve orada öldürülen Mithat Paşa da alçakgönüllü, fiske vursan kan fışkıran bir yiğittir. Süleyman Nazif onun da, anılarını yazarken aynı yoldan gittiğini fısılar.

Mithat Paşa, günlük konuşmasında da çokluk kendini geriye çekerek laflar. Tayfta, ölümünden 15 gün önce arkadaşlarına şöyle demiştir:

— Bu aşınmış kalıp eskidi. Ezaya ve cefaya katlanması, sabır göstermesi kalmadı. Yaş ise altmış beşe geldi.

Şu var ki, böyle konuşmalar, böyle fiskoslar, o yıllarda, pek gözde, pek geçerakçe imiş.

8 Aralık 1991

Edebiyat ürünlerindeki tırtıkçılığa, maskeli süvariliği ne demeli?

Perde çavuşlarından dil laklakasına sahiplere değin herkes yaldır-yıldır sağa, sola saldırıyor.

Bu işler, belki esinlenme ya da etkilenme basamağında kaldığı sürece az-biraz hoş karşılanabilir. Ama kaparozculuğu, panduflacılığı görev haline getirenlere eyvallah denilebilir mi?

Büyükler ya! La Fontaine'in Beydeba'dan (*Kelile ve Dimne*'den) yararlandığı söylenir. Yunanlı Aisopos (Esop)'un (İ.Ö. VI. yüzyıl) masallarına da iyisinden yaslanmıştır. Ne ki, bunları örtbas etmeye kalkışmamıştır. Oysa bu işin dervişleri yaptıklarını karanlık odalarda, çingirdaksız, mığırdaksız köşelerde fırınlarlar.

Rabelais de birçok kitaplardan yararlanmıştır. O da, bunlardan kimilerini, sözgelişi Aragon Krallığı armacıbaşısı Sicile'in yazdığı *Renklerin Destanı* adlı kitaba kaşık çaldığını açıkça anmaktan korkmamıştır. Çünkü aldıkları, kitabına girdiği andan başlayarak Rabelais olmuştur. Onun şekerine ve boyasına bürünmüştür.

İhtiyar veya Censorius diye bilinen Romalı devlet adamı Marcus Cato (İ.Ö. 234-149) yaşlılığında, Yunanlı yazarları okuduğunda, o da Yunanlılardan bir şeyler devşirmiştir. Thucydides'e çok yakın durmuştur ama, gerçekte Demostenes'ten kıl çekmiştir.

Ünlü yaşamöykücü, Yunan yazarı Plutarkhos onun kitaplarının Yunan yapıtlarından alınmış düşünceler, örnekler ve öykücüklerle zenginleştirildiğini ve de süslendiğini yazar. Dahası, Cato kimi aktöre üzerine söylevlerini, kimi özdeyişlerini, sözcüğü sözcüğüne, Yunanlılardan almış.

Bizim edebiyat tarihçilerimizden, Fecriâtî'ci, Şahabettin Süleyman da intihalciler, damıtıcılar, sızdırmacılar üzerinde durur. *Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye* adlı kitabında, başka yapıtların adını değiştirenlerin, bir şiirin birkaç ikiliğini kendisine mal edenlerin tırnakçı, ve de çilingir sayılacağını söyler.

Ona göre, ölçülü söz söylemeye yeteneği olduğu halde başkalarının dizelerindeki sözleri ya da imgeleri aşırıanlar,

yabancı dillerdeki tutamaklı deyişleri Türkçeye çevirerek kullananlar, kısacası usta bir şairin süzme laflarını yeni bir anlama kaydıranlar düpedüz dalgıçtır. Kapkaççısıdır.

Ne ki Şahabettin Süleyman, tarihinde, tırtıkçılar üzerinde pek durmaz. Yalnız Servetifünun'cu Hüseyin Suat Yalçın'dan, onun *Kirli Çamaşır* ve *Kundak Takımı* oyunlarından söz ederken: "Esasları Fransızcadır" der. Sonra da, arkadaşısı olduğu anlaşılan Hüseyin Suat'ı kırmamak için sözlerine şunları da ekler:

— Mamaafih, Suat, bunları Türkçeye tatbik etmek ve uygun hale getirebilmek için büyük bir kalem ustalığı, büyük bir yetenek göstermiştir.

Denilebilir ki, Mustafa Nihat Özön'le İsmail Habip, edebiyat tarihlerinde, bu konu üzerinde pek durmamışlardır. Yalnız Ahmet Hamdi Tanpınar *XIX. Asır Türk Edebiyat Tarihi*'nde Tefvik Fikret'in, *Muallim Naci*'nin etkisinde çokça kaldığının altını çizer:

— Fikret'te Naci'yi adım adım izleyen, hatta onu tamamlayan dizeler vardır. "Asker Geçerken" şiirini o kadar hünerli kapayan:

Bir seyf-i amirâne parıldar: – Selam dur!

dizesi doğrudan doğruya Naci'nin:

Üftade bir piyadeyim ey şehsuvar dur!

dizesinden gelir, ve sesi, hareketi bakımından, Naci'nin dil oyununu tam çerçevesine yerleştirir. Fakat asıl etki, aruzu kullanmasındadır. *Ateşpare*'nin başıboş söyleşileri Fikret'in birçok şiirinin başlangıç noktasıdır, denilebilir. Naci, bunlardan başka "Telâki", "Sakız'da Bir Harabezarda Bir Sevdazede", "Küçük Bir Mudhike", "Vefa ile Sefa" gibi, o bazı sı manzum tiyatroyu deneyen diyaloglu şiirlerinde, Fikret'in aynı tarzda diyaloglu şiirlerinin ilk örneklerini verecektir.

Tanpınar, aralıkta, Muallim Naci'nin *Sünbüle I* adlı kita-

binda yer alan "Hatif Şair" şiirinin ilk dizelerinin Musset'yi anımsattığı üzerinde de durur. Ama onun Naci'ye düşkün, Fikret'e de karlı bir gece uzaklığında bir yazar olduğu anlaşılmaktadır. Muallim'in, Hugo'dan çevirdiği "Bir Küçük Çocuğun Kabri Üzerinde Yazılıdır" adlı manzumesinin Fikret'e ayrı bir vezinle olsa bile "Sis" şiirinin biçimini hazırladığını söylemekten de çekinmeyecektir.

Evet, bu hasırcıların, bu dişçilerin, bu markacıların, bu aşırımentocuların işlerine ne demeli?

Benim günlerdir burada sözünü ettiğim maskeli yüzlere, maskeli işlere gerek var mıydı, yok muydu?

10 Aralık 1991

GECEYARISI MEKTUPLARI.

Çeşitli tarihlerde yazarlara, dostlara yazdığım 73 mektubu *Bağlam Yayınları* bu ad altında yayınladı. İçinde bana gelen kimi mektuplardan (53 tane) parçalar da var.

Mektuplarım, biri bir yana, 1960 yılından sonra yazılmıştır. Çünkü ancak o yıl (41 yaşında olduğuma dikkat) bir yazı makinesi sahibi olabildim. O günden sonra da, Paul Valéry gibi (bunu yeni yeni öğrendim), tüm yazılarımı, tüm mektuplarımı daktilo ile yazmaya başladım.

Böylece, yazdıklarımın bir örneği de bende kalırdı. O yıldan önce yazdıklarım, elle yazıldığı için, ve de kopyası bulunmadığı için, dostlarda kaldı. Yani kalmadı.

Elbet, mektupların dışındaki yazıları sonradan yine elden geçirirdim. İstedğim kıvama vardıktan sonra da, onları yeniden temize çekerdim. Gelgelelim, mektuplar için böyle bir şey olmazdı.

Kitapta, Demir Özlü'ye yazdığım bir mektup da var.

Demir, 5 Aralıkta bana elle yazıp gönderdiği bir mektubunda şöyle diyor:

— *Geceyarısı Mektupları*'nı aldım. Severek okudum. 19 Kasım 1980'de bana yazdığın mektubun bir örneğinin sen-

de olduğunu bilmiyordum. Mektup bende depodadır. Ben mektuplarımın bir örneğini saklamam. Resmi 1-2 mektup dışta tutulursa. Aldığım mektupları ise saklarım. (...) Hiçbirinin ortaya çıkmasına yasak koymuyorum. Hiçbirini yazmış olmaktan pişman değilim. Özel, çok özel mektuplarımı da. Bazı çok özel mektuplar benim zayıflıklarımı gösteriyor idiyse de (öyle midirler bilmiyorum?), bazıları açık saçık satırlar içerse de...

Demir, giderek, muştulu bir haber arasında şunu da belirtiyor:

— *Kanallar* adlı bir anlatı yayınladım. Ondan göndermek isterdim. Burada, elimin altında yok. İlk defa zorlanmadan bir metni bütünlediğimi, kendi içinde eksiksiz hale getirdiğimi düşünüyorum. Çünkü yazılmadan önce, aralıklı olarak, ama hep devam eden bir çizgide, üç buçuk yıl düşünülmüştür üzerinde.

Sevgili Özlü, mektubunu, Türk Edebiyatının bir yarasına değinerek bağlamaktan da kendini alamamış:

— Böyle bir metin olduğu için de, Türkiye edebiyat ortamında, kimse onun üzerinde ses çıkarmıyacaktır. Eskilere göre çok daha kötü, karşılaştırılmaz ölçüde kötü bir eleştirmen kuşağı geldi. Ama bana ne? Dünyadan da, edebiyattan da hiçbir şey kaybolmaz. “Dünyada hiçbir şey yeniden yaratılmaz.” ama edebiyatta yaratılır.

Ah bu mektuplar.

Gözleri dolu dolu mektuplar. Domur domur şırılayan mektuplar. Ne olur, şurda burda boynu bükük duran mektupların tümü gün ışığına çıksa.

11 Aralık 1991

Geceyarısı Mektupları üzerine, Sevgili Dost Talat Sait Halman da, içimi hop oturtup hol kaldıran şöyle bir şey yazmış:

— Mektuplar geceyarısına bir öğle güneşi getiriyor.

Halman'a, New York'a, son üç kitabımı bir arada gönderdiğimden, *Hafiyeler Önde Gider* için de pohpohunu esirgemiyor:

— *Hafiyeler Önde Gider* yeni bir iksir. Böyle yazabilmek kaç kişiye nasip olmuştur? Bu şeker misali yazılar ne güzel bilgiler, anılar, öğretiler de getiriyor. Horatius'ün "Hem zevklenme, hem öğrenme" ilkesini dağıtıyorlar.

Nezleli Karga için söyledikleri de sanki beni utandırmak amacı güdüyor:

— Düşünerek, duyarak yaşayan bir bilgenin sevindirici gözlemleri, sözleri.

Nedir, Halman *Nezleli Karga*'da Eşref'in, bugünkü dile aktardığım bir dörtlüğüne takılmış:

— 38. sayfada, Eşref'ten alıntıda, bir takım hatalar var gibi geldi bana. Bendeki Eşreflere baktım, bulamadım. Ama bu dörtlük heceye de uymuyor, aruza da. Dördüncü mısrada, yalnız onda vezin var: Feilâtün, feilâtün, feilâtün, feilün. Öteki mısralarda vezin nedir? Bunu bir denetlemek mümkün mü?

Şipinişi, kaleme değil, daktiloya sarılarak, Halman'a kendimi bağışlattırarak bir iki fırfırı sıraladım:

— Eşref'in *Nezleli Karga*'daki şiirine takılmış olmakta haklısın. Şiir, Alpay Kabacalı'nın *Çeşitli Yönleriyle Şair Eşref* (Özgür Yayın Dağıtım) adlı yapıtında (s. 279) var. Benim günlüğüme aldığım dizeler, Salâh Birsal fırtınasına (Fizikçirir fırtınası) uğramış Eşref'ten başkası değildir. Şiirde depremden geçmiyen sadece bir dize var. Dördüncüsü. Öbürleriye Osmanlıcadan Türkçeye aktarma denemesi. Sanırım, sözcüklerimin yanına, Osmanlıcaya çokça abanmış bir şiiri, olduğu gibi kondurmamış olduğumu bağışlar-sın. Bu işi yaparken, aruzu değil, şiirin anlamını önde tut-tum. Aruz Cenapları da sesini pek çıkarmadı. Bu gibi çalış-malarımda, çokluk, hece ölçüsüne uyarım. Ama burda he-

ceyi de kullanmadım. Eşref'in söylediklerini çarpıtmaktan korktum.

18 Aralık 1991

Buraya yazdım mı, yazmadım mı, uzun bir süredir, her gece bir düş görüyor, uyanınca da gördüklerimin hiçbir sekansını, hiçbir planını anımsamıyorum.

Oysa 1974 yılının 7 Kasımında günlüğüme şunları yazmışım:

— Evliya Çelebi gibi yuvarlak yastıkta uykuya yaslandığım için dün gece olmadık düşler avladım.

Bu akşam da uykuma, demirli-demirsiz bir düş konuk oldu.

Kimlerleydim, nerdeydim bilmiyorum. Gelgelelim bir yazar (o da kaşı, gözü soluk biriydi) benim üzerime bir yaşamöyküsü döktürmüştü. Muzaffer Uyguner'inki gibi. Ama kitabın benzi simsiyahtı.

Salondaydım. Ne ki, bulunduğum yerden bir kitapçının özyüzü görünüyordu. Vitrinde de yine nedense kapkara bir kitap. Atatürk üzerine. Bir ara kitapçının benimle ilgili kitabı vitrine yerleştirmemiş olmasına kızdımsa da, sonradan Atatürk'e özel bir saygı ve sevgi gösterilmesinden yüregim kocaman ve mutlu oldu.

Benim düşler üzerine bir denemem de vardır: "Okumak Okumaya Karşı"

Muzaffer Buyrukçu'nun, Alman filozofu Jung'un düşlerini gündeme getiriyordum. Buyrukçu'nunkileri öyle içtenlikle sahneye çıkarmıştım ki, kimi hebennekalar Muzaffer'i ti'ye aldığını sanmıştı.

Denemede Jung'un da düş içinde düş gördüğünü belirtiyordum. Sonunda lafı kendi üstümde tutmuştum:

— Ben, çok şükür filozof olmadığım için, bugüne dek Jung gibi, düş içinde düş görmüş değilim. Hoş, ben pek düş görmem. Daha doğrusu, 30 yıl hiç görmedim. Bunun nedeni, 30 yıl arka üstü uyumuş olmamdır. Eh, bir insan

da o biçim yattı mı, ya hiç düş görmez, ya da gördüklerini anımsamaz. Ama yaşım ilerleyip de uykularım seyrekleşmeye başlayınca, ben de her insan gibi sağıma, ya da solu- ma kıvrılmaya başladım. Yatma yöntemimde yaptığım bu büyük değişiklik de beni yeniden düşlerime kavuşturdu.

Bunları sıraladıktan sonra, denemede, kendim için özel bir düş de ayarlamış ve kapısında boş bir kab'tan, dolu bir kaba duman aktarılan bir saraya, 1001 Gece Masalları padi- şahı Şehriyar'ın sarayına, irice dirice bedenimin antresini yapmıştım. Sonra da, gelsin yüz uyku, gitsin yüz uyku. Düşlerimde dünya kitaplıklarının tüm kitaplarını okumuş ve de belleğime çekmiştim.

Bugün, Adalet Ağaoğlu da, telefonda düşlere değinen bir yazı yazacağını haberini verdi:

— Senin denemendeki düşlerin tümü gerçek değildi, değil mi?

— Değildi elbet.

Adalet, benim gündüz koltukta pineklerken gördüğüm düşleri bile aklımda tutamadığımı işitince duraladı.

O, bütün yaşamı boyunca gördüğü düşlerin tümünü anımsarmış. Dahası, eskiden gördüğü bir düşü, beş yıl son- ra yeniden, bıraktığı yerden alıp ilersini (yani filmin gerisi- ni) görürmüş.

19 Aralık 1991

Tam iki yıl önce, bugün, gazeteler Sunullah Arısoy'un ölüm haberini veriyordu.

Kuşadası'nda, Yuvam Sitesinde, yüreği daralınca Söke Devlet Hastanesine kaldırılmıştı.

Şairdi. Ama tüm şairleri kendisinden çok severdi.

13 Ekim 1956 günü Cahit Sıtkı Tarancı, Ankara'da, ömür dersini tüketip de mezarlığa doğru yol alırken Sunullah alayın en önündeydi. Tarancı'nın büyük boy bir fotoğrafı- sini kollarında (kucağında) taşıyordu.

Bir gün sonra, 20 Aralık 1989'da da Sunullah'tan bir yıl-başı kartı geldi. Son serüvenine atılmadan önce dostlarının yeni yılını kutlamayı savsaklamamıştı.

20 Aralık 1991

Kimi hallo cello takımı, kimi şarap renkli mırımlar sağlam dizelere, dört başı bayındır şiirlere *formalist* yani biçimci damgasıyla çamur atmak istiyor.

Bencesi, biçimcilikle suçlanan estepetalar, külüstür ve de yularkastı ürünlerdir. Biçime tutunayım, Cim Londos kasları takınayım derken kürkçüoğlu macunu, yani bir işe yaramıyan macun olup çıkıvermişlerdir.

Bunlara Eflatun'un sarhoşlara, küplülere verdiği öğüdü uzatmak gerekir:

— Aynada kendi suratlarınıza bakın.

23 Aralık 1991

Bu yılı burada iki mektupla kapatmak zorundayım.

Biri Nursel Temir'in. Lise I'de. 15 yaşında bir öğrenci. Taa, Haymana'dan yazmış. 4 Ekimde. CUMHURİYET/DERGİ'den dolaşıp geldiği için elime, *GECEYARISI MEKTUPLARI*'nın yayınlanmasından sonra geçti. Yoksa, onu da kitaba alırdım. Belki de en başa oturturdum. Nursel diyor ki:

— Size bu mektubu, son okuduğum iki kitabınız hakkındaki düşüncelerimi yazmak için kaleme aldım. Önce *NEZLELİ KARGA*'yı okudum. Çok hoşuma gitti. Biliyor musunuz, çok akıcı bir üslubunuz var. Doğrusu, size özendim ve *Günlük* tutmaya karar verdim. Ama beceremedim. Sizin gibi yazamadım. Çünkü tatilden ve günlük olaylardan başka bir şey yazamadım. (...) Şimdi *DÖRT KÖŞELİ ÜÇGEN*'i okuyorum. İlginç bir kitap. Sizin gözlemcilik görüşünüze doğrusu bayıldım. Çok değişik. Şimdi önümde Oktay Ak-

bal'ın *CUMHURİYET*'te (EVET/HAYIR) sizin hakkınızda yazdığı bir yazı da var. Salâh Birsell'in hem usta bir şair, hem de yazar olduğunu yazıyor.

Eyvallah Nursel Temir! Benim çok akıcı bir üslubum var. Ama bunu sadece ben biliyorum. Bir de sen. Yazılarımda kendilerinden açmam için, bana kitaplarını imzalayıp gönderenler bile bilmiyor.

İkinci mektup da Mehmet Ali Karakaya'dan. Onun hangi kentte yaşadığını bile bilmiyorum. O da, mektubunu 6 Haziranda yazmış. "Cumhuriyet/Dergi'de Günlük Yazarı" adresine. Onunla da aylar sonrasında tanıştım. Yoksa, o da doğru *GECEYARISI MEKTUPLARI*'na tırmanacaktı.

Yani o da Nursel Temir gibi gerçek bir Salâh Birsell okuru. Mektubuna da benim adımla başlamış. Büyükten büyük harflerle. Sonra, beş satırda da, yine büyükten büyük harflerle şunları sıralamış:

BİRİCİK...

USTA...

HAYRANLIK ANITI (m)...

TÜM YAPIT, YAZILARINA

KARASEVDALI OLDUĞUM....

Gerisi de ilkyaz gibi üstüme üstüme geldi:

— Bir okurcuk olarak, kendi adıma, ne büyük, ne bulunmaz bir lütuf, ne eşsiz bir mutluluk: BİRSEL'le aynı çağda yaşamamız, BİRSEL'in yapıtlarını Türkçe yazması.

Sanıyorum, bundan böyle övgüler değirmen deresi gibi aksa da başımı çevirip bakmam.

Nursel Temir, Mehmet Ali Karakaya. İkinize de bin teşekkür.

25 Aralık 1991

Ding-dong, ding-dong.

Ressam Salvador Dali'ye göre bu, Tarih saatinin sesidir. Tarih'teki izm'lerin sesidir.

Bunların bir gün kanı kuruyacak ve bireylerin soluk almasına izin verecek saatler çalmaya başlayacaktır. Yani Dali'nin vakti gelip çatacaktır.

Dali'nin günlüğü bir dâhinin her günkü yaşamını, uykusunu, yemekleri öğütmesini, esrimelerini (kendinden geçmelerini), tırnaklarını ve de nezlelerini sergiler. Dali, onu, kunduralarını boyattıktan sonra yazmaya durmuştur.

Ressamımız 1952-1963 yıllarını kapsayan günlüğün ilk sayfalarında şöyle der:

— Günlükte gizli yaşamımı anlatan kimi olaylar yayın dışı bırakılmıştır. Bunu üzülmekle, yayıncının da evetini alarak yaptım. Çünkü demokratik hükûmetler, şimşek çakan açıklamalara hoşgörüle bakmaz.

Ne var Dali, durumlar elverdiğinde o kitaptan düşülen parçaları yayınlayacağına söz verir. Yalnız, o vakte değin, okurlar onları soluk soluğa beklemelidir.

Doğrusu Dali, kendisini sevenlerin gıcığını artırmak için de elinden geleni yapar. 18 Aralık 1955'te Paris'e Sorbonne Üniversitesi'nde bir konuşma yapmaya gittiğinde, Rolls marka arabasını karnabaharlarla doldurmuştur. Bir başka deyişle, elleri ayakları tir tir titreyen dinleyiciler konuşmayı kızgın dam üstünde dinlemeye durmuştur.

O akşam Dali günlüğüne şu notu düşer:

— İstediklerini aldılar.

Evet istediklerini almışlardır. Alınca da çılgınca alkışları ver-yansın etmişlerdir.

Nasıl etmesinler ki Dali, lafa başlar başlamaz, Fransa'nın en entel, en usa uygun bir memleket olduğunu raya koymuştur. Kendisinin dünyaya geldiği İspanya ise en akıl dışı, en mistik bir ülkedir. Picasso ile kendisi, bu nedenlerden ötürü Paris'e göç etmişler, Fransızların gözü önüne gerçeğin çiğ ve kanayan bir parçasını uzatmışlardır.

Şunu da belirtmek isterim ki, Fransızlar yine de alkışlara hemen sarılmazlar. Salonda ilkin kıkırdamalar başlar ki

bunlar Dali'nin kendi kendine "kazandım" demesine yol açar.

Ama Dali, son çağın en önemli ressamlarından birinin hiç kuşkusuz Fransız Henri Matisse olduğunu, onun Fransız İhtilalinin sonuçlarını beş pençe çarşaf ettiğini de söyleyince, işte tam o vakit, alkış tufanı salonu tutsak almıştır.

Diyeceğim Dali, inanılmaz şeyleri bile olduğu gibi verir.

Paul Léautaud da günlüğünde gerçekleri başı üstünde taşıyan bir yazardır. Kendisinin vıdıvıdıcı olduğunu ilan etmekten bile çekinmez. Ama Valéry'nin de dedikoduya tap-tığını araya sıkıştırmayı savsaklamaz. Hele onun, Anatole France'ın sekreteri Brousson üzerine ürettiklerini günlüğüne, virgölünü kaçırmadan aktarır:

— Brousson'un ne mene bir kişi olduğunu bilmiyorum. Yalnız France'la birlikte Arjantin'e gittiğinde, Efendisinin ne yapacağını, neler söyleyeceğini Bayan Caillavet'ye yetiştirmek için ondan para almıştı. Uzun yıllar France'ın sekreterliğinde bulundu. Aylıklı olarak. Ama para için, Efendisinin gizlerini başkalarına anlattı. Anlatmadı diyebilir misin? Bence o, damarsız yezit hizmetçilerden biridir.

Durun, Valéry yalnız France'ın sekreterini değil, kendisini de vıdıvıdı çemberinden geçirir:

— Biliyorsun, Mallarmé'nin kitaplık görevine atanmasını France önlemişti.

Öte yandan, Léautaud, Valéry'ye oldum bittim kapalıdır. Bir yerde şöyle yazar:

— Valéry'nin şiirlerini sevmiyorum. Onların, şiirden anladığım şeyle taban tabana kontra olduğunu görüyorum. Kendisine kesilen bir sürü insanın da hiçbir şeyden anlamadığına inanıyorum.

19 Kasım 1925 günü ise şiirlerinin bir maskaralık olduğunu belirtecektir.

Ne yapsın? Edebiyat alanında duyduğu antipatiler

Léautaud'yu kısıklarak bağlamıştır. Bunu kendi de kabul eder.

Hoş, Léautaud kendi üzerine gerçekleri de saklamaya kalkmaz. 22 Nisan 1925'te günlükte şu laflama süzum süzum süzülür:

— Dün geceyi A... ile geçirdim. Kadınlarla uyumak alışkanlığım olmadığı için sabaha dek gözümü kırpmadım. İlahım kesildi. O ünlü oyunda bir hayli başarılı oldumsa da, A... öyle çılgınlık attı ki, yukarı komşular ve de odanın küçüklüğü yüzünden o işi de çok uzatamadık.

Bir şey daha: Léautaud, *Le Petit Ami* (Küçük Dost) adlı kitabında, annesinden gelen son mektubu yıllar geçtiği halde okumadığını yazmıştır. Kitabın yayıncısı Alfred Vallette'in eşi Bayan Rachilde de onun bir palavracı olduğuna varmıştır. Ama bir gün, aradan yine yıllar geçmiştir, yayınevinde (Mercure de France) otururlarken Léautaud söz konusu mektubu hâlâ okumadığını bir daha açıklayınca Bayan Rachilde:

— Demek yazdıklarınızın tümü de doğru. Bense uydurma sanıyordum. Bundan böyle, yazacağınız her şeyin gerçekliğine inanacağım.

— Evet, evet. Öyle yapmanız gerekir.

27 Aralık 1991

Hermann Keyserling *Bir Filozofun Gezi Günlüğü*'nde Hint dansözlerinin oyunlarını anlatır:

— Bugün saatlerce Madura tapınağının dansözlerini seyre aldım. Önümde, yarı adınlıkta, Hindistan'ın her töreninde boy gösteren o tuhaf orkestranın eşliğinde dans ediyorlardı. Dans ettikçe de beni büyülüyorlardı. Sonunda zaman kavramını yitirdim.

Filozofumuz, Hint dansının, Avrupa dansıyla ortak yanı olmadığına inanır. Daha doğrusu bu, yakınlık değil uzak-

lıktır. Hint dansözlerinde büyük ve geniş beden devinimleri görülmez. Baş ve sonu olan bir bileşime, bir kompozisyona yüz vermemişlerdir. El, kol ve baş jestleri bir su aynası üstündeki geçici kırışıklıklardan başkası değildir. Kimileri dansa elleriyle başlar, elleriyle bitirmiş. Kimileriye yumuşak ve kımıltısız bedenlerinde yavaş yavaş kendilerini üretirlermiş.

Dansözler yıldız yıldız parlayan giysiler de giyerlermiş. Süsler, takılar, inciler de boyuna yansırmış.

Filozofumuz, Hintli dansözlerin, ne kadar canlı olurlarsa olsunlar, hızllıkla hiçbir alışverişleri bulunmadığını da söyler. Ne ki bu, sanatın usanılmadan seyredilmesini sağlıyordur.

Keyserling, aralıkta, Avrupa dansının açık-seçik ve sonlu olduğunu da fısılar. Ona göre bu dans, zaman içinde başlar, zaman içinde son bulur. Avrupa seyircisi devinimlerin, çizgilerin oyununa kaptırır kendini. Onların anlamıyla özdeşlemeye çabalar. Dansın planı, resmi sona erdiğinde de içi, iyisinden yıkılır.

Keyserling bunun nedenini de açıklar:

— Çünkü kimse kendi varlığının dışında, uzun boylu yaşayamaz.

Haa, bir de bu jestlerin en eksiksiz oyununu bir seyircinin uzun boylu seyredemeyeceğini ileri sürer.

Madura tapınağında dans eden genç kızların oyunu bu açıdan da çok değişiktir. Bu dans, kendisine hayranlıkla bakan seyirciyi kendisini dışına taşımazmış. Onu kendi öz yaşamının bilincine götürürmüş.

Yani Hintli dansözlerin esneksiz devinimleri, oyunun sonunda, yaşamın sessiz sedasız nehrinin hayıhuyuna yuvarlanırmış. Bu da seyircileri, şipşak, o yaşam nehrini düşünmeye itelermiş. Çünkü seyirciler, kendiliklerinden, o yaşam nehrinin bilincine varamazmış. Kanlarının damarlarında aktığını onlara ancak bu küçük olaylar haber verirmiş.

Keyserling, giderek, sözlerini şöyle bağlar:

— Hint dansı, insanogluna özellikle kendi öz varlığını duyurur, öz yaşamını anlamasında ona kolaylık sağlar. Hint dansının anlamı budur. Tüm Hint oluşumlarının, formasyonlarının temelinde de bu nitelik vardır ama tapınaktaki danslarda bu, daha belirgindir.

28 Aralık 1991

Keyserling'in dans üzerine söyledikleri, dünden beri, kafama çöktüğünden, sabahleyin, öğleye doğru, kendimi bulur bulmaz (öğleden önce benden hiçbir şey bekleme-yin) Paul Valéry'nin *Degas Dance Dessin* adlı kitabına uzandım.

Valéry: "Dans bir insansal devinimler, gönülden kopan devinimler sanatıdır." diyor.

Ona bakılırsa, bu içten kopan devinimlerin ereği dışlan-mak isteyen bir eylemdir. Bir başka deyişle, kendilerini dansa kaptıranlar bir eşyaya, belli bir yere ulaşmaya bakar-lar. Ya da kimi algı ve duyumları bir dereceye değin değiştirirler.

Dans için kol ya da bacaklarımızın birbirine zincirlen-miş bir sürü figürü, bir sürü çalımını eselemesi, peselemesi gerekir. Öyle ki devinimlerin yinelenişi, cansızlıktan coş-kunluğa değin uzanan bir çeşit sarhoşluğu gündeme geti-recektir. Ya da bir tür uyutuculuğun, bir tür kızgınlığın ve de kendini başıboş bırakmanın önünü açacaktır.

Valéry'yi izlersek şöyle diyebiliriz:

— Dans, başlıbaşına bir plastiğin, bir biçim güzelliğinin ardından koşar. Çünkü dans etme beğenisi (zevki), kendi çevresinde dans edenlerden haz alma ile de elele tutuşur.

Valéry bir de figürlerini besteleyen yani oluşturan, o besteleri bozan ve de onlara yeniden can katan kol ve bacakların, ya da uyumlu ve eşit aralıklarla birbirine karşılık

veren devinimlerin bir "süre süsü", bir "süre bezeği" yarattığı görüşündedir.

Son bir Valéry:

— Dans dünyasında dinlenmenin yeri yoktur. Kımıltısızlık sıkıntı veren bir şeydir.

Dans!

Doğrusu, hergün, önünde yerlere kadar eğilip ruhu diri olan gönlüne erişmek isterdim.

Onu yapamıyorum ama, aksatmadan, eve gelen konuklara da aldırmadan, beden eğitimine sarılıyorum. Ve de Bostancı'ya ayak ayak gidip ayak ayak dönüyorum. Böylelik, 73 yılın torba yoğurduna çevirdiği bedenimi mostrada tutabiliyorum.

30 Aralık 1991

Bu *GÜNLÜK* benim can gözümdür. Sesi, Erciyes Dağı gibi sipsivri olsa da tonikasını hiçmihiç yitirmez.

Baskette teke tek oyuncudur. Dikkat, dört fondluk da bir bataryadır.

Hiç antre kaçırmaz. Sözcüklerden, şiirlerden ağız ağıza öpücük alır.

Kimi zaman kendini Kerem sansa da yükünü yukarı yığmaz. Yani yalımını herkesin önünde indirir. Herkesten aleyk alır, herkese aleyk verir.

Onun bir kerterizi, bir nışanı daha vardır:

YALNIZLIĞIMIN FIRINLANMIŞ KOKUSUDUR.

Fotoğraf: CENGİZ CİVA

Bu GÜNLÜK benim can gözümdür.
Sesi, Erciyes Dağı gibi sipsivri olsa da
tonikasını hiçmihiç yitirmez.
Baskette teke tek oyuncudur.
Dikkat, dört fondluk da bir bataryadır.
Hiç antre kaçırılmaz. Sözcüklerden,
şiiirlerden ağız ağıza öpücük alır.
Kimi zaman kendini Kerem sansa da
yükünü yukarı yığmaz. Yani yalımını
herkesin önünde indirir. Herkesten
aleyk alır, herkese aleyk verir.
Onun bir kerterizi, bir nişanı daha vardır:
YALNIZLIĞIMIN FIRINLANMIŞ
KOKUSUDUR.

KTİB 92.34 Y 0030.0513

ISBN 975-14-0 370-7

9 789751 403704